

PÁZMÁNY PÉTER

KRISZTUS LÁTHATÓ
EGYHÁZÁRÓL

DIATRIBA THEOLOGICA

BEVEZETÉSEL KIADJA

ÖRY MIKLÓS

PRUGG VERLAG

EISENSTADT 1975

PÁZMÁNY PÉTER

KRISZTUS LÁTHATÓ EGYHÁZÁRÓL

Pázmány első latin munkája

BEVEZETÉSSEL KIADJA

ÖRY MIKLÓS

PRUGG VERLAG

EISENSTADT 1975

BEVEZETÉS

I. A DIATRIBA THEOLOGICA ÉS A VELE ÖSSZEFÜGGŐ KÉRDÉSEK

A Diatriba felfedezése és jelenleg ismert példányai

A Diatribának 1941-ig egyetlen példányáról tudtunk Magyarországon. Hellebrant Árpád fedezte fel a prágai egyetemi könyvtárban. Ezt a példányt maga Pázmány ajándékozta az ottani jezsuita kollégiumnak: „Collegio Pragensi Pet. Pasmanj“. Sebastian Tromp, a római Gergely-egyetemen tanárom, felhívta a figyelmemet arra, hogy Bellarmino bíboros könyvtárának katalógusában szerepel egy könyvcím: Petri Pasmani, De Ecclesia. Tudtam, hogy Bellarmino könyvtárát halála után a Collegio Romano kapta meg. Ennek anyagát később a Nemzeti Könyvtárba olvasztották be. Hosszú keresés után a római Biblioteca Nazionale Centralében találtam is egy Egyházzól szóló könyvet, a Diatriba Theologicát, 6.38.I.33 könyvtári jelzéssel, de Fridericus Brenner neve alatt. A könyv bőrkötésén Bellarmino bíboros jelvényei láthatók. Címlapján ez a bejegyzés áll: „Colleg.Rom.Societ.Jesu, Catal.Inscript. Bibl.Card.Bellarm.“ Izgatottan lapoztam bele a 350 éves sárguló könyvbe. Addigi ismereteim előítéletével sóhajtottam föl: Kár, — én egy Pázmány-könyvet kerestem, és helyette Brenner disszertációját találtam meg! De a könyv nem hagyott nyugton; még akkor sem, amikor a könyvtárban egyszer elveszett, és napokig hiába keresték. Figyelmes olvasása közben mindinkább meggyőződtem: ez hamisítatlan Pázmány-stílus! „Ex ungue leonem“, az oroszánt körméről ismertem meg. Persze még hetekbe, hónapokba került, amíg módszeresen is bebizonyítottam, hogy itt valóban Pázmány művével állunk szemben.

Egy tanulmányi út alkalmával, 1955-ben, a gráci egyetemi könyvtár egyik kolligátumában megtaláltam a harmadik példányt, I.10250 jelzéssel, egybekötve P. Decker hasonló nagyságú két disputációs könyvecskéjével. Ez Pázmány saját példánya lehetett, mert több bejegyzés, kiegészítés található benne. Szép tiszta példány. A rómain már inkább látni az idő vasfogát. Legutóbb Juliane Keller, a gráci nyomtatványok után kutatva, még két példányt talált meg: egyet a püspöki levéltár Brenner-könyvtárában, másikat a ferences könyvtárban¹. A püspöki példányba kézzel be van írva a disputáció napja. A ferences példányban Brenner Frigyes kéziratosa ajánlása olvasható: ezzel ajándékozta ferencrendi gyóntatójának².

¹ Keller 35.

² ... Dno suo Patri Confessario observandissimo humilis Filius confessionis Fridericus Brenner S.S. Theologiae Baccalaureus hunc Thesium suarum libellum D.D.C.Q.

A könyvecske kis kvartalakú, igen sűrű nyomással. Az Egyházzól szóló értekezésen kívül a cím előzéklapján Fridericus Brenner ajánló levelét tartalmazza Brenner Márton püspökhöz, „Martino Episcopo Seccoviensi“. A végén öt epigramma található: három a Whitaker művéhez csatolt szójátékos (Bella-Arma-Minae) epigrammák ellen-darabja, kettő pedig Brennert, a védőt dicsőíti. Maga az értekezés 43 számozott levélből áll, előtte két levél „Antiloquium ad Lectorem“, tulajdonképpen bevezetés, amely tartalmilag már szorosan hozzátartozik a munkához.

A mű hat része, ezen belül 54 tételre oszlik. A szöveg egészében összefüggő, csak a disputáció alkalmából tagolták tételekre. A részek közti átmenetek mutatják, hogy a szerző gondosan ügyelt a szerkesztésre, és hogy a latin nyelv mestere.

A kiadáskor és a bevezetés előkészítésében a római példány fényképmásolatát és Brenner püspök példányát használtam. Ez utóbbit közlöm offsetnyomásban³.

A Diatriba az eddigi Pázmány-kutatásban

Hogy Pázmány valóban írt egy könyvet az Egyházzól, éspedig az angol Whitaker ellen, abban kételkedni nem lehet. Már az 1603-ban kiadott Feleletben említi, hogy „az Hunnius és Vithakérus könyvei ellen, Az Anyaszentegyházzal, egész könyvet írtam én is, melyet Isten segítségével talám meg is látnak az emberek“ (ÖM I 55). Az előző fejezetben a könyv címét és tartalmát is körülírja: „Továbbá, mivelhogy másutt bőven megbizonyítom — a lap szélén: In libro contra Withakerum, De Ecclesia —, hogy az Anyaszentegyház soha meg nem győzethetett, soha az véka-alá nem rejtetett, soha tévelygésbe nem eshetett; mindenkor nyilván volt és fényt mindenkor, mint az hegyen éppétett váras, mint égő gyertya; mindenkor Doctori és tanítói voltanak... Mivelhogy az mint mondtam, mind ezeket béven megmutattam másutt, nem volna szükség most ez felelet ellen szólni“ (I 42).

Mint hogy a Felelet Előljáró beszéde 1602 őszén kelt, *pridie Idus Octobris MDCII*, világos, hogy ekkor ez a munkája már készen volt. Ismerik a mű címét az összes bio-bibliográfiák és életrajzok. Be is számolnak róla. De míg a régiek, elsősorban a jezsuita szerzők, a könyv megjelenését 1605-re teszik, a magyar szerzők általában 1615-ben állapítják meg.

³ A gráci püspöki levéltárban őrzik Brenner könyvtárát. A Diatriba egy nagy kolligátumban található, jelzete: 54 I A 2/7-15.

Fraknói is megemlékezik róla. Nagy Pázmány-monográfiájában utal rá: „Hunn és Whitaker ellen szintén írt terjedelmes munkát Az Anyaszentegyházról. Ennek azonban közrebocsátását későbbre halasztá.” Jegyzetben még hozzáfűzi: „ezen munkájából hihetőleg sokat fölhasznált a Kalauznak VIII. és IX. könyvében. Az egész munka önállóan csak 1615-ben jelent meg Grácban latinul”.⁴ Egykötetes Pázmány-életrajzában meg is okolja e könyv megjelenését: „Bellarmin kimagasló egyéniségével, munkáival szükségképp hatalmasan megragadta Pázmányt, ki őt példányképül, útmutatóul választotta, és irodalmi tevékenységét éppen az ő védelmezésével fogja megkezdeni”. A kiadás idejére vonatkozólag azonban mindvégig fenntartja előző véleményét.⁵ Követi ebben több újabb szerző.⁶ Mások tartózkodnak a kiadás évének megjelölésétől. Ipolyi Arnold arra a következtetésre jut, hogy „az alkalmi iratok mellett, melyekkel Magyar, Alvinczi és mások ellen rögtön kellett fellépnie, amannak kiadása elmaradván, szövegét lényegében nyilván a Magyar ellen írt munkába és Kalauzába olvasztá be”. Kastner szerint Pázmány az anyag összegyűjtése után „a témát Fridericus Brennerrel — hihetőleg annak a nagy Brenner püspöknek valamelyik rokonával, akinek a munka ajánlva van — dolgoztatta ki.”⁷

A könyv 1615-ös gráci kiadását eleve kizártnak kell tartanunk. Pázmány 1607-ben végre visszatérve „szerelmetes hazájába”, azontúl minden művét vagy itthon, vagy Bécsben, esetleg még Prágában jelentette meg. Nem értjük, miért ment volna vissza épp ezzel a könyvvel a gráci Widmannstetter könyvkiadóhoz. Továbbá tudjuk, hogy 1615-ben annyira el volt foglalva belső rendi ügyekkel — római útja, rendi nehézségek —, hogy aligha ért volna rá ilyen munka sajtó alá rendezésére.

Gyanúm, hogy az 1615-ös évszám puszta elírásból támadt, jogos volt. Végigkísérve a szerzőket, meg is találtam, hol csúszott be ez a tévedés. A művek felsorolásában Fraknói Millert követi, ez Horányira hivatkozik, aki viszont Czvittingertől veszi adatait. Czvittinger és Horányi Alegambéra hivatkozik. De ez mind az 1643-as, mind a bővített 1675-ös kiadásban 1605-öt jelöli meg a kiadás évéül. Tehát nyilvánvaló, hogy Czvittinger hibásan másolta Alegambér⁸. Sajátságos, hogy a következő szerzők sohasem figyeltek föl erre az elírásra, pedig az i-

⁴ Frankl I 44, 151, III 320.

⁵ Fraknói 22. — Pázmány Péter munkáiból (Magyar remekírók 2.) Budapest 1904, 7.

⁶ Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái 10.k. Budapest 1905, 624. — Révai Nagy Lexikona XV, 1922, 264. — Katolikus Lexikon III, 1931, 515.

⁷ Ipolyi 515, Kastner 96. ⁸ Czvittinger 300.

dőrendi felsorolásban fel kellett volna tűnnie: mindig az 1611-es *Peniculum Papporum* előtt szerepel.

Mindenekelőtt tehát meg kell állapítanunk, hogy Pázmánynak az Egyházzól szóló műve nem 1615-ben, hanem 1605-ben jelent meg. Sommervogel az ő nagy jezsuita bibliográfiájában először 1615 mellett szól, nyilván Fraknói, ill. Schwicker életrajza alapján, de a *Supplementa* kötetben kijavítja 1605-re⁹.

További kérdésünk most már: melyik ez a szóbanforgó munka? A jezsuita bibliográfiák egyhangúan így jelzik: *Diatriba Theologica de visibili Christi in terris Ecclesia, adversus posthumum Guilielmi Witakeri librum contra Cardinalem Bellarminum. Graetii 1605.*

A cím hitelességében és a mű pázmányi szerzőségében nem kételkedett senki, amíg így csonkán ismerték a címet. A vita akkor kezdődött, amikor Hellebrant 1894-ben megtalálta a prágai könyvtár példányát, de a teljes címben egy új személy lépett a porondra: *Fridericus Brenner*. (Lásd a közölt munka címlapját.)

Ez a címlap sokakat megzavart. Rapaics a Felelet kiadásához írt előszavában ennek ellenére is Pázmánynak tulajdonítja a művet, amely „megjelent Gréczben 1605-ben, egy német doktorandusnak a baccaláriusi fokozat elnyerése végett tartott nyilvános vitaközlése alkalmából” (ÖM I 9). Megjegyzi még, hogy egyetlen fennmaradt példányát nemrég a prágai egyetemi könyvtárban fölfedezte Hellebrant Árpád (RMK III/1 302). Ezt az egyetlen példányt azonban Rapaics nem látta, de úgy látszik, Hellebrant sem vizsgálta meg. Így Hellebrant-Rapaics véleményét nem fogadták el. E miatt a munka — valószínűleg Fraknói ellenvéleménye miatt — nem is került bele Pázmány Összes művei kiadásába. Ma is sokan „nyilvánvaló félreértésről” beszélnek. Kastner Jenő határozottan doktori disszertációnak tartja, amelyben Brenner legfőbb felhasználja a Pázmány gyűjtötte anyagot. Sík Sándor is azt véli, hogy doktori értekezés, „amelyet Pázmány egy tanítványa írt Krisztus látható egyházáról, és amely kétségtelenül mutatja, milyen irányba vezette Pázmány tanítványát”. Megjegyzi, hogy „Fridericus Brennernek ezt az értekezését egyesek Pázmány művének gondolták; a cím azonban, amely megnevezi a szerzőt, világosan beszél. Pázmánynak hasonló című munkája ugyanis nem ismeretes.”¹⁰

A szakembereknek ezt a kategorikus ítéletét kicsit elhamarkodottnak mondhatjuk, de megértjük. Hiszen a fölfedezett példányt senki sem látta. Az egyetlen, aki a könyvet megvizsgálta, Szirmai Erika. Vizs-

⁹ Sommervogel VI 412, Suppl. 641.

¹⁰ Kastner 96, Sík 86,89,414.

gálódásának eredményét „Pázmány politikai pályája“ c. doktori értekezésének harmadik függelékében közli. Felületesen nézhette meg, hiszen már a cím lemásolásában is 46 sajtóhibát ejtett. A Diatriba szerzőjéről és értékéről a következőket mondja:

„A mű nem közismert, mert egyetlen példányát a prágai egyetemi könyvtárban nemrég találták meg, s nyomtatásban eddig nem jelent meg. Nekem az egyetemi könyvtár szívésségéből alkalmam volt a művet átnézni. Már az egész pontos címből (!) kitűnik, hogy a Diatriba doktori értekezés, amelyet a gráci egyetemen Brenner Frigyes olyan bizottság előtt tartott, melynek elnöke Pázmány Péter volt. A dissertatio sorra veszi Witaker állításait és megcáfolja őket. Cáfolatai gyakran a polemikuskoknak rendszeren használt érvei: személyeskedések, azonban finom és mérsékelt formában. A theologiai irodalom alapos ismeretéről tesz tanúságot a mű, amely Bellarmin álláspontján van.

Nem igen szól azonban olyanokról, amik Bellarmin sajtóságai... Annyira kevésbé eredeti benyomást tesz, hogy az idézeteken kívül is valószínűleg csak az összetanultat és összeszedettet alkalmazza.

Pázmány sajátkezű aláírásával küldi Prágába, ami bizonyítéka lehet annak... hogy a külön munkák közül valónak tartotta.“

Bővebben idéztem ezt a függelékét, mert kétségtelenül hatással volt a későbbi szerzőkre. Felületes munkáját nemcsak a címlap másolása mutatja, hanem az egész ítélet. A művet éppen csak átlapozhatta, és a sok idézet láttára alkothatta meg fönti megállapításait. Ellentmondásai: a nyomtatott könyvecskére azt mondja, hogy nyomtatásban eddig nem jelent meg. Nem eredeti? Akkor miért tartja Pázmány a külön munkák közül valónak? Bellarmino sajátos véleményeire pedig ki kellett térnie, hiszen őt védelmezi.

Mielőtt a művel kapcsolatos kérdésekre megfelnénk, vizsgáljuk meg az akadémiai fokozatokat Pázmány idejében.

A gráci egyetem akadémiai fokozatai a XVII. század elején

Jezsuita egyetemről lévén szó, ezen elsősorban a Jézustársaság általános előírásai voltak irányadók, megtoldva egyes provinciális jellegű kiegészítésekkel és az egyetem helyi statútumaival.

Az 1599 óta érvényben lévő Ratio Studiorum nagyon szűkszavú a grádusi előírásokban. A provinciálíst a rendalkotmányhoz és a helyi statutumokhoz utasítja. Ilyen alapokmánya a gráci egyetemnek is volt. A Forma et Ratio Academiae Graecensis és a Statuta Facultatis Theologicae 77 lapos kézírata csak 1623-ban készült el, de kétségtelenül évtizedekre terjedő gyakorlatot fektetett írásba. Lényegileg ugyanez volt a gyakorlat Pázmány idejében: a trieri teológiai fakultás 1603-as és

¹¹ Szirmai 37.

az ingolstadti fakultás 1605-ös statútumaival való összehasonlításból ezt igazolva látom¹².

Eszerint mind a filozófiai, mind a teológiai karon három különböző akadémiai fokozat volt: baccalaureatus formatus, licentiatius és doctoratus. A licenciátussal a hallgató doktorjelölt (doctor designatus) lett. Maga a doktorálás inkább csak avatási formáság volt.

Már most mik voltak a követelmények ezeknek a fokozatoknak az elérésére?

Mindenekelőtt bizonyos számú tanulmányi év és különböző gyakorlatok (experimentumok). A teológiai baccalaureatus formatus fokozatot csak a betöltött harmadik akadémiai év után lehetett elnyerni. A licenciátushoz és doktorátushoz a teológia befejezése után egy-két évi lelképásztori munkát is kívántak. Az experimentum vizsgából (examen privatum rigorosum) és nyilvános vitatkozásból, disputációból állott. A baccalaureatus fokozatáért Szent Tamás Summájának valamelyik részéből 20 tételt kellett két órán át védenie a jelöltnek. A licenciátusi disputa „ex universa theologia” 50 tételt foglalt magában, és délelőtdélután 2-2 órát vett igénybe. A trieri statútumok szerint ez utóbbi „sine praeside, impressis thesibus cum nomine promovendi, loco et die disputationis” történik. Nyomban rátérünk, hogy értsük ezeket a vizsgázó nevét, a disputa idejét és helyét feltüntető „nyomtatott tételeket”.

Az elnöklő praeses kötelessége volt a disputát irányítani, és a védőt, ha zsákutcába került, kisegíteni. Sőt a vitatkozás végén, amikor maguk a tanárok kezdték támadni keresztkérdésekkel a felelőt, legtöbbször ő fogta fel és fordította vissza a támadók nyilait. Tehát igen tevékeny szerepet játszott.

A sikeres disputáció után kitűzték a vizsga idejét. Ez néha 2-3 hét múlva volt. A vizsga a baccalaureátusnál egy óráig, a licenciátus-doktorátusnál két óráig tartott. A baccalaureus jelöltnek az előző disputáció vagy Szent Tamás Summája egyik tételét kellett részletesen kifejtenie és megvédenie. A doktorátusnál a kancellár a Summa mind a négy részéből találmra egy-egy tételt halászott ki (punctura) megvédésre. Előkészületül 24 óra állt rendelkezésre. A szigorlatról a jelölt bizonyítványt kapott. A felavatási ünnepség rendszeren a vizsga után egy hét múlva következett. A baccalaureusi fokozatot az egyetem aulájában adományozták, a doktorátust rendszeren a St. Aegydt egyetemi templomban, sokszor a főhercegek jelenlétében. Ezek leírása már nem tartozik tárgyunkhoz.

Az összes experimentumok tehát szóbeliek voltak. írásbeli követelményről sehol sincs szó, még kevésbé az írás kinyomatásáról. Disz-

¹² Pachtler III 322—387, 146, 182.

szertációt a doktorátushoz sem kívántak, még kevésbé a baccalaureátushoz. Az írott értekezés csak jóval később jött szokásba, amikor a szóbeli disputáció visszafejlődött. A *theses impressae* kifejezés a megvédendő tételek kinyomtatását jelentette. A védőnek kezdetben kézzel kellett a tételeket sok példányban leírnia, a tanárok, pártfogók, vendégek és társai számára. Később szokásba jött, hogy munkájának megkönynyítésére kinyomatták őket. Néha értekezésszerűen ki is fejtették. Ezeknek a theses maiores-eknek vagy libellusoknak — szemben a theses minores-szel — már önálló irodalmi értékük volt, ezért a kinyomtatás előtt szigorú rendi cenzúrának kellett alávetni őket. Címlapjuk ilyenkor pótolta a kézzel írott plakátszerű hirdetést, ezért volt helyvel, dátummal ellátva. A libellust elég korán kinyomatták, a napot és órát később kézzel írták rá.

Ki volt a libellusok szerzője?

A Diatriba címlapja csak a disputáció védőjét és elnökét jelöli meg, de nem mondja, ki a szerző. Erre az imént kifejtettek alapján már majdnem megadhatnók a végleges választ. De egyes helyi kivételek miatt ennek a kérdésnek is utánanézttem. Kutatásomban segítségül jött Horn Ewald nagy tanulmánya. Ebben a német egyetemeken a 16-19. század közt nyomtatott 12 000 disszertációt és disputációt vesz tüzetes vizsgálat alá. Értekezése 7. fejezetében ezeknek az akadémiai disputációknak szerzőségét kutatja¹³. Horn elsősorban az állami egyetemeket veszi tekintetbe, de megállapításai nagyjából állnak a jezsuita egyetemekre is, hisz ezek az 1586-os Ratio-tervezet utalásai szerint épp a protestáns egyetemek könnyebb doktorálási lehetőségei miatt enyhítettek a régebbi szigort. Véleménye nem egészen határozott. Mint maga bevallja: ebben a kérdésben a statutumok cserbenhagyták. Ha pusztán téziszfelsorolásról van szó, akkor mindenestre az elnök a szerző, egyébként hol az elnök, hol a disputáló, hol mind a kettő. Csak a valedictorius és a doktori disputáció értekezését („Inauguraldisser-tation“) tulajdonítja általánosságban a felelőnek. De felhoz eseteket, amikor ezeket is a tanár írta. Egyes egyetemi statutumok egyenesen előírják, hogy az elnöknek kell megírnia¹⁴.

Minthogyan döntő feleletet a tüzetes vizsgálat ellenére sem mert adni, azt ajánlja, vizsgáljuk meg minden egyes szerzőnél: 1) milyennek fogta fel maga az elnök a disputációs könyvhöz való viszonyát, 2) kinek a neve alatt jelentette meg a kiadó az esetleges későbbi kiadásokat, 3)

¹³Horn 51-72.

¹⁴Horn 59,61: „Ipsi praesides conscribant disputationes: studiosis ne permittant scribendas, nisi forte ex singulari...causa veteranis...”

kinek tulajdonítják a régebbi bibliográfiák a kérdéses könyvecskét. — A második pontot illetően tudnunk kell, hogy a libellus sok esetben a felelő, a védő neve alatt látott először napvilágot saját ajánlólevelével és rá vonatkozó dicsőítő versekkel, de második kiadásában — főleg Összegyűjtött művekben — már az igazi szerző neve szerepel. Erre a megállapításra jutottam magam is, amikor — mielőtt még Horn tanulmánya kezembe került volna — a RMK III. kötete alapján végigvizsgáltam több száz magyaroktól származó, de külföldön megjelent idegen nyelvű nyomtatványt.

A Horn ajánlotta pontokra a bizonyításban még visszatérek. A kérdésre vonatkozó megállapításai egyébként magyar nyelven is hozzáférhetők: Zoványi Jenő „A főiskolai disputációk és szerzőik” c. értekezésében főleg ezek alapján dolgozott. A gráci szokást a nagyszombattal összehasonlítva világosan összefoglalja Hermann Egyed¹⁵.

Határozottabban beszél kérdésünkről Dr. Gerhard Kaufmann, a német egyetemek történetének legjobb ismerője, Horn művének recenziója alkalmából. Minthogy világosan elénk tárja a kérdést és véleményét meg is indokolja, szószerint idézem:

Mivel a fődolog a szóbeli disputáció volt, az alapul szolgáló és megvédendő vitairat mástól is származhatott. Valóban, a 16. és 17. században ezeket leginkább a disputációt vezető professzor írta. A professzorok sokszor felhasználták ezt az alkalmat olyan értekezések kinyomtatására, amelyeknek nem találtak kiadót, viszont a fiatal egyetemi hallgató vagy jómódú kandidátus szívesen kinyomatta, ha felbátorították, hogy mint védő szerepeljen. Ilyenkor az illető a tudós értekezés következtében az anyagban jól tájékozott és azt győzelmesen megvédő tudós dicsőséges szerepében jelent meg, és olyan dokumentum birtokába jutott, amely a mai doktori értekezéshez hasonló hasznot hajtott neki. A védők csakugyan gyakran felhasználták az alkalmat a promotio megszerzésére. Ilyenkor az írást „pro gradu” disputációnak minősítették¹⁶.

Kaufmann is megengedi a másik lehetőséget, amikor a védőnek is jut valami szerep az irodalmi munkában. De ebben az esetben a szerző akár a címben, akár az ajánlólevél aláírásában, akár a csatolt versekben valami módon kifejezetten *szerzőnek* vallja magát.

A jezsuita egyetemeken a libellusokat *az elnök írta*. E megállapításomat több részletrendelkezés is alátámasztja. P. Busaeus vizitátor¹⁷ a

¹⁵ Protestáns Szemle 45(1936) 12-16. — Hermann 42-44.

¹⁶ Kaufmann 222.

¹⁷ Pachtler III 180,186: „...in forma libelli non edantur, nisi cum disputandum est pro licentia: reliquis disputationibus vel scribantur, vel edantur in folio patenti.” Ennek a plakátszerű „Einblattdruck”-nak több formáját láttam a gráci egyetemi könyvtárban. Bibliográfiai leírásukat jelenlegi lelőhelyükkel együtt közli Juliane Keller.

németországi kollégiumoknak előírja, hogy a téziseket ritkán nyomják ki: „Disputationes impressis thesibus sint rarae...” Libellusformában csak a licenrátiási disputáción, különben legfeljebb egy lapon. Az okot is megadja: „nehogy a tanároknak túl sok munkájuk, a disputálóknak pedig túl sok kiadásuk legyen”. Tehát a libellusok a tanárok munkájából születtek, a disputálók csak a kiadást vállalták. Így érthető az is, miért kell külön rendi cenzúrának alávetni őket, úgyannyira, hogy ha értekezés formájában írták, a cenzorok ítéletét Rómába kellett küldeni¹⁸.

Újabban Anton Kern foglalkozott kérdésünkkel. Minthogy hosszú éveken át volt a gráci egyetemi könyvtár kéziratárának vezetője, a kérdést elsősorban könyvtári szempontból világítja meg. Előnye, hogy kutatásait elsősorban a jezsuita egyetemekre korlátozza. Szerinte

... a jezsuita egyetemeken nem ismerték a disszertációt ... Van viszont sok olyan írás, amelyet baccalaureusi, magisteri vagy doktori avatás alkalmából nyomattak ki ... Ezek díszes külsővel, ajándékként jelennek meg. Nem vizsgai anyagként, hanem ünnepi megemlékezésül nyomatták ki őket az ünnepelt költségén, és az avatáskor átnyújtották a vendégeknek ... A címlapon jelzett disputációnak semmi köze nem volt a vizsgához, csupán a hatalmas pompával lefolyó avatás fényét volt hivatott emelni. A címlap tartalmazza az elnöknek, az avatás vezetőjének a nevét is¹⁹.

Kern professzor cikkében különböző dolgokról beszél. Érinti ugyan a disputációs libellusokat is (46), de fő gondja az ún. problémamegoldások könyvecskéi. Ez utóbbiak valóban csak ajándékkönyvek voltak, amelyeket a promotio alkalmával kiosztottak. Egy promotiónál három dologról volt szó: a két- ill. négyórás disputációról — ez volt a legfontosabb és legnehezebb követelmény —, az egy- ill. kétórás szigorlatról és az avatásról, amikor problémákat oldottak meg az ünnepi ebéd keretében. A problémák legtöbbször nem is a tudomány köréből származtak, hanem gyakorlati kérdéseket tárgyaltak, pl.: Vajon a legjobb német bor Stájerországban terem-e? Jó-e, hogy egy város a tenger partján fekszik? Melyek a legjobb fürdők Stájerországban? Egészen mások az ún. disputációk. Hermann Egyed szerint: „Az avatási problémák inkább csak parádés bemutatások voltak, többé-kevésbé elegáns szellemi vívógyakorlatok ... míg a disputációknál az opponens kérielhetetlen következetességgel a kérdés legmélyebb gyökereiig kényszerítette a defendenst”²⁰. Amikor Kern azt írja, hogy a címlapon fel-

¹⁸ Pachtler III 404.No.5. A szigorítás ellenére a német rendtartományok már 1594-ben kérték Rómát, hogy továbbra is élhessenek az egykor adott engedéllyel, amely szerint az eretnekek ellen ilyen hosszabb téziseket libellus formájában is kinyomathatnak.

¹⁹ Kern 39—40. ²⁰ Hermann 47.

tüntetett disputációnak semmi köze sem volt a vizsgához, nyilván összetéveszti a disputációt a problémamegoldással.

A promotio három mozzanatát erősen meg kell különböztetnünk. Ezt látjuk Pázmány libellusai esetében is. Két-két filozófiai libellust adott ki 1598-ban és 1600-ban, az ötödik az 1605-ös Diatriba²¹. 1598-ban a graduandusok Lelio kurzusából valók, disputájuk az aulában folyik le augusztus valamelyik napján, az avatás viszont csak szeptember 7-én az egyetem kancellárjának vezetésével. 1599-ben Pázmány két tanítványának disputáját irányította elnökként szeptember elején, és csak szept. 25-26-án avatták „promotore RP Pasmani“ őket. Ez esetben feltűnő, hogy promotorként nem a kancellár, vagy a filozófusoknál a filozófiai kar dékánja szerepel, hanem maga a kurzustanár az avató²².

Legjobb példa éppen Friedrich Brenner esete. A baccalaureatus formatus fokozatáért tartott disputája 1605.márc.30-án folyt le Pázmány elnökletével, az avatást pedig május 10-én végezte Johannes Decker kancellár. Közben még egy szigorlatot (examen rigorosum) kellett letennie.

II. A DIATRIBA SZERZŐJE PÁZMÁNY PÉTER

A) Külső érvek

A libellusforma

Az eddigi vizsgálódás alapján már válaszolhatunk a Diatribára vonatkozó magyar véleményekre. A Diatriba nem doktori értekezés, hiszen a baccalaureatus formatus csak az első a három teológiai akadémiai fokozat során.

A cím nem nevezi meg a szerzőt; ha „világosan beszél“ valamiről, akkor Brennert következetesen a tézis védőjének — defensor, propugnator —, nem pedig a könyv szerzőjének mondja.

Itt az az eset áll fenn, amelyet Kaufmann említ: a felelő elnököt választ, hogy téziseit disputációjában védje. Brenner Frigyes nem volt Pázmány tanítványa. A Pázmány összeállította tanítványlistában sehol sem találkozunk nevével. Már 1602 nagyszombatján pappá szentelték, amikor Pázmány még Kassán dolgozott. Továbbá Pázmány a dogmatika

²¹ A négy libellus címét lásd a bibliográfiában. — A Diatribával egybekötött Decker-libellus esetében (a védő a lengyel Suslyga), De anno ortis ac mortis Domini, senkinek sem volt kétsége, hogy az Decker műve: ez volt életének fő kutatási területe.

²² Promotionsbuch 10rv, 12r.

tanára volt. Semmi nyoma sincs annak, hogy valamikor kontroverz teológiát adott volna elő. A Diatriba pedig ennek a területéről való. Ennek tanára az 1603/4. tanévben P.Gerottus volt, és úgy látszik, ő maradt a következő években is. A kontroverz teológiát éppen P.Ximenez vizitációja alkalmával vezették be újra Grácban, és a professor casuum hatásköréhez tartozott²³.

Amint főtebb láttuk, Pázmány már 1602 előtt megírta Diatribáját, csak hazai elfoglaltsága akadályozta kiadásában. 1603.szept.20-án viszszaérkezett Grácba, és nov. 7-én belefogott a hitről szóló előadásába. Főleg az első traktátusok mutatják, hogy ezekben az években egészen katedrájának szentelte magát. Így hát szívesen fölajánlotta művét védelem céljára, különösen egy Brennernek, aki a nagyhírű Brenner Márton seckauai püspöknek rokona vagy legalábbis pártfogoltja volt. A püspök egyébként benső barátságban állt Pázmánnyal. Talán ennek a körülménynek kell tulajdonítanunk azt a kivételes kedvezményt is, amellyel a Diatribát kitüntették: 1) rendszerint csak a licenciátus, nem pedig a baccalaureatus tételeit nyomatták ki, 2) ez utóbbira csak 20 vitatétel volt előírva, a Diatriba pedig ötvennél többet tartalmaz, 3) az ajánlólevélben feltűnően sok tér jut a védőnek. Ezzel Pázmány talán inkább a pártfogót, mint a pártfogoltat akarta megtisztelni²⁴.

A könyvecske végén lévő, Whitakert gúnyoló, Bellarmint dicsőítő, Brennert magasztaló epigrammák semmi nehézséget nem támasztanak. Abban az időben ez volt a szokás: a retorikahallgatók dicsőítő verseket írtak a védő tiszteletére. Egyébként maga a cím következetesen a védőhöz intézi a verseket.

A régi bibliográfiák tanúsága

Horn szerint a régi bibliográfiák megbízható útmutatók a szerzősége vonatkozásilag. Már pedig ezek Pázmánynak tulajdonítják a Diatri-

²³ Petrus Ximenez 1602.nov.18-án közli Rómával a gráci vizitáció eredményét, Austr. 21, f. 15r, 24r, 25r: „De ordinandis lectionibus praecipua difficultas fuit propter novam controversiarum praelectionem. — Actus particulares, qui hactenus numquam sunt usurpati, praesenti anno inchoentur.”

²⁴ Ennek az ajánlólevélnek néhány kitétele ugyanis nehézséget okozhatna: „ingenii mei arma eius herois manibus committam...sub aspectum astri huius volui, ut prodiret hic pusillus ingenii mei partus.” Bár a kifejezések vonatkozhatnak magára az ajánlólevélre is, amelyet Brenner talán bevezető beszédnek mondott el. Hasonló kifejezéseket találunk Pázmány legelső thesis-könyvecskéje ajánlásában, amelyben Johannes Ludeckius a következőt írja, szintén Brenner Mártonnak: „Accipe, vir amplissime, has teneas diuturni laboris primitias” (f. A4v). Pedig itt csak tézisek felsorolásáról van szó, s ezeket kétségtelenül a tanár állította össze.

bát, éspedig az 1605-ben Widmannstetternél megjelent kiadást. Pro multis unum: a sok helyett egyet említek, aki a többiek forrása volt: *Philippus Alegambe: Bibliotheca Scriptorum Societatis Jesu* 1643-as kiadását. Ez egyébként Pázmány legelső életrajza, éspedig egy kitűnő szerzőtől, aki kétszer töltött 6-6 évet a gráci egyetemen. A brüsszeli Alegambe már belépése előtt különböző országokat végigjárt. Palermóban lépett be Jézus Társaságába 1614-ben, ugyanott végezte a filozófiát, a teológiát a Collegio Romano-ban. A harmadik próbaév után, 1623-28 között a gráci egyetemen filozófiát és „theologia scholasticát” tanított. Utána mint gyóntató végigkísérte a fiatal Eggenberg herceget világszerte. 1632-1638-ig újra a gráci egyetemen van: morálist ill. kazuisztikát ad elő, egyben a ház lelkivezetője és egy évig a teológusok akadémiajának (Parthenium) vezetője. Utolsó 12 évét a rend római kúriáján töltötte, mint a P. Generális titkára, ott is halt meg 1652-ben²⁵. Második gráci tartózkodása idején állította össze a jezsuita irodalmi lexikont. Pázmány halálakor még ott volt, úgyhogy a legfrissebben értesült nemcsak életének eseményeiről, hanem munkáiról is. Ismerte Pázmány e könyvét is, és ismerte a Társaság egyetemeinek szokásait. A többi jezsuita bibliográfus őt másolta.

Alegambén kívül talán még megemlíthetjük Peinlichet, a gráci egyetem egyik kiváló történetíróját, aki az egyetemnek 1573-1773 közt megjelent összes nyomtatványát jegyzékbe foglalta.

Pázmány önvallomása

A legilletékesebb tanú maga a szerző. Pázmány valóban perdöntő érveket ad kezünkbe. Már a Magyarai ellen írt *Feleletében* hivatkozik erre a műre. A 42. lapon — amint láttuk — a könyvnek egész tartalomjegyzékét adja. Felsorolja a Diatriba részeit, sőt egyes tételeit is. A Diatribát közvetlenül követő könyvek utalásai szerint a *De Ecclesia* c. műve már meg is jelent. Az ugyancsak 1605-ben megjelent *Tíz Bizonyosságban* már mint kiadott munkájára hivatkozik: nem kevesebb, mint 26-szor.

Már a könyv Sommájában jelzi: „ezekről — ti. az Egyház tulajdonságairól és ismertetőjegyeiről — más könyvecskébe bőségesen emlékeztem, és megmutattam: hogy a Római győlekezetbe ta-

²⁵ ARSJ, Catal. brev. Siculae 155, 31v, 44v; Rom 55, 238r; Austr. 124 f.23r, 39r, 49v, 187r, 193r, 221r. A római rendi levéltári adatokat Fejér József levéltáros szívésségének köszönöm. — Lásd továbbá Ludwig Koch: *Jesuiten-Lexikon*, Paderborn 1934; fotomech. utánnymás Löwen 1962., 35. — Alegambe kiegészítette a Pedro Ribadeneyra által kezdett írói lexikont. 1640.szept.8-án kapta meg Vitelleschi generális approbációját: ekkor tehát már készen volt.

láltatnak ezek a Jelek; az mostan támatt új győlekezetekben pedig sem jele, sem nyomdoka nincs az Christus nyájának“ (ÖM I 392). Valóban a Diatriba VI. részében 15 tételben bizonyítja, „nullam nisi Romanam esse veram Christi Ecclesiam“, mégpedig a 40-42. tételben negatívan: „az új győlekezetekben nincsenek meg ezek a jelek“, a 48. tételtől kezdve pozitívan: megtalálhatók a római Egyházban, amely a pápa fősége alatt áll (48.tétel), ugyanazt a hitet vallja, mint az egyetemes zsinatok (52.) és a régi egyházatyák, Agoston, Vazul stb., akikről pedig az újítók is elismerik, hogy a hamisítatlan hitet követték.

A könyv érvelése során sűrűn hivatkozik a *De Ecclesia cont. Vithak.* (488), ill a *Diatriba Theologica* (441) c. könyvére. Nemcsak általánosságban, hanem kifejezetten egyes részeire, egyes tételeire: így a 4,19, 43,50. tételre kétszer, a 28. tételre háromszor, a 46. tételre ötször is. A két utóbbiban rámutat az újítók ellenmondásaira. Hogy még néhány további hivatkozást jelezsek: az Istentől kapott rendkívüli hivatást bizonyítani kell: vide thesim 47. de Ecclesia (529). Hogy az Egyház a világ végéig el nem fogy: vide thesim 18. de Eccles., locis citatis thes. 19. (528). Egyszer-egyszer hivatkozik a 17,18,20,23,35,47.tételre²⁶.

Az ugyancsak Grácban kiadott Imádságos könyvhöz csatolt *Rövid Tanúság*-ban (1606) legalább tizenkétszer hivatkozik erre a munkájára, mindig *Diatriba de Ecclesia* címen. ÖM II 311. oldalán a *Diatriba* egész tartalmát összefoglalja. Bővebb magyarázatért oda utasítja olvasóit. „Azt kell immár megmutatni, hogy ez az igaz Anyaszentegyház a római Anyaszentegyház. De mivelhogy ezt bőségesen megmutatám Vithakerus és Hunnius ellen az Anyaszentegyházról írt könyvembe, most rövideden szólok e dologról.“

Az 1607-es *Keresztyéni Felelet*ben még háromszor visszatér a *Diatribára*. Főművében, a *Kalauz*ban nem hivatkozik rá kifejezetten, de bőségesen él anyagával. Nyilvánvalóan előtte van a *Kalauz* 8,9,10. könyvének megírásakor, s bár a szerkesztés rendjében és főleg az érvek bőségében különbözik tőle, az egyes érveken belül néha lépésről lépésre követi. Erről könnyen meggyőződik, aki összeveti a következő részeket: A *Kalauz* 8. könyvének bevezetését, ÖM IV 143–148, a *Diatriba Anti-loquiumával*; az Egyház fogyatkozhatatlanságáról szóló érveket, IV 155–158 a *Diatriba* 11v-vel; az Egyház láthatóságának fogalmát, IV 176–177 a *Diatriba* 7r-rel. A *Kalauz* csaknem szóról szóra átveszi a hitújítók tanításának új voltáról szóló bizonyítását, *Diatriba* 30rv és III 322. Az

²⁶ A könnyebb ellenőrzés kedvéért itt jelezzük a lelőhelyeket: A *Felelet*ben bejelenti a *Diatribát* ill. utal rá: ÖM I 42,43,45,55,60,70; a *Tíz Bizonyosság*-ban hivatkozik a már megjelent *Diatribára*: ÖM I 392, 441,443,444,445,456,470,471,488,527,528,542,543,546,547,548,550; a *Rövid Tanúság*-ban ÖM II 278,287,311(nyolcszor),312; a *Keresztyéni Felelet*-ben ÖM II 461,462.

ellenvetéseket pedig főművében is elsősorban Whitaker könyvéből meríti.

A Theologia Scholastica hitről szóló értekezésében (1603/4) is van egy rövid egyháztani traktátus, amelyben az egyház megismerhetőségéről és jegyeiről is tárgyal²⁷. De ezt — mint másutt bizonyítani fogom — jóval később csatolta hozzá. Ebben az értekezésben is több érvt és Whitaker-ellenvetést a Diatribából vesz.

Gráci éveiben — minthogy magyar református szerzőt még nem ismert —, Whitaker „Calvinista fő tudós doktor” (ÖM V 437) marad számára mindvégig a református egyháztan képviselője, és fő ellenfele. A Diatribában található sűrű hivatkozásokon kívül a Feleletben tizenöt-ször, a Tíz Bizonytságban huszonhatszor hadakozik ellene. Még a Kalauzban is huszonnégyszer emlegeti (a 3. könyvben többször Humfredus — Humphreyvel együtt) és a Bihar vármegyének írt könyvében (A Szentírásról és Anyaszentegyházról) is megemlékezik róla. Whitaker könyvét quaestio, caput és folium megadásával idézi.

Az első gráci kidolgozásnál kétségtelenül a cambridge-i 1599-es kiadást használta. A kinyomatás előtt könyvét még egyszer átvizsgálta, és ekkor a második kiadás (Herbonae Nassoviorum 1603) lelőhelyeit adja meg. Nekem az 1599-es kiadás (British Museum) és az 1610-es Opera Omnia kiadás állt rendelkezésemre.

Whitaker tehát végigkíséri Pázmányt életén és művein. Annál fel-tűnőbb, hogy az Összes művek kiadásában a Tíz Bizonytság és a Kalauz végéhez csatolt két névjegyzékben (a XVI-XVII. századbéli írók ismer-tése ÖM I 581—588 és IV 693—699) William Whitakernek még a neve sem szerepel. Pedig Pázmány az Egyházzól szóló művén kívül a Szent-írásról szóló első kontroverz könyvét (1588) és hatyúdalát (Cygnea cantio 1595) is többször idézi.

Bellarmino bíboros köszönő levele a Diatribáért

Nagyon tisztelendő Atya! Igen jól esett az egykori együttlétünkre való visszaemlékezés, melyet Tisztelendő Atyaságod megtisztelő és szerető soraival és tudós könyvecskéjével bennem felújított. Whitakernek holta után kiadott műve nem kevesebb gondot okoz nekem, mint a többi szellemi terméke, Nincs annyi időm, hogy a fontosabb ügyekre is, meg az ilyen írásokra is jutna, azért inkább akarok a reám bízott egyházmegyének és a Szentatya szolgálatának élni, mint ezekkel az emberekkel ugyanazt többször kifejtve vitatkozni. De mivel hasznára van az Egyháznak, hogy a gyengék miatt ne hiányozzanak olyan férfiak, akik új könyvek-re megadják az új feleleteket, kértém Generális Atyánkat, hogy

²⁷ OO IV 481-496.

bízza néhány Társaságunk-beli emberre ezt a feladatot, és ő nagy előzékenységgel meg is ígérte, hogy szívesen megteszi. Annál inkább lekötöztetett Főtisztelendőséged, hogy önként elvállalta védelmemet. Igen nagy hálámnak adok tehát kifejezést, és egyben Főtisztelendőségednek felajánlom szolgálatomat, ha úgy gondolja, hogy valamiben hasznára lehetek. Nagyon ajánlom magamat Főtisztelendőséged szent imáiba és szentmiséibe. Róma, 1605. május 30^a.

Ez a levél több szempontból figyelemre méltó. Mindenekelőtt újabb érv a Diatriba szerzőjét illetően. Bellarmino a Diatribát „Pázmány tudós könyvecskéjének” nevezi. Továbbá rámutat a Bellarmino-védelem történetére. Ez ekkor egész irodalmi tábort jelentett. A támadók között a cambridge-i Whitakeren kívül főleg a wittenbergi professzor-triász: Hunnius, Hütter és Meisner lépett sorompóba, Heidelbergben Junius (Du Jon) és az antibellarminista kollégiumot vezető Pareus. Ezen a helyen tanult a legtöbb magyar protestáns diák. De felsorakoztak a védelmezők is. Bellarmino kedves rendtársa, a krétai származású Andreas Eudaimonjoannes és az ingolstadti egyetem professzora, Jakob Gretser (Gretschner). A megtámadott fél ekkor már nem avatkozik be a vitába: Capua érseki egyházmegyéjét kormányozza nagy lelkipásztori buzgósággal és hozzáértéssel. Acquaviva generálist kérte, hogy helyette ezt rendtársai végezzék el. Pázmány önként vállalta védelmét. Bellarmino válaszában is értékesebb volna, ha rábukkannánk a Pázmány-levél eredetijére. Ez a levél sajnos elveszett vagy lappang.

Bellarmino levelére véletlenül találtam rá. Levélgyűjteményét, az *Epistolae familiares* kötetét forgatva feltűnt egy Petro Palmarinak címzett levél 1605.máj.30-i keltezéssel. A tartalomról azonnal láttam, hogy a levél Pázmánynak szól. A kiadó a hosszú s-szel írt Pasmanni nevet Palmarinak olvasta. Palmari nevű jezsuita abban az időben nem volt, amint a római levéltár Liber votorum c. gyűjteményéből ellenőrizhettem. Igaz, hogy a kötetet Bellarmino első életrajzírója, P. Giacomo Fuligatti állította össze, aki Pázmányt a római noviciátusból ismerhette (Pázmány akkor a harmadik próbaévet végezte, Fuligatti novicius volt), — de ötven év távlatából.

B) Belső érvek

Szerkezet és módszer

Az eddig felsorolt érvek bőségesen megbizonyítják, hogy Pázmány a Diatriba szerzője. Most rámutatunk néhány sajátosságra, amely igazolja, hogy az egész munka, szerkezete, módszere, hangja, stílusa

²⁸ *Epistolae familiares* 58-59, latin nyelven.

jellemzően és kiáltóan pázmányi. Ebből a belső érvelési sorozatból napnál világosabban kitűnik, hogy a *Diatriba Theologica* az utolsó beütő Pázmány műve. Sem Brennernek, sem senki más szerzőnek „keze szennye” nincs rajta.

Pázmányi a *Diatriba* szerkezete, éspedig elejétől végig: az *Anti-loquium* világos kérdésfelvetésétől és elrendezésétől egészen a hibák gondos emendálásáig. Ez a szerkezet persze még nem a Kalauz monumentális építménye: a „*consueta thesium breuitas*” sokszor határok közé szorítja. Mégis mutatja már a logikailag és lélektanilag *rendszerző* építész. A bevezetésben kimondja a tételt: *Extra Ecclesiam non est salus*. Ezzel meg van adva a logikai, de egyben az érzelmi alap is. Ez után lépésről lépésre haladva megmutatja, milyennek kell lennie Krisztus igaz Egyházának, és milyen nem lehet. Végül bemutatja: melyik tehát valósággal az igaz eklézsia.

Tipikusan pázmányi az egész tárgyalásmód. Nyomon követi, szorítja ellenfelét: „*Sequar autem lucis et ordinis causa vestigia Whitakeri*” (B2v). Ugyanazzal a módszerrel él Alvinczi, Balduin, Pécsváradi ellenében is. Legjobban szereti ellenfelét saját érvelésében megfogni és megcáfolni. Kérlelhetetlen logikájával leleplezi az ellenfél titkos ellentmondásait, tudományos és módszerei gyöngéit. Lélektani alapon mindekelőtt tekintélye alól húzza ki a talajt. Végre érvelésével egészen sarokba szorítja, mintegy rákényszeríti, hogy belássa az ő igazságát: „*Et cur operose probo, quod sponte dat Whitaker... Haec si ex animo dicis, Whitaker, ais quod negas, et hosti herbam porrigis*” (10r)²⁹.

Pázmányra jellemző az érvek *halmozása*, szinonimákkal, ismétlésekkel, az egyforma jártasság katolikus és protestáns szerzőkben, a legújabbakban is, az idézetek szinte aggályosan pontos lelőhelyével. A 10. tételben pl. azt bizonyítja, hogy az elvetettek is lehetnek ideig-óráig Krisztus testének igazi és élő tagjai. A tételnek mintegy gerincoszlopa 30 szentírási idézet. A 45. tétel 2. részében 21 utalást halmoz föl hét szentatyától, a következő tételben pedig 30-nál több helyet idéz az újítók, különösen Kálvin írásaiból. Nem egyszer az egész kontextust hozza. A 35. tételben pl. röviden összefoglalja Augustinus *De unitate Ecclesiae* több fejezetének tartalmát. Főleg akkor nagyon pontos, ha az újítók könyveire hivatkozik. Megtaláljuk a címet, a kiadás helyét, évét, a kiadót, kötet- és lapszámot, sőt még azt is, hogy a lap közepén vagy a végén található-e az idézett hely. Ezt körülményekből teszi, nehogy ellenfelei csak legtávlatabbról is pontatlansággal vádolhassák. A sok idézethalmozás különben nem bántó, mert Pázmány remekül érti ügyes összekapcsolásukat.

²⁹ További példák: 15r: *Ecclesia catholica, inquit...*

A stílus

Pázmányi mindenekelőtt a Diatriba reális, népies, képekben bővelkedő és élő stílusa. Ugyanaz a drámai megelevenítés jellemzi, amely az Őt szép levélben éri el tetőfokát, rejtett párbeszédekkel, élénk vitakozással, a legváltozatosabb szerkesztés- és kifejezőmódokkal, természetből vett megfigyelésekkel, bibliai képekkel, szójátékokkal, finomabb-nyersebb gúnnyal. Övé mindenekelőtt a barokk módra kibővített klasszikus *körmondat*, amelynek remek szerkesztését és ritmusát minden Pázmány-kutató megcsodálja³⁰.

A stílus *drámaiságát* illetően olvassuk el a 6,7,21,41,50. tétel megvitatását, ahol személyes szócsatába bocsátkozik a szinte jelenlevő Whitakerrel. A 21. tételben ilyen fordulatokat vesz a stílus: „Quid vero Whitaker? Secum ipse disgladiatur... Sed quid porro? ... Bene; scite; progredere... Superasti, mihi crede, Whitaker, tres illos primos, Davidi fortissimos, qui impetu uno omnes, quotquot ante te fuere, prostravisti: At aestum impetus sui, ipse idem advertens, pedem refert” (13v–14r).

Tipikusan pázmányi a szónoki bőség és szinte fékezhetetlen *áradás*, amellyel érveit felsorolja és duzzasztja, amelyet csak a kemény skolasztikus fegyelem és céltudatosság tud valamennyire korlátok közé szorítani. Klasszikus példája az ilyen pázmányi halmozásnak a 10.tétel: „Et ut brevitatís causa multas praetermittam...” Utána három Si-vel ill. An non-nal kezdődő érvsorozatot hoz: I. „Si fundamentum Ecclesiae... II. Praeterea, si omnes... III. Ad haec...” és ezen belül föl sorakozik a 17 Si-vel, ill, a négy An non-nal kezdődő mondathalmaz (6rv).

Testvére ez a mondatszerkesztés az alábbiak, amelyet Horváth János mint Pázmányra tipikusan jellemzőt idéz³¹: „Ez ha így legyen, Magyarai uram; ha az magyar nemzetséget Isten ezelőtt szerette, oltalmazta és fölmagasztalta: ha dicsőségbe, bőségbe, békességbe...” A négy „ha” után következik: „Hogy mered azt mondani... Hogy mered azt tanítani...” (ÖM I 181).

Ehhez hasonló argumentumáradást találunk másutt is: Hat „hanc” ismétlést halmozó mondat (A4v), 7+9 Quod (3v), 10 Cur (10r), 8 Si (3r), 6 Perperam (12r), 5 Non (24r), 8 Ut (31r), vagy például 5 Si és

³⁰ A Pázmány-stílus taglalásánál elsősorban Sík Sándor remek Pázmány-könyvének 9. fejezete: „A nyelvművész” volt segítségemre. De forgattam Alszegehy Zsolt értekezését is: Pázmány, az író, Budapest 1938 és Bencze Loránt dolgozatát: Pázmány Péter és Kosztolányi Dezső prózastílusa, Budapest 1973.

³¹ Horváth János: Barokk ízlés 76.

utána tertullianusi kérdéshalmazás (30rv). Bőven ömlesztve alkalmazza ezt 37rv-ben. Folytathatnók a példákat.

Ami a formai változatosságot illeti: csaknem minden tételnek *más-más a szerkezete*. Hasonlítsuk össze pl. a 16,18,19,22. tételt. Más-más sorrendben és formában igazolja a láthatóságot, a csatlakozhatatlanságot, a rendíthetetlen fennállást. Változatosság mutatkozik egyes kifejezések különböző megfogalmazásában is: mitto, taceo, praetereo, dissimulo, nec illud dico... vagy tagadó formában: non iubet — docet — credit — elevat — alligat (35rv, 24r).

Ki ne ismerné fel Pázmány *szójátékait* az ilyen kitételekben: Cur novus homo novas vocum notiones comminiscitur? (1v); Non placet Witakero, nec illi, cui non placet, quidquid Witakero displicet (9v); Sed cum has ignotae Ecclesiae ignotas notas assignat adversarius (21v). Vagy a szócsavarásokat: Catalogus testium veritatis = pestium veritatis = testium vanitatis; Ecclesia reformata — deformatia stb.

Kedélyes hang, de egyben éles *gúny* árad az ilyen mondatokból: Et amabo te Whitaker, quis spiritus tibi, novo vati, in aurem insusuravit... (32r). Ni Anglum te esse scirem, Cretensem vel Penum dicerem (42v), Caeculus noster — ut occulte moneret Calvinias suos... mutata veluti persona (quae histrionum est peritia) ... (4v) Ki ne ismerné fel az Öt szép levél íróját?

A műértő előtt tehát csalhatatlanul elárulja Pázmányt a Diatriba egész hangja, egész belső jellege, amelyről ellenfelei is mindig rájöttek szerzőségére: hiába írt névtelenül vagy álnéven, vagy a szokásostól eltérő stílusban. Az a hang, amely elénk állítja egész személyiségét, rendíthetetlen hitében, törhetetlen meggyőződésében, tárgyi igazságának és személyes, mind formai vitázó, mind tudományos-tartalmi fölényének tudatában.

Ha valakiben, akkor Pázmányban már természeténél fogva megvolt a szemlélet élénksége és az előadás drámai feszültsége. De ezt a tehetséget kifejlesztette a jezsuita iskolázás gyakorlata meg a lelkigyakorlatos elmélkedés szelleme.

Legelső művének címében használja a „diatriba” szót, amely beszélgetést, vetekedést, disputációt jelent. Érdekes volna kikutatni, mennyire hatott rá a klasszikus diatriba stílusforma.

A *diatribastílus* népszerű írásmód³². Kompromisszum az értekezés és a dialógus között. A régebbi kutatás a kinikus-sztoikus filozofálási

³² Lásd E.G. Schmidt, Diatribai, in: Der kleine Pauly, Lexikon der Antike II. Stuttgart 1967, 1577—1578 és I. de Fraine, Diatribe, in: H.Haag, Bibel-Lexikon Einsiedeln 1968, 334—335.

formában látta gyökerét. Ma körét jobban kiterjesztik. Része van benne a leíró-sztoikus epikának és a peripatetikusok esszéista stílusának.

Jellemzői: valóságos ellenfél hiányában képzelt ellenfelet vezet be, és vele állandóan rejtett dialógusban beszél. Sokszor ironikus, máskor szónokiasan patetikus kérdéseket vet fel. Anekdotalizál. Máskor haragos, vaskos kifejezéseket vág a másik fejéhez. Nem annyira hosszú körmondatokban ír, inkább rövid, metsző kifejezésekkel él. Erős ellentétek, megsemmélyesítések jellemzik. Bizonyítási forrása a természetből és életből vett analógiák. Gyakran használja az argumentum ad hominem-et. A görög auktorokon kívül a római szerzők is örömmel élnek ezzel az előadási formával. A Pázmány által használt szerzők főleg Seneca, Cicero és a görög Plutarchosz. Plutarchosz és Seneca minden művében, de főleg prédikációiban igen kedvelt auktorai. A görögöt a Keresztyén prédikátorokhoz szóló néhány oldalas intésben kilencszer idézi hét művével, Senecát pedig nyolcszor három különböző levéllel. Senecára az egyik beszédében (ÖM VII 212–216) nem kevesebb mint huszonnégy alkalommal hivatkozik. Senecára Pál apostol is hivatkozik. Szent Pál maga is használta a diatribastílust, főleg három első nagy levelében. 2Kor 11,22-ben áll a jellegzetes mondat: „Hebraei sunt? Et ego. Israelitae sunt? Et ego. Semen Abrahae sunt? Et ego” stb. Nem ikertestvére-e ez a pázmányi Felelet mondatának (ÖM I 46–47): „Mit mondanál, ha én is, más is, harmadik is ezeket tulajdonítaná magának? Forgatod a Szentírást? Énis. Könyörgesz Istennek, hogy világosító Szentlelket adjon? Énis. Kívánod lelked üdvösségét? Énis. Te magyarázod a Szentírást? Énis.” Nem azt állítjuk, hogy Pázmány szeme előtt lebegett a páli szöveg, amikor ezeket a sorokat írta, de azt tudjuk, hogy a Szentírást, nevezetesen a nagy páli leveleket nagyon ismerte, úgyhogy annak még a hangja, a ritmusa is vérebe ment át. Egyébként Bultmann fedezte fel ezt a diatribastílust Pál írásaiban³³. A francia Langrange pedig a római levelet elemezte ebből a szempontból. Pázmány bizonyára már kolozsvári és későbbi klasszikus tanulmányai folyamán megismerkedett ezzel a stílussal. Az 1606 áprilisi gráci jellemzés ezt adja tudunkra: *Profectus valde boni in litteris*. A *litterae* szó abban az időben kettőt jelentett: tudományt vagy klasszikus irodalmat. Pázmány mind a kettőnek mestere volt.

³³ E. Bultmann, *Der Stil der paulinischen Predigt und die kynisch-stoische Diatribe*. Göttingen 1910.

II. NÉHÁNY SZEMPONT A MŰ KELETKEZÉSÉHEZ ÉS ELEMZÉSÉHEZ

Pázmány és Bellarmino

Pázmány négy hónap híján két esztendeig állt Bellarmino rektor vezetése alatt a római kollégiumban: 1593. ápr. 3-ától 1594. november végéig. Nem volt ugyan tanára, de ennél több: a szó legigazibb értelmében mestere. Mint egyetemi rektor, ő irányította a tanulmányokat, örködött a tanulmányi rend, az egységes iskolavezetés és a tan tisztasága fölött. Mint házi előljáró, éber szemmel figyelte a rábízott fiatal rendtagok tudományos és lelki fejlődését. Pázmány gyakran látogatta. Magyarország és főleg Erdély vallási szétesettségét Bellarmino is jól ismerte. Disputációiban az erdélyi unitáriusokra (ariánusokra) mindig külön kitért. Azért érdeklődéssel hallgatta az erdélyi teológust, és beszélgetéseik során sok közös téma merült föl. Így alakult ki közöttük az a meleg kapcsolat, amelyről Bellarmino válaszelevele tanúskodik³⁴.

A „hitvédők fejedelme“ ekkor áll tudományos és irodalmi munkássága tetőfokán. Teológiai főműve, a *Disputationes de controversiis fidei*, utolsó kötetével elindult diadalútjára. Nagy terjedelme ellenére 29 év alatt húsz kiadást ért meg. A katolikusok nagy örömmel fogadták. Hosszú, bénító dermedtség után új életre ébredtek. A protestánsok érezték, hogy nagy csapást kaptak. (Béza: „Hic liber nos perdidit.“) Ők is szervezkedni kezdtek. Száz év leforgása alatt 160 protestáns munka jelent meg a Disputációk ellen. Külön antibellarmin katedrákat állítottak fel Heidelbergben (D.Pareus), Oxfordban (J.Reynolds) és Cambridge-ben. Ez utóbbi egyetemen vezette a kontroverz teológiai disputációkat William Whitaker, a Szent János kollégium tudós igazgatója³⁵.

Whitaker írásai Bellarmino ellen

William Whitaker (1548—1595) a puritán pietizmus legtehetségesebb angol képviselője, a 16. század legbecsültebb anglikán teológusa, Cambridge szemefénye. Ezen az ősrégi egyetemen tanult és tanított. Hitvitázó működését Edmond Campion 1581-ben megjelent *Decem Rationes* c. művére írt gyors Keresztyéni Feleletével kezdte meg. A *Decem Rationes* Ausztriában is sűrűn megjelent. Pázmány valószínűleg már bécsi filozófus korában olvagatta. Tíz Bizonyosság c. művére legalább címével hathatott.

³⁴ Bellarmino és Pázmány viszonyáról lásd Öry: P.P. tanulmányi évei 96-98, 114—116.

³⁵ A *Disputationes* hatását és a körülötte folyó vitákat jól összefoglalja Brodrick 90—121.

Whitaker 1585.február 17-én kezdte meg teológiai előadásait. Nagyobbrészt kontroverz kérdésekről szoltak. Élénk szellemével hamar észrevette az éltető sugárzást, amely Bellarmino római előadásából egész Európára szétáradt. Ő is tollat ragadott. Első művét (*Disputatio de Sacra Scriptura contra Robertum Bellarminum et Thomam Stapletonem*, Cambridge 1588) még Bellarmino kéziratos előadásai birtokában írta meg. Amikor a Disputatiók nyomtatásban is megjelentek, egymásután közölte a „pápapártiak elleni” támadó írásait: *contra Pontificios*, *imprimis Robertum Bellarminum*. De ezek a művei csak halála után láttak napvilágot: 1599-ben az egyházzól, 1601-ben a zsinatokról, 1608-ban a pápáról szóló munka. Műveiben elismeri Bellarmino nagy tudását és a vitában tanúsított nemes lelkületét. Benne látja a pápisták vezérét és munkáiban a római egyház tanításának szakszerű összefoglalását. Bellarmino is becsülte ellenfelét. Maga már nem válaszolt írásaira, hisz akkor mint pápai teológus, bíboros és érsek erősen be volt fogva a központi munkába³⁶.

Nem lehetetlen, hogy Pázmány már az angol kollégiumban töltött római éve alatt fölfigyelt Whitakerre, de Grácban frissen a kezébe került az egyházzól szóló munkája.

Pázmány vitairata Bellarmino védelmében

Whitaker munkája, a *Praelectiones de Ecclesia contra Bellarminum*, 1599-ben jelent meg. Pázmány ekkor a gráci egyetemen a filozófia tanára. 1598 húsvétján Grácban megjelent a nagyszombati Káldi György. A „magyar Rómából” jött, és az örök városba tartott, hogy ott belépjen a jezsuita noviciátusba. Márton bátyja az egyetemen retorikát tanított. Ritka vendég volt egy nagyszombati fiatal pap Grácban. Össze is jött egy kis magyar társaság. Márton meghívta a logikát tanító Pázmány professzort, a harmadéves teológus Forró Györgyöt és Pázmány egyik fiatal magyar tanítványát, Nagy Istvánt. Hogy miről beszélgethettek, azt Pázmány leveléből tudnók meg részletesebben. De az elveszett.

³⁶ Whitaker életrajzát kollégiumi társa, S. Asheton írta meg (*Opera theologica* Wh. I. Genf 1610, 698-704). Így fejezi be: *vixit pie, solide docuit, pugnavit fortiter, obiit placide et in summa pace.* — A cambridge-i egyetem körüli érdemeiről l. *Diction. of Nat.Biogr.* XXI,22. — Bellarmino és Whitaker viszonyát és nagyszerű jellemzését l. Brodrick 95—98, 115—117. Népes családjára és szorgos irodalmi tevékenységére utal a mondás: *mundo quotannis librum et liberum dedit.*

³⁷ Pázmány levelét maga Káldi vitte le Rómába, ahol máj. 7-én lépett be a noviciátusba. Acquaviva 1598.máj.23-án válaszol: *ARSJ Austr.* 1-II 836.

Csak P. Acquaviva válaszából értesültünk, hogy a magyar helyzetről szólt a beszámoló. Arról, mennyire szükség volna otthon magyar munkásokra, térítőkre és hitvédőkre. A rendfőnök kéri, legyen gondja magyar hivatásokra³⁷. Pázmány szikrát fogott. Ettől kezdve sürített energiával dolgozik. A budapesti Pázmány-kézirat tanúsága szerint még az iskolaév folyamán hozzáfog a következő akadémiai év anyagának kidolgozásához. Márciusban készen is van az évi penzummal. Előadásait pedig június 28-án lezárja. Valami erősen foglalkoztatja³⁸.

Azokban a hónapokban VIII. Kelemen pápa a katolikus világ nagy örömeire Bellarminot bíborral tüntette ki (1599.márc.3), mert „nincs hozzá hasonló nagytudású ember Isten Egyházában”³⁹. Ferdinánd főherceg Stobaeus püspök jelentése nyomán szigorú határozatokat hoz a hitújítók ellen. Megtiltja a luteránus könyvek behozatalát és terjesztését⁴⁰. Ebben a szellemi légkörben kerül Pázmány kezébe Whitaker műve. Olvasása közben lassan megfogamzik lelkében a gondolat, hogy mestere védelmére kel. A munkát, véleményem szerint, főbb vonásaiban még első gráci tartózkodása utolsó két évében állítja össze. Csak így magyarázható, hogy első vitairatát a messzi országban élő anglikán ellen intézi. Az anyagot is csak Grácban gyűjthette össze. Itthon a mozgalmas kassai, nyitrai és sellyei apostolkodásban nem volt ideje ilyen nagy elmélyedést kívánó munkára. A kezdő magyar házak könyvtáraiban nem is találhatta meg azt a gazdag forrástárat, amelyről már ez a legelső műve is tanúskodik. A kassai év alkalmat ad neki, hogy összegyűjtött anyagát elrendezze. Talán ezt kell sejtünk abban a sőhajban, amikor félévi tartózkodás után azt írja a rend generálisának: szívesebben visszatérne studiumaihoz⁴¹. Egy protestáns prédikátorral folytatott személyes vitában élesíti kardját, tisztázza a fogalmakat. 1602-ben készen van munkájával. De ekkor egy alkalmi támadás sürgetőbbé tesz egy másik vitairatot. Az év őszén Forgách püspök radosnyai villájában megírja a Magyar István elleni Feleletét. Benne jelzi, hogy Hunnius és Whitaker ellen készen áll egy Egyházzól szóló latin munkája.

1603.szeptemberében előljárói intézkedésre visszatér Grácsba. Már nem a filozófiai tanszékre: a skolasztikus teológia vezető katedráját kapja meg. Az Egyházzól szóló munkája egyelőre iratai között pihen. Az év decemberében az első ünnepélyes disputáción kitör ellene a

³⁸ OO II p.VII.

³⁹ A rendfőnök maga közölte máj. 6-i levelében a Társasággal, egyben jelezte, hogy megakadályozására mindent elkövettek. Brodrick 203–204.

⁴⁰ Hurter Friedrich IV 496–522: „fürstliche Hauptresolution“ 1599.ápr. 30. — Mecenseffy 78-80.

⁴¹ Acquaviva levele 1601.okt.10. ARSJ Austr. 2-I 25–27.

vihar. Ez a hitről és kegyelemről szóló házi vita egy teljes évig lekötö minden figyelmét. Közben azért dolgozik a Diatribán és a Tíz Bizonyyságon is⁴².

Brenner Frigyes baccalaureátusi disputációjában védi Pázmány tételeit.

Az 1604/5-ös tanév nyugodtabb mederben kezdődik. Pázmány ráér, hogy figyelmét újra a hitvitákra fordítsa. P. Decker kancellár — talán hogy a cenzurázás után kissé kiengesztelje — őt kéri fel, adja meg Friedrich Brenner baccalaureusi vitájára a tételeket, és vezesse le a disputációt.

A berchingeri Friedrich Brenner (Prenner) — mint láttuk — nem volt Pázmány tanítványa. 1605-ben a gráci domonkos apácák házi lelkésze. A domonkos nővérek települése Grác legrégibb kolostora, előbb a város falain kívül fektött a Mura jobbpartján. Mátyás király támadása idején húzódtak be a védettebb városba, ahol a Szent Lénárdról elnevezett szép templomot és kolostort kapták meg. Brenner Márton seckauai püspök, a stájer katolikus restauráció vezetője, náluk szokott megszállni és misézni, amikor Grácban járt. Frigyes talán távoli rokoni kapcsolatok miatt nevezte ki a kolostor lelkészévé.

Brenner nyugodt munkája mellett ráért, hogy az egyetemen gyors egymásutánban megszerezze az akadémiai fokozatokat. A filozófiai doktorátus után 1605.máj.10-én a baccalaureus formatus, 1606 júliusában pedig Ferdinánd és Miksa főherceg jelenlétében a St.Aegyd egyetemi templomban a doktori fokozatot nyerte el. Az 1611.júl.30-án végbement promotiók alkalmával már ő kéri a „licentiát” a jelöltek számára. Ez volt utolsó gráci szereplése. Három hónap múlva, régi vágyát követve, lemond a már megígért egyházi méltóságról, és Brünnben belép a jezsuita noviciátusba. Noviciusmestere a magyar bibliafordító Káldi György, társai között ott van Pázmány későbbi titkára, Dobronoki György. Gyenge egészsége nem bírta a szerzetesi életet. Visszautazott Grácba, de a levegőváltás nem használt: hat hónapi újonckodás után, 1612.márc.27-én, „igen jámbor halállal halt meg”. Halálos ágyán letette a szerzetesi fogadalmakat⁴³.

⁴²Kegyelemvitájáról másutt fogok beszámolni. A Tíz Bizonyyságon ÖM I 402 Balduinusra való utalása alapján 1604-ben dolgozott.

⁴³Brenner: Noricus Berchingensis, Virginum Graecensium e familia D. Dominici Sacellanus. Az 1605.máj.10-i baccalaureatus formatus theologiae avatáskor már mint Artium et Philosophiae Magister szerepel (Promotionsbuch 16v), 1606.júl.17-én avatják a teológia doktorává (uo. 18r), licentiát kér az 1611.aug.1-i doktoravatáskor (uo. 24v). A

Pázmány valószínűleg Brenner püspök útján ismerkedett meg Frigyessel. A püspök miatt is szívesen vállalta a vita elnöki tiszttét. 1605. márc.30-án két baccalaureus-disputáció folyt le; Friedrich Brenner, Márton püspök védenice, és Laurentius Suslyga, a lengyel királynő alumnusa állt a támadók pergőtüzében. A megvédendő tételeket előtte kinyomatták. Egyik sem volt dogmatikus tárgyú. Brenner tételei az Egyházzal szóló vitás kérdéseket tartalmazták, Suslyga védelme a szentírási kronológia körül forgott: az Úr Jézus életének és halálának időrendjéről volt szó. Suslyga III. Zsigmond lengyel királynak ajánlja az írást 1605 újévi keltezéssel, Brenner pedig Márton püspöknek, de dátum nélkül. A tételeket március közepéig ki kellett nyomtatni. Pázmány a kiadott példányokból küld egyet Acquaviva generálisnak, Bellarmino bíborosnak, a két osztrák kollégiumnak és április 4-én egy példányt P. Káldinak Erdélybe, Sennyei kancellár közvetítésével⁴.

Pázmány olvasmányanyaga, forrásai

A Diatribában használt szerzők seregszemléjét nem szándékozom kimeríteni. Csak tájékoztatás kedvéért nyújtok rövid áttekintést. Ebben a kis könyvecskéjében 312-szer hivatkozik a Szentírássra, 123-szor citálja Whitakert, 31 szentatyának 276 helyét idézi, 19 katolikus teológust — Bellarmino kontroverziáját 14 ízben —, 30 protestáns hittudóst és 4 profán szerzőt.

Hogy Pázmány mindenekelőtt a *Szentírással* dolgozik, onnan meríti fő érveit, az minden Pázmány-kutató előtt ismeretes. Erre vonatkozólag egy kis kimutatást magam is összeállítottam „Pázmány az ige szolgálatában” c. cikkemben (Szolgálat 2, 1969). Hogy milyen pazar bőségben él a szerzőkkel, mutatja, hogy a 3v oldalon nem kevesebb mint 27 szentírási helyre hivatkozik, a 2v oldalon 37 hivatkozás található: ebből 9 szentírási, 17 szentatya, 3 zsinati, 4 katolikus és 2 protestáns író. Második nagy forrástára a *szentatyák* változatos tábor. A keletiek közül főleg a nagy kappadóciaiakat, Aranyszájú Sz. Jánost, Vazult és Nazianzi Gergelyt idézi. De mindenekelőtt a latin atyákat használja. Sz. Agoston volt mindig is legkedvesebb és legtöbbet idézett auktora. A

brünni noviciusok közt szerepel: Austr. 123 p.201. Halálát jelzi a Litterae Annuae 1612, p.243: „Vita concessit P.Fridericus Prennerus adhuc novicius, quem Magisterii theologiae titulis clarum et amplis dignitatibus Ecclesiasticis proximum, incensa divinis honoris et ardens in proximos caritas Societatis instituto ...manciparat...” Hist. dom.prob.Brunae (Wien ÖNB 11958 f.77r): intra spatium sex mensium extinxit: 6.Cal.Apr.obit.

⁴ ÖL I 6-7. Egyesek a Tíz Bizonyosságra gondolnak, de az csak az év nyarán vagy őszén jelent meg.

Diatribában 38 művel szerepel 153 idézet ill. hivatkozás formájában. Történetteológiai munkájára (De Civitate Dei) 16-szor utal. A Diatriba egyben hitvédő-vitázó mű, azért nagy helyet kapnak benne a hippói püspök „Contra” munkái (Contra Faustum-Cresconium-Petilianum) és apologetikus művei: De unitate Ecclesiae (tizenegyszer), De utilitate credendi (hatszor).

A kegyelem doktora mellett főleg az apologétákat sorakoztatja fel. Tertullianus 8 művel 23 hivatkozással, Cyprianus 5 művel 24 hivatkozással, Jeromos 3 művel 13 hivatkozással, a lerini monachus, Vincentius 10 hivatkozással szerepel. Tertullianustól nemcsak érveket kölcsönöz, hanem lendületes nyelvertermő stílusát is utánozza. Főleg a De praescriptione haereticorum c. műve jött neki kapóra. Ebben az afrikai teológus jogi formába öltöztetve bizonyítja az ősiség és a hagyomány szerepét, és az eretnekekkel szemben az új tanítás vádját emeli. A Diatriba 30rv, 36v, 37r oldalát ugyanúgy, mint Tertullianus műveit, nem lehet ülve olvasni. A sitergő szöveg lázba hozza az olvasót is.

Merít természetesen az ókori klasszikus szerzőkből és a skolasztiкус keresztény írókból. Idézi, de nem túl sokat, Aquinói Szent Tamás és az evangéliumok XVI. századi klasszikus exegétáját, Giovanni Maldonadót.

Érdekes a XVI-XVII. századbeli teológusok csoportja. A katolikusok közül elsősorban a polemikus írókat említi. Főleg a konvertitákat, akikkel sorsközösséget érzett, és akiket leginkább megértett. Főltűnő az angol szerzők gyakori használata. Két legtöbbet idézett szerzője az angol Thomas Stapleton, a douai és löveni kollégium, valamint William Reginaldus (Raynolds), a rheimsi angol kollégium tanára. Mindkettőt talán személyesen is ismerte: Stapleton Pázmány ottartózkodása idején többször járt Rómában, Reginaldus ott tért át. Ez utóbbi Calvinoturcismusában három szereplőt szólaltat meg dialógusban: az anglikávinista Michaeas a mohamedanizmust, Sámuel a protestantizmust, Ludovicus a katolicizmust képviseli. Lehet, hogy Pázmány innen merítette az Őt szép levél műfaji jellegét. Érdekes még a sorbonne-i doktorok és a lengyel szerzők szerepeltetése. Nem lehetetlen, hogy szerzői megválogatásában a lengyel évek és az angol kollégium emlékei is visszatükröződnek. Már Pázmány-kutatásom kezdetén föltűnt nekem, hogy teológiájában inkább az északi angol-löveni szerzőkre támaszkodik⁴⁵. Mint repetitor az angol kollégiumban kaphatott erre indítást. Annál is inkább, mert éppen az 1594/95-ös tanévet töltötte ebben a kollégiumban, amikor az egyetemen a hitről szóló traktátust hallgatta⁴⁶.

⁴⁵ Öry: Doctrina...de notis 94–96. ⁴⁶ Öry: P.P. tanulmányi évei 118–119.

Már ebben az első művében is garmadával sorakoztatja fel a szerzőket. Természetesen túlságnak kell tartanunk Kis Ignác megjegyzését, hogy ezeket a szerzőket mind olvasta. Jól ismerte a közkezen forgó enchiridionokat: a sorbonne-i doktor, Feuarent Theomachia Calvinistica-ját (1604), a francia Genebrard Chronologiáját (1588), de főleg a német Jodocus Coccius Thesaurus Catholicus-ából merített (I.k.Köln 1600) nemcsak adatokat, hanem idézeteket is.

Sajátságos a *protestáns szerzők* használata. Mindig szem előtt tartja, kinek ír. Így pl. a lutheránus Magyar elleni Feleletében 13 evangélikus és 4 kálvinista szerzőt idéz, a Diatribában megfordul a helyzet: 13 kálvinista ill. helvét vallású szerző szerepel és csak 4 lutheránus. A Diatribában nem kevesebb mint 57-szer hivatkozik Kálvinra és csak 25-ször Lutherre. A vezető teológusokat részesíti előnyben: a két vallásalapítón kívül sokat idézi Melanchtont (általában Philippus néven) és az egyes országok reformátorait: Brenzet, Bullingert, Butzert, Chemnitzet stb. Bullingernek nagy befolyása volt a magyar kálvinistákra. Az ő közvetítésével fogadták el a Confessio Helvetica Posteriori 1566-ban és a Heidelbergi Kátét a debreceni zsinaton. Sokszor szerepel természetesen az a két külföldi szerző, akik ellen a könyveket írja: a Feleletben Hunnius, a Diatribában Whitaker.

Kimutatásomban csak a szerzők nevét közlöm, műveiket mellőzöm. A sokszor 3-4 soros címek nagyon megterhelték volna tájékoztatómat. Az érdeklődő a következő művekben talál eligazítást: *Religion und Geschichte der Gegenwart* 6 k. 1957—1965 Tübingen, főleg a protestáns szerzőket ismerteti; a *Lexikon für Theologie und Kirche* legutóbbi kiadása (10 k. Herder Freiburg 1957—1965) a katolikus szerzőkről ad felvilágosítást. Ritkán előforduló szerzők a *Nomenclator Literarius Ecclesiae Catholicae*-ben találhatók (Hurter II Innsbruck 1907). Sok auctorra legfőljebb Zedler *Grosses Vollständiges Universal-Lexikon*-jában fog ráakadni, amely ugyan a XVIII. század közepén jelent meg (Leipzig/Halle), de 68 kötetével ma is eligazít a nehezen található szerzőkről.

A Diatriba jelentősége

Nem volt túlságosan aprólékos ez a kutatás, mikor Pázmánynak szerény kezdő művecskéjéről van szó?

Válaszként elsősorban meg kell jegyeznünk, hogy a könyvecske tartalmához mérten nem is olyan kicsiny. Tárgya az Egyház tagjairól, sajátosságairól és ismertetőjegyeiről szól. Ezt a leszűkített tartalmat 90 sűrűn telenyomott lapon tárgyalja. A kérdéseket igazán kimerítően feldolgozó Kalauzban sem szentel ennek az anyagnak 150 oldalnál több-

bet. A latin nyelv pedig tömörebben fogalmaz. A Diatriba tehát komoly hozzászólás. A kérdéseket igyekszik megoldani, vagy ha a tételforma miatt többet elmellőzni kényszerül, legalább világosan előterjeszteni. Nem rendszeres értekezés, hanem vitairat, ennek megfelelő tárgyalásmóddal; érvelése mögött nem hiányzik a tudományos megalapozás. A Diatriba első jelentősége tehát *tudományos értéke*. De nem egy oknál fogva jelentős Pázmány tevékenységének és egyéniségének vizsgálatánál is.

A munka *egyetemes jellegű*. A többbit mind kifejezetten magyaroknak írja, sajátosan magyar vonatkozásokkal. Még a külföldi támadásokra írt feleleteket is — Balduin, Petschi ellen — elsősorban nemzetének szánja, azért írja őket anyanyelvén. A Diatribával az egyetemes egyház polemikus mozgalmához csatlakozik.

Ugyanakkor a Diatriba *első teológiai műve*, legalábbis időrendben elsőnek kidolgozott értekezése. A Magyar ellen írt Feleletet ugyan már 1603-ban kiadta, de a Felelet megírásakor a Diatriba már készen állt. Csak gyakorlati okok miatt halasztotta kiadását 1605-ig. A Diatriba tehát nagyon alkalmas Pázmány tudományos és módszertani fejlődésének vizsgálatára. Főképpen azért, mert a Kalauzig csak ebben a művében tárgyalja az EgyháZRól szóló elméleti tanítást.

A Diatriba jelentőségének másik mozzanata, hogy benne mintegy csírában rejlik már *Pázmány jövőendő tevékenysége*. Művét ezzel az ígérettel fejezi be: „Sed quia nec Witakeri mendaciis onerare Theses libet, Nec in singulos nunc articulos controversos descendere par est, alium in locum ista reiciantur“ (43r). Mi más volt egész élete, mint ennek az elkötelezésnek hűséges beváltása! Ezek a zárószavak első ízben jelentik be nagy tervét, a Kalauzt, amelyben csakugyan kitér minden vitapontra. A Kalauzon kívül más Pázmány-művek ígérétét is megtaláljuk a Diatribában. Ezek az utalások fontosak. Idáig a kutatók Pázmány tevékenységét alkalminak találták. Valóban a Kalauz és egy-két kisebb műve kivételével vitairatai többnyire az ellenfelek támadásaira írt alkalmi feleletek vagy ellentámadások. Szinte minden műve a csatamezőn, a küzdelem hevében született.

Mégsem a véletlen művei. Eszméi, tervei ott élnek Pázmány lelkében már porondra léptekor. Lassan-lassan érlelődnek és kifejlődnek. Már első hazai látogatása alkalmával tisztán látja a problémákat, elő is készíti lelkében az anyagot. A Diatriba igazolja állításomat. Az egyes tételek, különösen 45,47,48 és 54. tele vannak tervekkel, további művek körvonalaival.

Gyakran felpanaszolja a munka szűk keretét, amely akadályozza szelleme röptét. A „consueta thesium brevisitas“ (B2v, 6v, 27r), a tétel-

beosztás miatt „mittere cogitur quam plurima ... quorum unum-quodque, si pro dignitate tractandum foret, iustum opus expleret“ (35v). Termékeny vitázó működésében azután az itt mellőzni kényszerült kérdéseknek szinte mindegyikével megtölt egy „becsületes munkát“. Lássunk legalább néhányat ezen terveiből!

A 45. tételben merészen odaveti Whitakernek: „Non refugimus, suo tempore palam ostendere: nihil esse, quod Luthero in scripturis patrocinetur . . .“ (33r) Ezt a kérdést előbb is érinti, pontosan azonban Hodik superintendenssel vívott utolsó vitájában dolgozza ki 1630/32-ben. Ezen alkalommal legalább három polemizáló levélváltás után Pázmány végre megírja „Dissertatio, an unum aliquod ex omnibus Lutheranis dogmatibus, Romanae Ecclesiae adversantibus, Scriptura sacra contineat“ c. munkáját, és 1631-ben Pozsonyban közléteszi. Az újítók ellen emelt vádjának bizonyítását — hogy ti. meghamisítják a Szentírást —, valamint annak az állításának igazolását, hogy Szent Ágoston korában ugyanaz volt az ősegyház tanítása, mint ma a rómaié, „in alium locum relict“, máskorra halasztja (34r). Az első terjedelmesen bizonyítja a Tíz Bizonyosság 7. fejezetében, az utóbbit pedig kimerítően tárgyalja „Az Szentírásról és az Anyaszentegyházról írt két könyvecskék“ c. művében (Bécs 1626), nem kevesebb mint 41 idézetet hozva fel arra, mit tanított a mai vitás kérdésekben a Szent Ágoston-korabeli egyház. — A 47. tételben nyolc súlyos vádat elmellőz, mittűt ... tacet ... azzal, hogy majd másutt fűse ostendit (35rv). Egy részüket, az újítók hamis tudományának ismertetőjeleit, mindjárt következő művében, a Tíz Bizonyosságban, másik részüket, a protestáns papság törvénytelen voltát, a Peniculus Papporumban és annak védőiratában, a Logi Alogiban tárgyalja.

Íme, ebben a három tételben legalább három vitáit ígéretét találjuk. De más műveket is sejtet. Így az 50. tételben a leendő Rövid Tanúság vázlatát véljük fölismerni, amikor kifejti a hitszabályra vonatkozó tanítást. Az 51. tételből nő majd ki a Kalauz 10. könyve a római pápáról. A 30. tételben a hit rövid analizését vázolja, ennek kifejtését is a Kalauzban találjuk.

A Diatribában Pázmány, saját szavaival élve, „tantum nervos argumentorum ac veluti bases percurrit“ (B2v), következő munkáiban azután ezekre az alapokra ráépít, és tökéletesen kidolgozva beleszővi a Kalauz monumentális szerkezetébe.

A Bellarmino-Pázmány-kérdés megoldása

A Diatriba egyszersmind kulcsa sok vitás kérdésnek, amelyek Pázmánnyal kapcsolatban még megoldásra várnak. Elsősorban megvilágítja Pázmány személyes és tudományos viszonyát Bellarmino bíbo-

roshoz, a Pázmány-irodalomnak a múlt század óta vitatott kérdését⁴⁷. Kovács Lajos Imre értekezése óta sokan foglalkoztak a Kalauz eredetiségével. Legutóbb doktori disszertáció is készült róla a budapesti Hittudományi Akadémián. A felépítést, szerkezetet, fogalmazást, az idézeteket hasonlították össze. A Diatriba megoldja a kérdést. Whitaker támadja Bellarmino egyháztanát a mű sorrendjében, Pázmány Whitakerrel szemben védi: „sequar lucis et ordinis causa vestigia Whitakeri“, tehát kell, hogy a felépítésben és gondolatmenetben is valahogy találkozzanak. De egyéb Pázmány-„rejtélyeket“ is megold. Mindenekelőtt megmagyarázza Pázmány hihetetlen termékenységet és vitázó készséget, amellyel szinte lélegzethez sem engedte jutni ellenfeleit. Ezekkel a világosan kigondolt tervekkel és ezzel a hatalmas anyaggal, amit a Diatriba elárul, már nem olyan érthetetlen, hogyan írhatta meg Magyarai elleni Feleletét 3-4 hónap alatt, az exotikus stílusú *Peniculus Papporum*-ot „vix hebdomadi unius morula“ (OO VI 271), és általában az 1609 és 14 közt megjelent, a Kalauzon kívül még 9 vitairatát. Alvinczi Feleletét 1609 októberében még nyomják, de Pázmány már ugyanazon évben „megrostálja“.

Személyes jelentősége Pázmány számára

Ezt az elsőszülött művét maga Pázmány is értékelte. Ez a munka bizonyos értelemben jóvátétele annak a „botrántoztatásnak“, amelyre Rómában merész teológiai tételeivel okot adott. Itt alkalmasszerűen kijavítja ezeket a téves véleményeket a hit elemzéséről és a kegyelem szükségességéről. Ez a körülmény is fontos Pázmány tudományos fejlődésének vizsgálatánál, főleg minthogy összehasonlíthatjuk a theologia scholastica előadásaisával, amelyben még az eredeti, kifogásolt szöveg áll⁴⁸.

A jóvátételen kívül volt a Diatribának Pázmány számára pozitív jelentősége is. A magyar életírók Brenner doktori disszertációjának tekintik a Diatribát. A Diatriba valóban hozzájárulhatott egy doktorrá avatáshoz, de nem a védőéhez, hanem a szerző Pázmányéhoz. P. Carrillo provinciális ugyan már 1603.okt.16-án írt levelében előterjeszti Pázmányt a rendfőnöknek teológiai doktorátusra, minthogy teológiai tanár-

⁴⁷ Kovács Lajos munkája óta (1908) Szirmai Erika külön függelékkel szentel neki 26-36, Erdős Mátyás a „szerző“ fogalmából indul ki, Brusznay József eucharisztianukat hasonlítja össze, Kaiser József disszertációja (Pázmány Kalauzának eredetisége, Budapest 1948) nem került a kezembe, de felépítését és főbb megállapításait ismerem.

⁴⁸ Az 1604-es cenzúra pontjait l. ÖL I 759-763. Az 1. és 2. „propositiot“ kijavítja Diatriba 21r, a 3. és 5.-t 21v; kijavítatlanul olvashatók OO IV 409,529.

ságra van kijelölve, „cum sit docturus theologiam“. Acquaviva szívesen beleegyezik, de kiköti a vizsgát: „praemisso tamen examine“. A trieri egyetem 1600-as teológiai statútumaiból megtudjuk, hogy akik tanulmányaikat másutt végezték, azok a doktorátusukat elismertethetik, ha előbb elnökölnek két disputáción, vagy kielégítően védenek tételeket négy órán át. Acquaviva generális ilyesmire látszik utalni Pázmánynak 1605.szept.10-én írt levelében: épüléssel és tetszéssel vette a hírt, hogy kielégítően védett a kifogásoltakkal ellentétes „propositiones impressas“-t.⁴⁹ Kétség nem fér ahhoz, hogy a Diatriba tételeinek kielégítő védelméről van szó: akár az írott műre vonatkoztatjuk ezt, akár a szóbeli vitára, amelyben az elnököknek, mint láttuk, igen aktív szerepe volt.

Ez után a vita után terjeszti elő Carrillo provinciális újból a doktorrá avatásra, bár a generális véleménye szerint a múlt évi cenzúra miatt nem kell elsietni a dolgot. Csak utolsó tanári éve kezdetén, 1606. nov.4-én kapja meg a teológiai doktori fokozatot⁵⁰.

Egyéb Pázmány-művek nyomravezetője

Végre a Diatriba körüli kutatásaim, főleg az akadémiai fokozatokra és ezek követelményeire vonatkozólag, szinte kézenfogva vezettek Pázmány néhány más kis művéhez. Nagy másik libellusról van szó, amelyek filozófiai tételeket tartalmaznak, és ugyancsak a gráci egyetemen kerültek disputációra Pázmány elnöksége alatt. Kettő az egész filozófiából foglal össze 50-50 tételt: *Theses philosophicae* és *De vario ac multiplici ente philosophico*. Mind a kettő „pro gradu magisterii seu doctoratus philosophiae“ elnyerésére szült. 1598-ban jelentek meg a gráci Widmanstetter nyomdában. Védőik Johannes Ludeckius Marchicus és Antonius a Zara Aquileiensis. Ludeckius Brenner püspöknek ajánlja, Zara Ferdinánd főhercegnek. Mind a kettő kis könyvecske, kvartalakban, 20 ill. 26 oldal terjedelemben. Jellegetes, hogy bár mind a kettő öt pontban az egész filozófiából meríti anyagát, mégis egészen más a tételek megfogalmazása, Pl. az etikából vett tételek az első könyvben az egyéni lélek erényeiről szólnak, a Zara-félében az állampolgár feladatát és erényeit, továbbá az állam törvényhozó hatalmát

⁴⁹ Acquaviva levele 1605.szept.10-én: „Aedificati sumus et valde placuit nobis, quod ab aliis ad nos scriptum est, R.Vm defendisse cum satisfactione propositiones impressas illis contrarias quae alias notatae fuerunt. ARSJ Austr. 2-I, 175.

⁵⁰ Die 4. Novembris 1606 creatus est in cubiculo Rdi Patris Rectoris S.S. Theologiae Doctor P.Petrus Pasman. Más kéz hozzászól: professor Theologiae ordinarius. Promotionsbuch 19r.

bizonyítják. Ennél érdekesebb a másik két libellus: *Assertiones philosophicae*. Az egyik fiziko-kozmológiai tételeket gyűjt össze: *De corpore naturali, eiusque principiis et passionibus*. A sziléziai Neissenből származó Henricus Scultetus védte 1600-ban. A másik metafizikai tárgyú: *De ente eiusque passionibus ac speciebus*. Ez a kettő is „pro gradu magisterii doctoratus artium liberalium et philosophiae” elnyerésére szólt. Főleg ez az utóbbi kettőnek lehet jelentősége Pázmány filozófiai tanának megvizsgálásában. Összes munkáiban hiányzik a metafizikai és a lélekről szóló előadások szövege. Nem értekezések ezek a libellusok, mint Félegyházy véli (138), de összefoglalásai a kozmológiai ill. metafizikai tételeknek. Így kiegészíthetik a filozófus Pázmány arculatát. Az utolsó libellus kivételével a többit megtaláltam a különböző gráci könyvtárakban⁵¹.

+

Ezzel bocsátom útjára Pázmány legelső latin munkáját, amely 370 évvel ezelőtt került nyomdába. Egy mozaikkó irodalmi hagyatékában, amelynek teljességét még az Összes Művek két sorozatának vaskos tizenhárom kötete sem tartalmazza. Remélem, hogy a jövőben több értékes darabbal gyarapíthatom, „mellyet Isten segítségével talám megis látnak az emberek”.

⁵¹ Búvárkodásaim során vizsgálatomat Pázmány kéziratos műveire is kiterjesztettem. Megtaláltam a Theologia Scholastica hiányzó részeit, és remény van, hogy Pázmány lappangó művei, *De anima* és *Metaphysica* is előkerülnek.

A DIATRIBABAN IDÉZETT KORABELI TEOLÓGUSOK

Katolikusok

Baronius, az újkori egyháztörténetírás atyja (1538—1607)
Bellarmino Roberto (1542—1621) olasz jezsuita, bíborosérsek
Bolsec Jérôme (†1584) francia teológus és orvos (Vita Calvini)
Brendenbach Tilman (†1587) kölni kanonok
Campion Edmond (†1581) angol jezsuita
Canisius Peter (1521—1587) az első németalföldi jezsuita, katekizmus-szerző
Coccius Jodocus (†1618) jüllichi kanonok, konvertita
Cochlaeus (Dobeneck) Johannes (1479—1552), az első nagy Luther-életrajz írója: *Commentaria de actis et scriptis Martini Luther*. Mainz 1549.
Copus Alanus (†1568) angol teológus
Fabricius André (†1581) löveni prépost-tanár
Feuardent François OFM (1539—1612) párizsi professzor és szónok, Iréneusz műveinek kiadója
Gentilis Albericus (†1611) olasz jogtudós
Gretser Jakob (1562—1625) ingolstadt-i jezsuita tanár
Jurgiewicz (Jurgevicus) Andreas (†1595) vilnai kanonok
Kohl (Calvinus) Justus német konvertita
Lindanus (von Linda) Wilhelm (1525—1588) genti püspök
Lips (Lipsius) Joest (1547—1606) flamand konvertita
Pamelius Jacques (1536—1587) löveni tanár, brugge-i kanonok, Ciprianus és Tertullianus műveinek kiadója
Pistorius Johann (1544—1608) neisseni konvertita
Prateolus (du Préau) Gabriel (1511—1588) sorbonne-i doktor
Reginaldus (Raynolds) William (†1594) angol konvertita
Rescius Stanislaus lengyel cisztercita, Hosius bíboros titkára (†1598)
Sadoletto Giacomo (1477—1547) bíboros
Sanderus Nicholas (†1583) angol, hite miatt száműzték, Hosius teológusa a trienti zsinaton
Serarius Nikolaus (1558—1609) jezsuita exegéta Würzburgban és Mainzban
Staphilus Friedrich (1514—1564) bajor konvertita, trienti teológus
Stapleton Thomas (1535—1598) angol, löveni tanár
Torres (Turrianus) Francisco (1504—1584) spanyol jezsuita, trienti teológus
Torquemada (Turrecremata) Juan (1388—1468) spanyol bíboros

Evangélikusok

Andreae Jakob (1528—1590) luteránus superintendens, a tübingeni egyetem kancellárja és a Concordia szerkesztője
Brenz Johann (1499—1570) Württemberg reformátora
Chemnitz Martin (1522—1586) braunschweigi superintendens
Confessio Augustana 1530
Confessio Vitenbergica 1551
Concordia 1580
Formula Concordiae 1581
Flacius (Vlacich) Matthias, Illyricus (1520—1575) magdeburgi egyháztörténész

BIBLIOGRAFIA

- ALEGAMBE Philipp, *Bibliotheca Scriptorum Societatis Jesu*. Antverpiae 1643.
- ARSJ = *Archivum Romanum Societatis Jesu*: a régi római rendi levéltár anyaga, rendtartományok szerint: Austr., Germ., Rom., Sicul. Névjegyzékek, hivatali beosztások, alapítások, jelentések. A Magyarországból befutó levelek a Germ., a rendfőnök válaszai az Austr. 1-2. kötetben találhatók.
- BELLARMINO Roberto, *Disputationes de controversiis christianae fidei adversus huius temporis haereticos*, 3 k. Ingolstadt 1586—1593. — *Epistolae familiares* (ed. Fuligatti). Praga 1753.
- BRODRICK James-Ursillo, S. Roberto Bellarmino. Milano 1965.
- BULTMANN Rudolf, *Der Stil der paulinischen Predigt und die kynisch-stoische Diatribe*. Göttingen 1910.
- CARRILLO Alfonz *jesuita atya levelei és iratai* (Veress Endre kiad.) Budapest I. 1906, II. 1943.
- CZVITTINGER Dávid, *Specimen Hungariae literatae*. Frankfurt-Leipzig 1711.
- COCCIUS Jodocus, *Thesaurus Catholicus, in quo controversiae fidei... explicantur*. I. Köln 1600.
- DUHR Bernhard, *Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge*. I. Freiburg 1907.
- ERDŐS Mátyás, *Pázmány's Hodoegus. Methode und Bedeutung*. Esztergom 1941.
- FÉLEGYHÁZY József, *Pázmány bölcselete*. Budapest 1937.
- Forma et ratio gubernandi academias et studia generalia Societatis Jesu in Provincia Austria*. Kézirat 1656-ból. Graz, Universitätsbibliothek Nr. 2047.
- FRAINE I. de, *Diatribe*, in: H. Haag *Bibel-Lexikon*. Einsiedeln 1968, 334—335.
- FRAKNÓI Vilmos, *Pázmány Péter 1570—1637*. (Magyar történeti életrajzok) Budapest 1856.
- FRANKL Vilmos, *Pázmány Péter és kora*. 3 k. Pest 1868—1872.
- GRETSEK Jakob, *Controversiarum Roberti Bellarmini... amplissima defensio*. In: *Opera omnia* t.VIII—IX. (Adversus Witackerum 1607, 1609).
- HURTER Friedrich, *Geschichte Kaiser Ferdinand II. und seiner Eltern* IV. Schaffhausen 1851.
- HURTER Hugo, *Nomenclator literarius theologiae catholicae* III. Innsbruck 1907.
- HERMANN Egyed—ARTNER Edgár, *A hittudományi kar története 1635—1935*. Budapest 1938.
- HORN Ewald, *Die Disputation und Promotion an den deutschen Universitäten vornehmlich seit dem 16. Jahrhundert*. Leipzig 1893.
- HORVÁTH János, *Barokk ízlés irodalmunkban*, Tanulmányok. Budapest 1956, 72—89.

- HUNNIUS Ágyd, *Articulus de Ecclesia vera et huius capite, Christo itemque de Ecclesia Romana et huius capite, Pontifice Romano...* Frankfurt 1596.
- *De indulgentiis et iubileo Romani Pontificis tractatus, scriptus et oppositus duobus libris R. Bellarmini Jesuitae...* Frankfurt 1599.
- IPOLYI Arnold, *Veresmarty Mihály XVII. századi magyar író élete és művei*. Budapest 1875.
- KASTNER Jenő, *Pázmány Péter gráci évei*, in: *Katolikus Szemle* 49 (1935)9—17, 95—99.
- KAUFMANN Gerhard, *Zur Geschichte der akademischen Grade und Disputationen*, in: *Zentralblatt für Bibliothekswesen* 11(1894)201—225.
- KELLER Juliane, *Grazer Frühdrucke 1559—1619*. Graz 1970.
- KERN Anton, *Die Promotionsschriften der Jesuitenuniversitäten in der Zeit des Barocks*, in: I.F.Schütz—Festschrift, Graz-Köln 1954, 38—47.
- *Die Handschriften der Universitätsbibliothek Graz* I.1947, II.1956, III.1967.
- KOVÁCS Lajos Imre, *Pázmány Kalauza és Bellarmin Disputatiói*. Kassa 1908.
- LÁNYI Ede, *Pázmány Péter fejlődése*, in: *Egyházi Lapok* 58(1935), 339—343, 59(1936)5—8, 55—57.
- MECENSEFFY Grete, *Geschichte des Protestantismus in Österreich*. Graz-Köln 1950.
- ÖRY Miklós, *Doctrina Petri Cardinalis Pázmány de notis Ecclesiae*, Chieri 1952.
- *Pázmány Péter tanulmányi évei*. Eisenstadt 1970.
- *Pázmány az ige szolgálatában*, in: *Szolgálat* 2.sz.(1969)47—70.
- PACHTLER Michael (kiadó), *Ratio Studiorum et Institutiones scholasticae Societatis Jesu per Germaniam olim vigentes*. 4 k. Berlin 1887—1894. Monumenta Germaniae Paedagogica.
- PEINLICH Richard, *Geschichte des Gymnasiums in Graz*. Jahresberichte 1864—1874 (főleg 1869), Graz.
- Promotionsbuch: Nomina eorum, qui in alma ac catholica Academica Graecensi ad gradus literarios promoti sunt, ab anno 1576*. Kézirat. Theol.Fakultät Univ. Graz.
- SCHMIDT Ernst Günther, *Diatribai*, in: *Der kleine Pauly. Lexikon der Antike* II. Stuttgart 1967, 1577—1578.
- SCHWICKER Henrik, *Peter Pázmány Kardinal-Erzbischof...und seine Zeit*. Köln 1888.
- SERVIERE I., *La théologie de Bellarmin*. Paris 1909.
- SÍK Sándor, *Pázmány, az ember és az író*. Budapest 1939.
- SOMMERVOGEL Carlos, *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*. 9 k. Bruxelles 1890—1900, Supplementum. Toulouse 1911.
- STOEGER Johannes, *Scriptores Provinciae Austriacae Societatis Jesu*. Wien 1885.
- STAPLETON Thomas, *Principiorum fidei doctrinalium demonstratio methodica per controversias septem in libris duodecim traditos* (1578): Opera I.(Paris 1620) 1—452.
- SUAREZ Francisco, *De triplici virtute theologica, fide, spe, caritate* (1621). Opera omnia (Paris 1856—) XII. 1—596.

SZEKFÜ Gyula, *Magyar történet* III, IV. Budapest 1943.

SZIRMAI Erika, *Pázmány Péter politikai pályája*. Budapest 1913. III. függelék: *Diatriba theologica*.

TURRECREMATA (Torquemada) Joannes, *Summa de Ecclesia*. Venetiis 1561.

WHITAKER William, *Ad Decem Rationes Edmundi Campiani jesuitae Christiana Responsio*. Cambridge 1581.

— *Praelectiones doctissimi viri Guilielmi Witakeri ... Controversia de Ecclesia contra Pontificios, imprimis Robertum Bellarminum jesuitam*. Cambridge 1599. *Opera theologica* I. Genf 1610, 418—568.

ZOVÁNYI Jenő, *A főiskolai disputációk és szerzőik*, in: *Protestáns Szemle* 45(1936)12—16.

PAZMÁNY PÉTER MŰVEI:

ÖM = Összes munkái 7 k. Budapest 1894—1905.

OO = Opera omnia 6 k. Budapest 1894—1904.

ÖL = Összegyűjtött levelei (kiadta Hanuy Ferenc) 2 k. Budapest 1910—1911.

Libellusok

A négy filozófiai: valamennyi pro gradu magisterii seu doctoratus artium liberalium et Philosophiae. Nyomda: Georgius Widmanstetter, Graecii.

- 1) *Theses philosophicae, quas ad magisterii gradum in Philosophia consequendum defendet eruditus artium liberalium eiusdemque philosophiae baccalaureus Joannes Ludeckius Wrincensis Marchicus, S.P.A. Praeside R.P. Petro Pazmani ... Anno 1598*. Ajánlás és epigrammák nélkül 12 oldal. (Ex metaphysicis 10 tétel, ex physicis 24, ex mathematicis 5, ex ethicis 5, ex logicis 6: összesen 50 tétel.)
- 2) *Theses philosophicae. De vario ac multiplici ente philosophico, quas ... defendet ... Antonius a Zara Aquileiensis ... Anno 1598*. 20 oldal.
- 3) *Assertiones philosophicae, De Corpore naturali eiusque principiis et passionibus, quas ... defendet Dnus Henricus Scultetus Nissenus Silesius S.P.A. ... Anno 1600*. 16 oldal.
- 4) *Theses Philosophicae: De ente eiusque passionibus ac speciebus, quas ... defendet Romedius Bendetto Tridentinus ... anno 1600*. 17 oldal. (L. Sommervogel VI 405).
- 5) *Diatriba Theologica* (lásd kiadásunk címlapján).

Bellarmino Diatriba-példányának fedőlapja
bíborosi jelvényeivel

DIATRIBA THEOLOGICA.

DE VISIBILI
CHRISTI IN TER-
RIS ECCLESIA.

ADVERSUS POSTHVMVM

GVILIELMI VUITAKERI, LI-
BRVM, CONTRA ILLVSTRISSIMVM
Cardinalem Bellarminum.

Q V A M

REVERENDVS, AC DO-
CTISSIMVS DOMINVS, D. FRIDERI-
CVS BRENNER, PHILOSOPHIÆ MAGISTER,
pro consequendo in S.S. Theologia Baccalauræ-
tus Formati gradu, defendet Men-

se *Marthi* die 30

PRÆSIDE

R. P. PETRO PAZMANI, E
SOCIETATE IESV, S.S. THEOLOGIÆ IN
Alma Vniuersitate Gracensi Professore
Ordinario.

GRÆCII STYRIÆ,
Excudebat GEORGIUS WIDMANSTADIUS.
Anno M. DC. V.

ILLVSTRISSIMO PRÆSVLI
AC REVERENDISSIMO
DOMINO, DOMINO

MARTINO,
EPISCOPO SECCOVIEN-
SI, ILLVSTRISSIMI PRINCIPIS AR-
CHIEPISCOPI SALISBURGENSIS PER
vtramque Styriam Vicario Generali, &c.
Domino ac Patrono suo obser-
uandissimo.

IBI DEBETVR HÆC,
Reuerendissime Antistes,
pro Ecclesiæ militantis de-
fensione Panoplia; quia tu
Ecclesiasticæ militiæ Princeps, quem
Deus præcinxit virtute ad bellum, & posu- Psalm. 17.
it ut arcum aureum brachia tua.

E P I S T O L A

Dicam quod sentio. Cùm te, ó Antistitum gloria, intueor, videre videor Iosue illum bellatorem inclitum Saba-
Iosue 8. oth, qui non contraxit manum, quam iu-
 bente Domino in sublime porrexerat, te-
Sapient. 5. nens clypeum, donec interficerentur omnes ha-
 bitatores Hai. Sic tu indutus pro thorace
 iustitiam, & accipiens pro galea iudicium
 certum, sumensque Scutum inexpugnabile
 equitatem, stas ante domum DEI ad-
Prouerb. 31. uersus multiplex Acherontis porten-
 tum : Stas audax, accinctus fortitudine
Esaia 30. lumbos, nunquam retrò laturus gradum,
 donec comminuantur inimici Domini, si-
 cut conteritur lagena figuli, contritione præ-
 ualida, & non inuenietur de fragmentis eius
 testa, in qua portetur igniculus de incendio,
 aut hauriatur paruum aque de fovea.

Quid testimonium virtutis tuæ ex-
Dent. 33. pecto? Styria Scutum auxiliij tui, & gla-
 dium

D E D I C A T O R I A.

dium gloriae tuae loquitur, Carinthia diuinæ virtutis vim prædicat, Clagenfort autem in reliquis, tantum non palam, omnium assensu & vno ore acclamat: *Tu unus pro decem millibus computaris*, 2.Reg.18. tantò fortior *Samgar*, qui percussit sexcentos viros vomere, tantò validior *Samfone*, qui in mandibula asini percussit mille viros, Jud. 15. quantò maioris virtutis est, *gladio Spiritus*, Ephes.6. *quod est verbum Dei*, principem tenebrarum prostrauisse, quàm hominum quantumuis innumeras interemissee phalangas. Prostrauisti tu armis virtutis & fidei, atque adeò prostrauisti, vt hæresi profligata, sincera Romanæ Ecclesiæ doctrina, summo omnium retineatur consensu. Macte generose animi impetus; Tibi illud (absit verbo iniuria) quod *Diomedes* aliquando *Æneæ*, paucis commutatis, acclamaui. *Si*

E P I S T O L A

Virg. *duo praterea tales* Germana tulisset terra
viros, versis lugeret hærefis fatis. Quid
 igitur mirum, si pro Ecclesiæ militantis
Ephes.6. gloria *contra spiritualia nequitia* propu-
 gnanda, ingenij mei arma, eius Herois
 manibus committam, qui Ecclesiasticæ
 militiæ Princeps es acerrimus ? Imò
 & astrum in hoc militantis Ecclesiæ cæ-
 lo fulgidissimum. Lucet & influis. Lu-
 cet in te incredibilis diuinæ religionis
 cultus, & ardentissimum pietatis studi-
 um. Influis; in omnium scilicet animos
 humanitate & clementia velut imber
 serotinus, atque ita influis, vt effêratas
 quantumuis mentes, tuis integerrimis,
 & omni suauitate conditissimis moribus
 emollias, cicures, & quasi quibusdam
 humanitatis funiculis ad te trahas, vt
 qui te paulo ante, sui discriminis nescij,
 tanquam noxium & malum aliquod re-
 fu-

DEDICATORIA.

fugiebant, ij nunc ad te, tanquam ad clarum & beneficum sidus certatim aduolent, te tanquam de cælo lapsum suspiciant, venerentur, ament, tibiq; incolumitatem suam, secundum Deum debere, palam confiteantur. Influis. Quia semina virtutum pectoribus hominum sparsa, roscida tui fideris vi, in amænissimam frugem adolescunt.

Quocirca sub aspectum astri huius, volui, vt prodiret hic pusillus ingenij mei partus: sperans fore, vt ei radium benignitatis tuæ immittas, communicesque incrementum. Eum igitur tibi Reuerendissime Antistes, tanquam testem ac perpetui obsequij obfidem, Dedico confecroque.

R. D. T.

humillimus cliens

M. Fridericus Brenner.

AN-

ANTILOQVI- VM AD LECTO- R E M.

a Mat 18.v.17
b 1.Pet.2.v.9.
c Auguf. initio
 inchoata Ex-
 pof. ad Rom
d Ioan. 10.v.16
e Ephes. 5.v.24
 26.32. Apoca.
 19.v.9. 2. Cor.
 11. v. 2.
f Ephes. 1.v.23.
 cap. 4.v.16.
 cap. 5.v.23.
Colof. 1. v. 18.
 24. cap. 2.v.19.
Apo. 20.v.10.
1.Tim. 3.v.15
i Ephes. 2.v.21.
k Mat. 28.v.20
l Aug. Enchir.
 cap. 56.
m Laët. lib. 4.
 cap. 30.
n De Vnit. Ec-
 cle. n.20. Arca
 fimilitudinem
 urget Aug. de
 Vnit. Eccl. cap.
 5. lib. 5. de Bap-
 tif. cap. vlt. 1.
Pet. 3.v.20.

OETVM ALIQVEM, A VINDICE SALV-
 tis noſtræ, ſepoſitum eſſe cui ſacra legesque
 ſuas ipſe commiſerit, quem *a* ſupra Petram,
 ſuis ipſe manibus, adeò firmis impoſuerit
 ſubſtructionibus, vt nullæ illum inferorum vires labe-
 factare, nedum conuellere poſſint, notiùs eſt, quàm vt
 vlla probatione indigeat. Hanc *b* gratuita miſeren-
 tis DEI vocatione Eccleſiam, *c* vt olim à Congrega-
 tione Synagogam, Hanc *d* Ouile vnicum Principis pa-
 ſtorum, Hanc *e* ſponſam Chriſti, quam ſpecioſis orna-
 tam dotibus omnis futurorum bonorum promiſſio ſpe-
 ãet, Hanc *f* Corpus Chriſti, Hanc *g* Ciuitatem cæle-
 ſtem, Hanc *h* veritatis columnam, & *i* templum in quo
 DEVS ipſe, & æternum habitet, Sacræ litteræ indigitant.
l Huius in Symbolo Confeſſionis ordo, Trinitati ſubiungitur, tan-
 quam habitatori domus ſua, tanquam Deo templum ſuum, &
 conditori ciuitas ſua. *m* Hac ſola eſt, quæ verum cultum reti-
 net, hic eſt fons veritatis, hoc eſt domicilium fidei, hoc templum
 Dei: quo ſi quis non intrauerit, vel à quo ſi quis exierit, à ſpe vi-
 ta ac ſalutis æternæ alienus eſt.

Quamobrem, rectè Cyprianus Martyr alicubi di-
 xit; *n* Habere non poſſe Deum Patrem, qui Eccleſiam non habeat

AD LECTOREM.

Matrem; Si potuit euadere, qui extra arcam Noe fuerit, & qui extra Ecclesiam foris fuerit, euadet: *a* Vnus Deus, una Fides, una Ecclesia est, scindi unitas non potest, nec corpus discidio compaginis separari: quidquid à matrice discesserit, seorsim viuere, aut spirare non potest, substantiam salutis amittit. Igitur, *b* Extra Ecclesiam totum haberi potest, præter salutem, inquit Augustinus, Haberi Sacramenta possunt, Euangelia possunt, sed nusquam, nisi in Catholica Ecclesia, salus inueniri potest. *c* Quisquis enim ille est, qualiscunque est, qui in Ecclesia Christi non est, Christianus non est; *d* Frangeramur ab arbore, fractus germinare non poterit; *A* fonte præcideriuum, præcisus arefcit; Sic, *e* Ad salutem peruenit nemo, nisi qui habet Caput, nisi qui in eius corpore fuerit, quod est Ecclesia. Igitur, *f* quisquis ab Ecclesia separatus fuerit, quantumuis laudabiliter se viuere existimet, hoc solo scelere, quòd à Christi unitate diuisus est, non habet vitam. Nouatores ipsi, *g* Extra Ecclesiam salutem non esse, palàm profitentur. Nec solùm illud, à Patribus acceptum, approbant; *h* Quibus Deus est Pater, Ecclesiam ihs debere esse Matrem, verùm illud quoque, de Visibili Ecclesia tradunt: *i* vel unico Matris elogio discendum, quàm utilis, imò necessaria, sit nobis eius cognitio, quando non aliud est nobis in vitam ingressus, nisi nos ipsa concipiat in utero, nisi pariat, nisi nos alat suis uerbis, denique sub custodia sua nos tueatur, donec exuti carnem similes erimus Angelis; Neque enim patitur nostra infirmitas à Schola nos dimitti, donec tota uita cursu discipuli fuerimus. Adde quòd extra eius gremium nulla est speranda peccatorum remissio, nec ulla salus.

Hinc factum, ut plerique veterum, qui circa Fidem naufragauere manifestos hæreticos, nec Christianos quidem nominandos, nedum Christi promissio-

B

fio- 5. Laet. lib. 4.
c. 30. Theodos. L. Damnato. Cod. de Hæresicis

2 Cypr. ibid.

cap. 13.

b Aug. Conc. on. ad Casar. de Gestis cum Emerito, post medium. To. 7.

c Aug. Tom 10 Serm. 1. in Vigil. Pentec. c. 12

d Aug. ex Cypriano libro 2. cont. Crescon. cap. 33.

e Aug. de unit. Eccles. cap. 19. & 2.

f Aug. Epist. 152. 4. de Bapt. cap. 1.

g Philip. in loc. tit. de Baptism. paruulor.

h Calui lib. 4. c. 1. n. 1. ex Cyp. Aug. Epist. 50. in fine, lib. 4. de Sym. c. 13. Gregor. 14. Moral. c. 2.

i Calui. ibid.

v. 4.

k Aug. supra Hieron. contra Lucifer c. 1. &

5. Laet. lib. 4.

AD LECTOREM.

a Tert. de praescrip. cap. 7. 14. 16. 37. fionum participes esse docuerint. *a Si enim haeretici sunt, Christiani esse non possunt. b Et quemadmodum Diabolus Christum saepe mentitur, Christus tamen non est: ita nec Christianus b Cyp. de unit. Eccles. n. 48.* videri potest, qui non permanet in fidei veritate.

c Cyp. Epist. 73 initio Laët. li. 4. c. 30. Aug. de Fide & Sym. c. 10. de pastor. cap. 14. d Tert. 4. cont. Marcion. c. 5. nu. 44. e Cont. Lucif. cap. 9. in fine. f 7ren. lib. 3. cap. 4. Quæ cum ita sint; ut hæretici omnes, *c Simiarum instar (quæ, cum homines non sint, homines imitantur) Ecclesia Catholica auctoritatem sibi vendicant, cum ipsi in Ecclesia non sint; Et, d ut vespa fauos, ita hi quoque Ecclesias faciunt, non Apostolicas, sed apostaticas, sed (quod Hieronymus alicubi dixit) e Antichristi ex hoc ipso Synagogas, quod postea instituta sint, Sic veteres illi Catholicæ veritatis defensores, summa cura & vigilantia, in id incubuerunt, ut vera Christi Ecclesia à cætu Sathanæ internosceretur. Ea siquidem cognita, in quam, f velut in diues depositorium veritas omnis collata est, ut omnis quicumque velit, sumat ex ea potum vitæ, hac est enim vita introitus,) proclue erat, in offenso pede doctrinæ salutaris viam decurrere.*

Nec operosum est ijs, qui diuina scripturarum Oracula venerantur (Ethnicorum enim, qui scripturam æquè, ac Ecclesiam, pernegant, diuersa est ratio) velut intento digito Ecclesiam demonstrare. Diuina siquidem prouidentia factum est, ut *g obscurius Prophe- tæ dixerint de Christo, quàm de Ecclesia, propterea, quod videbant in spiritu, de Christo homines non tantam litem habituros, de Ecclesia magnas contentiones excitaturos. Igitur, h In Scrip- turis Canonicis quarendam est Ecclesia, quarum auctoritati, v- trique consentimus, vtrique credimus, vtrique seruimus; Sed, i cum multa in Scripturis figuratè atque obscure posita sint, quæ interdum fallaci interpretationi consonare creduntur, k Non in talibus rerum figuris quarendam est Ecclesia: sed ea, quæ alicuius indigent interpretationis, interim seponamus, aperta, & ma- nife-*

AD LECTOREM.

nifesta eligamus, qua si in sacris scripturis non inuenirentur, nullo modo esset, unde aperirentur clausa, & illustrarentur obscura. Sed nimirum lucem istam hæresis ferre non potest, ideoque fumo putei abyssi, Ecclesiam obscurare, & cæcis oculere tenebris laborat, certa, nullum ipsius insidijs locum fore, si suum Ecclesiæ lumen integrum maneat; Cùm (vt Hieronymus inquit) ^a omnes falsarum propositionum riuuli, uno Ecclesiæ Sole siccari possint. Ideoque palam Nouatores profitentur: ^b vt Antæum olim ab Hercule tollendum fuisse à terra matre, antequam ab eo posset vinci, ita aduersarij (Catholicos intelligunt) ab ista matre sua, hoc est, ab inani specie Ecclesiæ, leuandi sunt, aliàs non possunt ^c cedere. Quia nimirum Catholici, Augustini secuti consilium, ^d In omni controuersia, ne obscuritate questionis fallantur, eam Ecclesiam consulunt, quam, sine vlla ambiguitate, sacra scriptura demonstrant. Ab ipsis igitur Lutheranismi incunabulis plurimi aduersus Ecclesiæ auctoritatem, vim ac maiestatem, prodiere libri, quibus id vnum agunt aduersarij, vt, ^e omni Ecclesiæ auctoritate sublata, suis cuique animus author sit, quid in vnaquaque re probet, quid improbet, Id est, vt non auctoritati scripturarum subijciantur ad fidem, sed sibi scripturam ipsi subijciant.

Apoc. 9. v. 2.

a Cont. Lucif. cap. 9. in fine.

b Apolog. Anglicana Eccle. fol. 93. Editio- nis Neapol. an- ni 1586.

c Aug. libr. 1. contr. Crescon. cap. 33.

d August. 32. oöt. Faust. c. 19.

Plessæum, Sa- delem, Hun- ninm, &c.

Vt verò cæteros nunc prætermittamus; Non pridem admodum, Posthumus G V I L I E L M F W I - T A K E R I iustæ magnitudinis liber prodijt, in quo Illustriissimi Cardinalis B E L L A R M I N I, atque adeò Catholicorum omnium, certam, indubitamque de Ecclesia sententiam euertere, infelici, irritoque labore conatur. Quem, quia magno plurimorum plausu excipi video, non abs re futurum iudicaui, si, quantum consuetæ Thesium breuitas patitur, neruos argumen-

AD LECTOREM.

torum, ac veluti bases, quibus omnis illa WITAKERI
moles imponitur, percurrerem, & (vt cum S. Vigilio
a S. Vigil. li. 5. loquar) a vitreas hasce sententias, veritatis malleo obtererem.
cont. Entychet.

Quod si expectationi tuæ, si rationi, non satisfi-
et, Lector Optime, peto à te, ne id rerum vitio, sed par-
tim ingenij mei tenuitati, partim necessariæ Thesium
breuitati, quæ singula persequi non patitur, adscribe-
re velis.

Sequar autem lucis & ordinis causa vestigia W I-
TAKERI, & vt ipse in quæstiones sex, sic ego in to-
tidem partes vniuersam disputationem, partiar. Qua-
rum PRIMA, de ijs erit, qui ad Ecclesiam spectant.
SECUNDA, Num Ecclesia Christi Visibilis sit, vel
Inconspicua. TERTIA, An perpetua. QUA-
RTA, An vllis Fidei morumque erroribus obnoxia.
QUINTA, Quæ sint veræ ac genuinæ notæ Eccle-
siæ. SEXTA, Num Ecclesia Romana sit hæc,
quam quærimus, Christi Ec-
clesia.

PRIMA PARS.
DE HIS QUI AD ECCLESIAM
PERTINENT.

I.

TAB IPSA ECCLESIAE NOTIONE ordiamur: Noui homines, in artem veterem, nouas loquendi formulas, nouas vocum notiones intulerunt, & quoddam velut phantasmatis extruxerunt vallum, ad quod se, quoties veritate pre-

merentur, recipere. Vt enim illos mittam, qui Sadeelem secuti, Catholicæ Ecclesiæ nomine, κατ' ὁ' λον quoddam, & vniuersale, cognitione sola, ab omnibus Ecclesijs particularibus abiunctum, intelligunt: Witaker, non aliud Catholicæ Ecclesiæ nomine, significari putat, quàm a *Catum Sanctorum & Electorum*, a q.1.c.2.fol.8. seu, *Numerum eorum qui seruantur ab Abel, ad finem vsque saculi*, cap.3. fol.16. qua significatione in symbolo quoque vsurpari nomen Catholicæ Ecclesiæ, affirmat: Ego verò primum hunc aditum præstruo, &, Nec Ecclesiæ Catholicæ nomen, vel in symbolo, vel in scripturis, pro solo, ac toto Electorum numero sumi, contendo. Atq; vt ea nunc mittam, quibus inferiùs, b sæpè reprobos etiam ad tempus Ecclesiæ membris annumerari: quibus vnā Ecclesiā, c malè à Nouatoribus scindi in vniuersalem, & particularem, Malè bipartitam fieri, Malè vniuersalem Ecclesiā, velut Ideā platonīcam, aut Chymerā Homericā, extra omnes particulares coherentem iudicari, manifestè docebimus: Vtar solūm præscriptione Witakeri, qui, d *Nihil doceri aut credi debere ait, quod expresso Dei verbo comprobari non possit.* Et illud quæro, quo diuini verbi pallio, hanc à se confictā Ecclesiæ notionem conuectiat? Quo loco, quibus verbis, quo interprete, eam scriptura tradat?

Vide Turrian.

li.3. cont. Sad.

cap.6. fol.107.

a q.1.c.2. fol.8.

cap.3. fol.16.

b Thesi 10.

c Thesi 7.13.

d quas.6. ca.3.

fol. 735.

DISPUTATIO

a quest. 5. c. 5. fol. 418. Cum antiquitas vniuersa, cum ipse Witaker a alicubi, Iccirco Ecclesiam Catholicam dici censuerit, quod semper, quod vbi- que, quod à temporibus Apostolorum, omnibus ætatibus, ac prouincijs Christianis, summa consensione, eandem fidei pro- fessionem retinuerit, quod idem semper docuerit, Nec à seipsa dissentiens, nec extincta, nec interrupta, ad nos vsque peruenerit, & porro ad finem sæculi duratura sit. Cur nouus homo, nouas vocum notiones, comminiscitur? Certè quidem in symbolo, Ca- tholicæ Ecclesiæ nomine, *numerus Electorum, qui ab Abel, ad finem mundi futurus est*, intelligi non potest: Nam ipso fatente *b* Wi- takero, profitemur in symbolo, non solum credere nos, Ecclesi- am sanctam esse, verum etiam, Credere Ecclesiam Catholicam es- se, Atque aded (siquidem, vt Dialecticis notum est, verbum sub- stantium, quoties per se, & vt Dialectici loquuntur, de secundo Adiacenti prædicatur, existentiam significat) profitemur, nos cre- dere Ecclesiæ Catholicæ Existentiam: Quis verò aded hebes est, vt credat, *numerum eorum, qui ab Abel ad finem mundi seruantur*, iam nunc existere? Quis nesciat id, quod Witaker etiam docet, *c* in Ecclesia non esse eos, qui necdum sunt nati?

II.

Catholici igitur, Ecclesiæ nomine, Congregationem signi- fificant, diuina Fide, & Sacramentorum communione colligatam. Corpus enim Christi est, Ecclesia, In quo, vt Augustinus innuit, *a* sicut in homine, est & interior spiritus diuinæ Fidei, & exterius corpus, homines nempe Sacramentorum communione colligati: *b* *Cum in nulum nomen religionis, seu verum, seu falsum, coagulari cont. Faust. ca. 11. Epist. 118. um consortio colligentur.* Vt igitur in humani corporis membris, præter internum illum nexum, quo eundem spiritum commu- nem participant, exterius quoddam vinculum reperitur, quo par- tes inter se, ad retinendam animæ vitam copulantur: Sic Ecclesiæ membra, præter internum, quo coniunguntur, eundem Fidei spiritum; Externa quoque Sacramentorum communione, & Fi- dei professione copulantur, vt hac ratione, *vnus spiritus, & vnum corpus effecti, vno ore honorificent Deum.*

Cum itaque è duplici ista partium Ecclesiæ vnione, Externa
sine

sine interiore reperiri possit : orta est, etiam inter ipsos Catholicos, non tam de re, quam de nomine disceptatio. An, qui alterutram coniunctionem sine altera retinet, Ecclesiæ membrum dici debeat ?

III.

Quodd igitur de *a* Catechumenis & Excommunicatis : quodd *a* q. 1. c. 4. 5. 6. de *b* occultis hæreticis, operose disputat Wiraker, seque Bellarminum premere arbitratur, quia Illi interdum, iusti cum sint, ad Ecclesiam pertineant ; Hi, quia Fide carent, quam simulant, ab Ecclesia separentur : Operam ludit, suoque abutitur otio. Catholici enim, *c* omnes æquè, fatentur, Catechumenos & Excommunicatos, internum cum Ecclesia nexum habere, si Fide & Charitate præditi sint, licet vitione externa destituantur. Contra, *d* occultos infideles, interno destitutos, solo exteriori vinculo Ecclesiæ copulari, atque adeò non tam membris, *e* quam capillis vnguibusque corporis similes esse. Fideles autem peccatores, licet internum Fidei nexum retineant, quia tamen Iustitia operibusque vitæ æternæ meritorijs destituuntur, membra mortua, hoc est, vitalibus (seu, quod idem in præsentī est, vitam æternam promerentibus) operationibus destituta, nuncupantur. Hæc, inquam, explorata sunt. Verùm quia Bellarminus, vt ipse præmonuit, *f* cum de membrorum Ecclesiæ nexu agit, eum solùm respicit, qui minimus est, externaque solùm professione, Sacramentorum communionē, ac subiectionē constat, Catechumenos & anathemate percussos, noluit Ecclesiæ membra nominare, occultos hæreticos voluit ; Tamen si, nec illis internum nexum adimat, nec istis aliud attribuat quàm externam coniunctionem, Iurisdictionem, quam etiam Episcopi, occultè heresim fouentes, retinēt, &c. Si enim hæretici occultī ad Ecclesiam nullo modo spectent, non magis constare poterit, quis cætus veram Christi Ecclesiam constituat, quàm quis mortalium Fidem internam habeat. Non desunt tamen, *g* qui præcipuum illud spiritus Fidei vinculum attendentes, Illos (tamen si non totaliter & omnimodè) Ecclesiæ vnitos, Hos extra Ecclesiam esse, pronuncient. Vt enim, qui actu in arca Noe non fuit, sed potentia solùm, actu submersus est ; vt palmes, qui actu in vite non est ; & membrum, quod cæteris actu non vnitur,

b cap. 10.

c Ita Bellarm. lib. 3. c. 2. in fine: cap. 3.

d Bellar. lib. 3. c. 10. init. ibiq. Turre.

e Bellar. lib. 3. cap. 2. in fine.

f Imperfecta membrum vocat

D. Thom. 3. p. q. 8. art. 3. ad 2.

g lib. 3. c. 2. in fine, & cap. 10. initio.

g Citati à Bellar. c. 10. initio.

DISPUTATIO

*a Aug. Epist. tur, vitam non habet; sic a extra hoc corpus neminem viuificat spi-
50. in fine. ritus sanctus. Non habent spiritum sanctū, qui extra Ecclesiam sunt;*

*b Aug. lib. 2. b Nec ideo hæretici putandi sunt esse in Christi corpore, quod Sa-
cont lit. Petil. cramenta eius corporaliter participant.*

*cap. 108. Quamuis igitur per Baptismum c apponantur Catechume-
c Act. 2. v. 41. ni ad Ecclesiam, & d qui per Baptismi ianuam ingressi non sunt,
d Trident. Sess. foris sint, quoad externam politiam, & intimum commercium,
14. cap. 2. ex 1. iusque in bona Ecclesiæ; si tamen spiritum viuificantem antea ac-
Cor. 5. v. 12. ceperint, iam modo aliquo ad Ecclesiam spectant: Quare tota
patres apud hæc in modo loquendi est diuersitas, vt Bellar. e notat.*

Bell. lib. 3. ca. 3.

I V.

*e li. 3. c. 10. init. Ad Ecclesiam, quæ a fidelium seu veram Fidem profitenti-
a Conc. Later. um, Congregatio est, manifestos b hæreticos non pertinere, constans
cap. firmiter fuit semper Catholicorum assertio: utpote qui, c Fidei naufragio
de S. Trinit. facto, d ruptoque regi Dominico, e à nobis egressi, f seipsos segre-
b Aug. de Fide gantes, g Synagogas Sathana construunt: Atque aded, h purgamen-
& Symb. c. 10. ta cum sint Ecclesia, i Nulla coniunctione & societate ipsius, sed soli-
li. 2. cont. lit. Pe us nominis Christiani (quod ipsum alij non iniuria abiudicant) per-
tit. c. 108. Cypr. miscentur bonis. Et, vt Augustinus ait, k Dealbati nomine Christia-
supra, alij apud no, nomine tenus sunt Christiani. Hinc factum, vt tam rigide Serua-
Bell. lib. 3. c. 4. tor noster monuerit, l tanquam Ethnicos & Publicanos habendos
c 1. Tim. 1. v. 19 esse, qui Ecclesiam non audiant; Nec vt eiusdem corporis mem-
d Luca 5. v. 6. bra fouendos, m sed fugiendos, quam diligentissimè.*

*e 1. Joa. 2. v. 19. Quò magis miranda est eorum temeritas, n qui in ciuitate
f Jude v. 9. Dei omnes indifferenter habere volunt, sicut ciuitas confusionis indif-
g Apoc. 2. v. 9. ferenter habet omnes Philosophos, inter se aduersa sentientes; o Ideoq;
h Aug. de ve- nihil interesse censent, in qua quis parte Christum profiteatur. Et, si
ra Relig. c. 5. palam tacent, clam forte illud Themistij animo fouent; p Place-
i Libr. 99. E- re Deo, quod non capitur, & quod differentibus modis colitur. Nul-
hang. in Matt. lam siquidem dissidentium partem refugiunt, sed Zwinglianos
q. 11. ipsos, Lutheranosque, q fratres & amicos, in re non magna, aut gra-
k Libr. 1. cont. ni*

*Parme. c. 7. in Enchirid. c. 5. l Matth. 18. v. 16. m Ad Tit. 3. v. 10. Epist. Joan. 2.
v. 10. n Aug. 18. Cinit. c. 51. o Aug. Epist. 48. ante medium: Ita Rhetorici apud Aug.
hæres. 72. Crescon. apud eundem lib. 2. cont. ipsum c. 3. Pelagius ex lib. 2. de grat. Christ.
c. 23. Dechita apud Euseb. lib. 6. c. 10. alias 12. p Socrat. lib. 4. c. 33. Sozom. lib. 6. c. 36.
q Apolog. Anglic. fol. 61. Vithak. q. 5. fol. 509. Beza. Martyr. apud. Stapl. lib. 1. Doct. c. 18.*

ui, dissentientes vocant. Sed ut alia nunc mittam, Id vnum quaero; a Si Fides una est, b sine qua impossibile est Deo placere; c Si modicum legis fermentum, totam Euangelij massam corrumpit: d Si, qui in uno delinquit, reus est omnium: e Si uno corde & uno ore, idem omnes sapientes, Deo seruire iubemur: f Si fugiendi, qui dissensiones faciunt, præter doctrinam quam accepimus: g Si ob vnum, alterumque verbum fidei contrarium, multi iam olim ab Ecclesia proscripti sunt, ac damnati: h Si probè in sacris literis eruditi, antè quam unam diuinorum dogmatum syllabam prodi sinant, omne mortis genus libenter amplecti debent: i Si nihil periculosus ijs, qui cum integrè per omnia decurrunt, vno tamen verbo quasi veneni gutta, simplicem fidem inficiunt: Quæ, malum, est ista in rebus diuinis lasciuiendi libido, & suum cuique sectandi somnium, licentia? Maneat igitur, hæreticos manifestos, etsi in eodem mundi agro, velut Zizania tritico admiscantur, non alio tamen modo ad Ecclesiam pertinere, quàm transfugas milites ad belli Ducem. Nam quòd k Witaker, vsu iam doctus Christo contradicere, Agrum illum, in quo hæreticorum Zizania cum tritico miscantur, Ecclesiam, non mundum esse, contendit, nihil moramur.

V.

Iam verò, Veteres ac Nouos, vel a Donatistas, vel b Pelagianos, vel utrosque, imitatus Witaker, c Catholicam Ecclesiam, ait, non constare bonis ac malis, sed solis bonis, d Non partibus heterogeneis sed homogeneis: Et e Incastuosum Corinthium, quia peccato conscientiam vastante maculatus erat, in Ecclesia non fuisse: Hæc enim, f Sanctorum, & Deo verè credentium atque obedientium cætus est; g In quem nulli recipiantur, nisi qui adoptionis gratia Filij Dei sunt, ut iam pridem conclusere Confessionistæ. Id verò multis confirmat Witaker; h Principiò enim, Ecclesiam, inquit, Christi capitis corpus esse, scriptura docet, i At peccatores non Christi, sed Diaboli membra sunt: Quis verò potentia Diaboli membra Christo connectat? quæ Christi & Belial conuentio? Mortua membra sunt, inquires, At non potest Christus membra damnata habere, ait Augustinus, saltem absq; k capitis iniuria, atque adeò etiam

culpa c cap. 10. fol. 89
d fol. 87. e fol. 46. f Conf. Aug. art. 7. & 8. Musculus in locis Com. g Cal. lib. 4. c. 1. n. 7. h Toto cap. 13 & 14. i fol. 105. 130. 147. k fol. 130.

a Ephes. 4. v. 5.
b Hebr. 11. v. 6.
c Gal. 5. v. 9.
d Jac. 2. v. 10.
e Phil. 3. v. 16.
f Actor. 4. v. 32.
Rom. 15. v. 6.
f Rom. 16. v. 17.
Hebr. 13. v. 9.
g Aug. in fine lib. de hæresib.
Hieron. Apol. 3. contra Ruff. cap. 7.
h Basil. apud Theodoret. 4. hist. cap. 17.
i Ambros. 10. mo 4. libro de fide cont. Arrian. c. 1. Edit. Paris. fol. 259.
k 9. s. c. 19. fol. 659. con. Aug. 9. 11. in Matth. Et Christum. Matth. 13. v. 38.

a Apud Aug. Collat. 3. cum Donat. ca. 8. & 10. & hæres. 69.
b Aug. har. 88.
c cap. 10. fol. 89
g Cal. lib. 4.

DISPUTATIO

a *Ad Ephes. 2. v. 21. Coloss. 2. v. 19.* culpa, quòd, curare cum possit membra sua, negligat. Quid? quòd Ecclesia tota a crescit & augetur. Membra verò mortua nullum augmentum capiunt. b *Insuper; Una est, nec in frustra secta, Ecclesia, quis verò iniquos à Christo disiunctos esse nesciat?* Ad hæc, Ecclesiam c Petri impositam, d nullis ventorum turbinibus deiecti, Christo docente didicimus, At verò sceleribus coopertos, qui se vtrò perditum eunt, lapsos esse, quis non intelligit? Denique si f *Apoc. 4. v. 9.* fex & scelerum cloaca, membris Ecclesiæ annumeretur, quo splendida illa Ecclesiæ ornamenta euanescent? e quòd *macula ac rugie* careat, f quòd *Sponsa agni* nominetur, g quòd *tota pulchra*, h quòd *Virgo casta*, i quòd *calumna veritatis*, k quòd *templum Dei sanctum*, l quòd *via sancta*, m per quàm alieni non transeunt? Ecquis tandem ignoret n *eos solos esse Matris Ecclesiæ Filios, qui Dei Patris sunt Filij?* Quis verò inimicos Christi, scelerum mancipia, o *Patre Diabolo genitos*, æterni Patris Filios dicere audeat? Addit p Augustini testimonia, qui non vno loco, q *Eos qui seculo, solis verbis, non factis renunciant, ad mysterium arce Noe non pertinere*, docet: r *Qui sunt ex parte Demonis, ad unicam columbam non pertinere*, s *ut sunt Anari, Raptores.*

VI.

q *Libro 5. de Bapt. c. ult.*

r *Lib. 4. c. 10.*

s *Lib. 1. ca. 17.*

lib. 4. c. 2. lib. 6.

cap. 3.

a *In Breuic.*

Collat. 3. ca. 4.

3. de Doctrin.

c. 32. Cypr. E-

pist. 52. n. 78.

b *Mat. 3. v. 12.*

c *Matth. 13.*

v. 47.

d *Matth. 22.*

v. 12. e *Matth. 25. v. 2.*

f *Matth. 25. v. 32.*

g *2. Timoth. 2. vers. 20.*

h *1. Tim. 3. v. 15.*

i *1. Cor. 5. v. 1. & 12.*

k *Hieron. cont. Lucif. c. 8.*

l *Ant. 2. v. 2.*

Sed benè habet; Idem Witaker, labore nos subleuat, sua ipse dissoluit argumenta, seque validis ictibus conficit. Pressus enim Catholicorum argumentis, quibus olim Augustinus a Eme-ritum Donatistam, eadem sentientem confecerat; Vt, b quòd in area magni Patrisfamilias non modò *triticum*, sed & *palea* sint; c quòd *Sagena Domini, bonos ac malos* habeat, d quòd conuiuia- rum aliqui nuptiali veste careant; e quòd *fatue sint quadam Virgi- nes*, in domo sponi, sponsam prætolantes; f quòd in *ouili Christi* hadi permisti sint *onibus*; g quòd in magna domo (quæ Ecclesia est, c. 32. Cypr. E- inquit h Apostolus) *vasa quoq; stilia*, non sola aurea, reperiantur; i quòd etiam inter eos, qui *foris non sunt*, audiaturn fornicatio; k quòd, ut in arca Noe, Ecclesia typo, *pardus & hadi, lupus & agni*, l ita & hic, omnium gentium, & morum sunt homines, Quòd non- nullæ, l & filia sint, & tamen spina: His, inquam, sexcentisque si- mili-

f *Matth. 25. v. 32.* g *2. Timoth. 2. vers. 20.* h *Rom. 9. v. 21.* i *1. Tim. 3. v. 15.* j *1. Cor. 5. v. 1. & 12.* k *Hieron. cont. Lucif. c. 8.* l *Ant. 2. v. 2.*

milibus scripturis, *a* Ecclesiæ, Patrumque sensu ac consensu, presus Witaker, quàm bellè sibi constet audi, & risum tene. *b* *Pij viri, qui sunt in Ecclesia, sepè peccant gravissimè, grave tamen peccatum non efficit, ut desinant esse in Ecclesia.* *c* Et rursus, *Fator quidem multos peccare sepè, & quidem graviter, tamen in Ecclesia esse.* *Ais* itaque, Witaker, quod negas? Annon hoc ipsum est, *d* *Ad aream, quam diu tritatur, non solum grana, sed etiam paleas pertinere? quamvis ad horreum non speñent, Imò plures esse malos quàm bonos, ut qui aream videt, putare possit, quòd sola sit palea?* Rectè ergo Augustinus *e* *Hæreticos Zizania, qui in eodem mundi agro sint cum tritico, malos Christianos paleas, schismaticos spicis corruptis, similes facit.* Sed perge porrò, sensa animi tui explica. Caluini vestigia affectatus, illud audacè pronunciat, *f* *Nullum à nobis Dei mandatum, vllò in opere seruari possè; Adeoque cuncta cunctorum opera, meras esse diuinæ legis transgressiones, meras sordes, pollutiones meras.* His attexit: *g* *Stoicum & hæreticum esse, quèdam peccata minuta iudicare, h* *cum omnia mortalia sint, mortemq; æternam mereantur.* Id, si ita est, Annon clarè sequitur, vel nullum in Ecclesia esse, cùm omnes peccatis obnoxij sint, etiam electi, etiam *i* dilectus Christo discipulus (Christum, ac Diuam Matrem, cum *k* Augustino, excipio) vel certè peccatis obnoxios gremio Ecclesiæ Matris claudi? *Quid?* quòd receptum semel in Ecclesia, nunquam eijci, *l* Witaker, & Caluinicolæ fatentur vniuersi: Atqui & Baptizatos à Witakero, Ecclesiæque ascriptos peccare, vsu edocti, scimus: Et (si fortè in Album Ecclesiæ referri homines Caluinico Baptismo neget) Witakeri verba sunt illa, *m* *Concedimus homines verè iustificatos peccare posse, graviter offendere, panas multiplices mereri, & à gratia recedere.*

VII.

At vide Sepiam, quæ vbi constrictam se videt, effuso vult latere atramento. *n* *Magnorum, inquit, peccatorum nomine, solos reprobos, qui post lapsum non resipiscunt, intelligo.* Atqui post longam disquisitionem capituli 7.8.9. quibus, soline electi in Ecclesia sint, explicâras, Cap 10. nouam te, & à priori distinctam, instituerè, ais, disputationem, de magnis peccatoribus: Si igitur magni peccatores iidem, qui reprobi, & fallis, & actum agis. Deinde si

a *Apud Bellarmino libro 3. cap. 9.*
b *quest. 3. c. 3. fol. 266.*
c *quest. 1. ca. 10. fol. 86.*
d *Aug. in Psal. 47. in illud suscepimus Deo.*
e *q. 11. in Matt. Tomo 4.*
f *q. 6. fol. 728. Cal. lib. 3. c. 12. v. 4. cap. 14. v. 9. cap. 19. v. 4. Beza, & c.*
g *q. 6. ca. 3. fol. 730. Cal. li. 2. cap. 8. v. 58. 59. lib. 3. c. 4. v. 28. h fol. 484.*
i *1. Ioan. 1. v. 8. Iacob. 3. v. 2.*
k *Aug. de nas. & grat. ca. 36. l quas. 1. cap. 10. fol. 86.*
m *In Cygnæ Cantione annexa libro de Ecclesia fol. 20. n fol. 86.*

DISPUTATIO

peccatis grauioribus obnoxios, vt fures, adulteros, ab Ecclesiæ gremio non excludis, si idem doces, quod Bellarm: libro 3. cap. 9. quid opus erat tam operosa contra Bellarm:disputatione, quam à cap. 10. ad 14. persequeris? Adde, Quòd vbi semel hos peccatores in Album Ecclesiæ adscribis, necessitatem tibi imponis ipse, omnia argumenta dissoluendi, quibus cap. 13. & 14. magno nisu, probare vis, nullos nisi sanctos, nisi viua membra, in Ecclesia contineri. Verùm scripturam, quoties in Ecclesia reprobos & malos collocat, non de vniuersali Ecclesia, in qua soli sancti & electi, sed de particulari loqui, ait Witaker. Equidem fateor, de illa vniuersali, quam vqs somnias, nusquam in scriptura verbum: Nam, vt postea docebimus, vniuersalis Ecclesia, quæ extra particulares est, & his omnibus simul, errantibus ac deficientibus, permanere potest, Chymera est. *Sublatis enim particularibus nil amplius remanet*: Dein', Quis dubitet, in Ecclesia, eo modo quo tu vis, vniuersali, Id est, in Ecclesia Electorum, & sanctorum, non esse nisi electos ac sanctos? Si igitur nil aliud vis, quem impugnas? Verùm nos de illa hic disputamus Ecclesia, quæ veram Christi doctrinam profitetur, quam audire, cui nos adiungere, si salui esse cupimus, debemus, quæ hæresi ac infidelitate prostituendam se Sathanæ non subiecit, quocunque tu illam nomine voces.

Ass. 13.

*Arist. cap. de
Substant:*

*a 7n Cyg. Can.
fol. 19.*

Illud vltimò ex te quæro Witaker: Si, vt ais, *a Ementita est Fides, quæ cum obseruatione mandatorum coniuncta non est*, quomodo Fides vestra ementita non est, cuius articulus vnus est, Nullum Dei mandatum à vobis obseruari, sed assidue in cunctis operibus diuina mandata violari?

VIII.

*b Supra The-
si 5.*

c fol. 87.

Vt occultè moneret Caluiniadas suos Witaker, abuti se nimia illorum credulitate, Quidquid *b* pro se, contra nos, attulit, mutata veluti persona (quæ Histriorum est peritia) dissoluit ipse. Dic igitur, Sodes, Witaker; An quia sancta, pura, immaculata dicitur Ecclesia, nulli idcirco in ea scelesti? *c Res a potiori, & meliori parte denominantur*, inquit, *Ita enim aceruum vitici vocamus, in quo sunt & paleæ; Vas vini, cui & sua fex inest: Sic Ecclesia etiam particularis, vt Corinthiorum, dicitur DEI Ecclesia, sancta, &c. propter electos, quamuis multi in ea sint, qui ad Deum non spectent.*

U

Ut enim corpus humanum suam non amittit appellationem, licet in Idem Bell. lib. eo sint excrementa, mali humores, membra mutilata; Ita, &c. Perge 3.c.9.ad 2. porro. a Ecclesia particulares, Domus Dei dicuntur, propter pios & a qu. 2.c.2. fol. fideles, qui in ijs versantur; b sancta dicuntur per Synechdochen pro- 171. pter sanctos. Nunquid alia suppetunt, quibus tuorum neruos in- b fol.107. cidas argumentorum? c Ideo Ecclesia sancta & immaculata dici- c qu. 5.c.9. fol. tur, quia hic talis est inchoate, postea perfecte talis erit. d Cum enim 519. & 137. l. dicitur maculam & rugam non habere, de sola Triumphante Ecclesia dem Augus. 2. intelligitur. Vel, ut Augustinus ait, e de Ecclesia non qualis iam est, Retract. c.18. sed qualis post hanc mortalitatem futura est. Nihil his addere o- d q. 1.c.2. fol. 8. pus foret: Addo tamen; Ecclesiam immaculatam, puram esse, e Illo. ca.18. & Non quidem, si omnium in ea mores spectes, sed si Sacramenta, libro post Col- si professionem, si caput eius, si finem, si Fidem, quæ nullo errore lat. c 7. libro 4. vitiari potest, nec f via sancta, hostis antiqui, calcari valet poten- cont. duas Epif. tia. Addo præterea: qui Filij Dei sunt, ratione doctrinæ, & pro- Pelag. ca.7. D. fessionis, posse filios Diaboli esse imitatione, duplicisque velut Thom. 3. pa. q. Reipub: membra effici, cum sibiipsis contrarij, quod Fide profi- 8. a 3. ad 2. tentur, g falsis negant. Imperfecta igitur cum Christo coniun- f Isaia 35. v.8. ctio, non excludit aliquod cum Sathana sædus: Nec morte, pec- Ioel 3. v.17. cati penitus extinguitur mystici capitis, per Fidem, vitalis influxus, g Ad Tit. 1. sed solum perfecta spiritualis vita, & adoptio Filiorum Dei tolli- v.16. tur. Augustinus negat scelestorum omnimodam cum Christo & eius Ecclesia coniunctionem: Negat eos esse viua Ecclesiæ mem- bra, qui scelerum sunt mancipia. Et ipsemet eadem illa, quæ VVitaker affert, loca, retractans, h loqui se, ait, de Ecclesia, non h 2. Retract. qualis iam est, sed qualis futura est, quando gloriosa apparebit. cap. 18.

IX.

Solos igitur prædestinatos, Catholicâ Ecclesiâ contineri docet a VVitaker, eò quòd à Magistro didicerit, b Ecclesia fun- a Cap. 7.8.9. damentum esse, arcanam Dei electionem. Hinc aurea illa effata, b Calu. libr. 4. c Qui semel in Ecclesiam Catholicam recipiuntur, ij nunquam ab ea c. 1. nu. 2. eijciuntur. d Qui prædestinati non sunt, eos nunquam sanctos esse po- c qu. 1. c. 10. fol. tuisse, Fides enim donum est electorum proprium, quam qui se- 86. Calu. lib. 3. mel habet, nunquam amittit: e Quare semel insti, essi peccare, c. 2. nu 11. 12. grauius offendere, penas multiplices mereri, & à gratia recedere pos- d qu. 1. ca. 8. sint, excidere tamen à gratia non possunt. e In Cygnea

DISPUTATIO

Thesi 8. Hæc eo ferè argumento asserit VVitaker, quòd Ecclesia, sancta, immaculata, sponsa Christi, nuncupetur, Quod quoniam ipse iam resolverat, ut ostendimus: Addit insuper, *a* Omnis, qui *b* Ioan. 10. v. 9. *per ostium*, quod Christus est, *intrat*, *b* saluabitur: *Nec e oues* *c* Ioan. 10. v. 28 *Christi peribunt in æternum*: Quamobrem *d* qui à nobis exeunt, *d* 1. Ioan. 2. v. 9 illos scriptura, è nobis fuisse negat, *e* Quis autem nesciat, reprobos omnes exire, saltem in hora nouissima? Demùm vnica est, & eadem Triumphans, & Militans Ecclesia, qui igitur à Triumphante excidunt, ne militantis quidem membra esse potuerunt.

Verùm isthæc omnia, nullo propemodum negotio expedites: vel enim promissiones de non perituris quibus, per Christum ingressis, cum in modum intelligi debent, quo similes illæ, *f* Omnis, qui inuocat nomen Domini, saluus erit: *g* Qui se humiliat, exaltabitur, *h* Qui credit in illum non peribit, *i* Qui facit hæc non commouebitur, &c. Nimirum, si nihil aliunde impedimenti interueniat: si cætera adsint requisita: si *k* ad finem in bono perseuerent, nec benè currere incipientes veluti *l* fascino dementati, *m* carne consumment, quod spiritu caperant. Vel Quicumque nomine, ut alibi quoque *n* in scriptura, soli electi intelliguntur, & non ij omnes, qui in Ecclesiæ sinu continentur, in quo etiam hædos, olim ab ouibus segregandos, esse constat. Eos verò qui à nobis exierunt, Augustinus alicubi *o* infideles occultos, vel (ut alibi loquitur) *p* Qui intus esse videntur, vocat: qui etsi ad tempus, quoad externam conuersationem, & communionem Sacramentorum, inter fideles erant, cum tamen illis internè iuncti non fuerint, tandem etiam externa conuersatione ab ijs secreti sunt. Alibi, hos ipsos, ait, *q* esse reprobos, qui ex prædestinatorum numero non erant, Ecclesiæ membra ad tempus erant: Et, ut ipse loquitur, *r* propter susceptam temporaliter gratiam, Filij Dei dicuntur, quamuis in finem non sint mansuri Filij. Denique etiam reprobi à Triumphante, atque adeò, à militante etiam Ecclesia, separandi sunt, Interim tamen, dum ad tempus Fide, & Charitate, præditi sunt, secundum præsentem statum, æquè Militanti, ac Triumphanti Ecclesiæ, eiusque capiti Christo, vniti sunt.

X.

Quantò rectius Catholici, Reprobos etiam, ad tempus,
Verè,

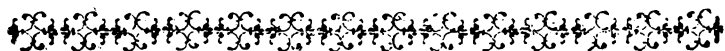
Vera, imò & Viua Christi membra esse posse, tradunt? qui suo *a Aug. de cor-*
tandem vitio excidunt & pereunt, *a Non quia iustitiam simula-* rep. & grat.
uerunt, sed quia in ea non permanserunt: Quam crebrò, Deus bo- cap 9.
ne, quàm constanter, quanta *b exemplorum, similitudinumque* b *Vide Theſ. 6.*
copia, id scripturæ diuinæ tradunt? Et vt breuitatis causa multa *c Calu. libr. 4.*
prætermittam, Si fundamentum Ecclesiæ, arcana Dei electio est: cap. 15. n. 20. &
Si, vt Calvinus crebrò doceat, *c Antequam nati, antequam Bap-* 22. c. 16. v. 24.
tismo renati sunt electi, iam viua sunt Christi & Ecclesiæ mem- d q. 1. c. 3 fol. 16
bra, Cur igitur Witaker, Paulum Apostolum, Cur ceteros *d ele-* & ca. 7. fol. 49.
ctos, ante vocationem, Ecclesiæ membra esse pernegas? An non *Idem de se Pau*
id est apertè fateri, Fide & Vocatione Ecclesiæ membra constitui, *Im Gal. 1. v. 13.*
non Electione? Præterea, Si omnes, qui Fide diuina instructi, iu- 1. Cor. 15. v. 9.
stificationis gratiam consequuntur, vera sunt ac viua Christi & *De alijs Ephes.*
Ecclesiæ membra, vt *e ipse fateris, & per se liquet:* Si hi ipsi, vt 2. v. 1. 2. 12.
sæpè sit, *f Paulo attestante* (quanquam id, vt vidimus, VVita- *Ephes. 5. v. 8.*
ker disertè perneget) *a gratia excidunt:* Si, Fidei *g naufragium* e qu. 1. cap. 5.
faciant: Si multi à Fide *h aberrent, excidunt, prolabantur:* Si *i ad fol. 29.*
tempus credentes recedant: Si benè, *k currentes, incipiant non obedi-* f Gal 5. v. 4.
re veritati: Si *l palmites in Christo existentes excindantur:* Si, *g 1. Tim. 1. v. 19*
m qui spiritu caperunt, carne consumantur, Si *n Deus minetur,* h 1. Tim. 1. v. 6.
iustum, qui se à iustitia auertit, petiturum: Si *o hortetur Apo-* cap. 4. v. 1. ca.
stolus, vt, qui stat, videat ne cadat: Si *p vereri idem videtur, ne* 6. v. 10. Hebr.
fortè reprobis efficiatur: Si *q quidam à Charitate prima exci-* 6. v. 4. Act. 10.
dant: Si *r* è multis vocatis pauci sint electi: Si *s Saul electum* 20. v. 30. 2. Ti-
& bonum abijciat Dominus: Si *t Salomonem, amabilem Do-* moth. 2. v. 18.
mino sædissimus lapsus occupet: Ecquid dubitabis adhuc, VVi- i Luca 8. v. 13.
takere, Eum, qui semel iustus ac fidelis fuit, Eum, *u* qui annu- k Gal 5. v. 7.
meratus inter Apostolos, sortem ministerij eorum nactus erat, ex- l Ioan. 15. v. 2.
cidere, perire posse, quantumuis antè Ecclesiæ ac Dei Filius fue- m Gal. 3. v. 3.
rit? Ad hæc; An non baptizati omnes *x* apponuntur Ecclesiæ? n *Ezech. 18. v.*
An non *y* omnes, omnes inquam, omninò omnes, qui baptizati 24. 26.
sunt, Christum induerunt? An non *z* omnes in vnum corpus o 1. Cor. 10. v. 12
baptizātur? atque ideò, An non omnes Ecclesiæ membra sunt? p 1. Cor. 9. v. 22.
Et tamen quis dubitet plurimos horum, qui vel hæresibus seipſos q Apoc. 2. v. 4.
segre- r *Matth. 20.*

v. 16. Rom. 1. v. 7. 1. Corinth. 1. v. 2. 9. 1. Pet. 2. v. 9. s 1. Reg. 9. v. 2. t 2. Reg. 12. v. 25.
u *Act. 1. v. 16. Pſal. 108. v. 8. x Act. 2. v. 41. y Gal. 3. v. 27. z 1. Cor. 12. v. 13.*

DISPUTATIO

segregant, vel corruptis moribus inquinant, æternum perituros? Quid? quòd si electi soli, Catholicam Ecclesiam constituent, nemo penitus, quanam sit Christi Ecclesia internoscet, nec quæ vera scriptura, quæ Sacramenta legitima, nec sexcenta similia, quorum veritas, nobis quidem, non aliunde quàm per Ecclesiam Christi innotescit.

Mitto plurima vel ipsis ridenda pueris VVitakeri Sophismata, mitto quàm non ex Fide, multis locis, Bellarmini sententiam proponat, sed in sensus alienos, à se malignè confictos, vel non intellectos, apertè detorqueat: Thesum enim breuitas, omnia persequi non patitur.

PARS SECVNDA.

CHRISTI ECCLESIAM

VISIBILEM ESSE.

XI.

*a quest. 2. ca. 1.
fol. 161.*

Arpit aduersarius Turrianum, *a* quòd Ecclesiam dixerit, partim Aspectabilè esse in terris, partim Inconspicuam in cælis: Ac si id non sit aliud, quàm totam Ecclesiam, & visibilem facere simul, & inuisibilem. Qua de re Turrianum ipsum loquentem audi.

*Turria. libr. 3.
cont. Sadeel de
Eccles. part. 2.
cap. 4.*

Non desinit Visibilis esse Ecclesia Catholica, quæ est in terris, eò quod una sit cum illa caelesti, & Inuisibili: Nec caelestis illa Visibilis dicenda est, quia una est cum hac, quæ in terris est. Una igitur est tota Ecclesia, partim Visibilis, partim Inuisibilis, ut & homo unus est, partim visibilis, corpore, partim inuisibilis, secundum animã. Sed & Bellarminu

*b quest. 2. ca. 3.
fol. 193.
c fol. 203.*

secum pugnare non semel ait: *b* Quòd in Ecclesia Fidem, Spem, Charitatem necessariam esse dicat, *c* doceatque, veræ Ecclesiæ veram Fidei professionem semper inesse, qui antè docuerat, internas virtutes non requiri in occultis hæreticis, ut Ecclesiæ membra constituentur. Multa his similia, hisque nugata magis, sparsim videas

videas in VVitakero. Scilicet sibi contradicat, qui Angliam, æris & auri abundantem pronunciet, illud addens, nihil æris & auri necessum esse ad hoc, vt quispiam in Anglia sit. Sed missis VVitakeri nugilibus, quæ libros integros expleant, rem ipsam videamus.

XII.

Cùm disputamus, An Ecclesia Christi visibilis sit; non quærimus; An homines, quibus Ecclesia constat, & externa aliqua Societatis illorum symbola, oculis vsurpari possint: Id enim cui dubium? Nec, An cætus prædestinatorum sit cognitus mortalibus: quis enim, præter supremum Numen, hunc internoscat? Sed nec illud, Num certò constare possit, aliquam in terris Ecclesiam esse, quæ Christum profiteatur, siue illa retineat veritatem doctrinæ, siue non: cui enim id obscurum sit? Ne illud quidem, quod a Witaker putat, An essentia & veritas Ecclesiæ oculis corporeis cerni & internosci possit, aded, vt oculis ipsis indicibus, quæ vera sit Ecclesia, percipiatur: Quis enim nisi amens nesciat, essentiam Ecclesiæ, & eius in Fide puritatem, non nisi Intellectu percipi? Certè si oculis videretur, nulla posset, inter sana capita, lis de Ecclesia suboriri. Demùm, non est quæstio, b An Ecclesia Catholica, vt est aggregatio omnium particularium Ecclesiarum, simul videri possit; Vt enim nec totus fluuius simul, sub vnum aspectum cadit; Sic nec omnes particulæ cætus, diuersarum vrbium, prouinciarum, regnorum. Solùm igitur (quod probè tenendum, vt Scopus disputationis constet) quæritur; An Christi in terris Ecclesia, quæ veram ac salutarem doctrinam, non falsam, non erroneam, non hæreticam, profitetur, certis quibusdam indicijs ac signis, certò ac sine vlla ambiguitate cognosci possit. Vel potiùs, nulla omnino sit ratio, Synagogam Sathanæ à cætu Christi, fimetum erroris à concluso sponsi horto, tenebras à luce, veritatem ab errore, Christum à Dæmone, discernendi. Cùm ergo Christi Ecclesiam, (hoc est, quæ veram Christi doctrinam, non errores & hæresim, profitetur,) Visibilem esse dicimus, id solùm dicimus: Quænam sit in terris vera Christi Ecclesia, cognosci à nobis posse, non quidem oculo corporeo (nam & à natiuitate cæcus, & post, oculis captus, eam nosse potest) sed Intellectu: Eò,

a folio 204.

b Ut putat Vithak. ex Sadele fol. 218.

DISPUTATIO

quodd certa sint Christi Ecclesiæ indicia, certa symbola, certa signa & attributa, Diuinitus in scriptura reuelata, quæ sensu, experientiaque ipsaprehendi possunt in aliquo catu.

XIII.

a Calu. libr. 4. c. 1. n. 7. Hun. part. 1. de Eccl. fol. 10. Vithak. qu. 2. cap. 1. **a** Filij igitur tenebrarum veriti, ne, quos imposturis fascinarunt, apertis aliquando oculis deprehendant, catum ipsorum, catum gregis errantis; Ecclesiam, penitus Inuisam & Inaspectabilem esse docent: vt plebs, desperata eius cognitione, ab ipsa quoque inquisitione animum auertat. Ideircò enim Ecclesiam solis electis constare docent, vt eam penitus ignotam reddant mortalibus.

Ita Hun. Vithak. Sed hîc fraudem, & erroris incrustationem vide. Caluino duce, Ecclesiam duplicem faciunt. Vnam Catholicam, Electorum: Alteram Particularem: illam Inconspiciuam, hanc Visibilem aiunt, hoc est, incauto fucum faciunt. Vt enim, quæ suprà *b Thesi 1. & 10. c Ioan. 20. v. 16 d Symbolum Apostolorum. e August. 3. de Doctr. Christ. cap. 32. f Calu. libr. 4. c. 1. n. 9.* dicta, prætermittam: Vt taceam plurima, quibus, *c* vnicum esse ouile Christi, *d* vnica Ecclesia demonstratur. Vt de Augusti- no nihil dicam, *e* qui Tyconium Donatistam, hoc ferè modo duplicem Ecclesiam comminiscentem, grauiter reprehendit. *Quam- uis enim Domini corpus non sit, quod cum illo non erit in æternum, Nunc in vno sunt, non tamen semper in vno erunt: Hypocrita verò ne nunc quidem cum illo esse dicendi sunt, hæretici scilicet.* Certè *f* Caluinus ipse *f* Vniuersalem Ecclesiam ait esse, multitudinem, ex quibuscunq, gentibus collectam, quæ interuallis locorum diffita, in vnam diuinæ doctrinæ veritatem consentit, & eiusdem Religionis vinculo colligatur; Sub hac singula Ecclesie, quæ oppidatim, & vicatim dispersæ sunt, continentur: Philippus verò multo etiam clariùs, chimeram illam Ecclesiæ ab omnibus Ecclesijs particularibus abiunctam, exterminat: *g* Quoties, inquit, de Ecclesia cogitamus, in- *1556. Basilea. Tit. de Eccl. fol. 339.* tueamur catum vocatorum, quæ est Ecclesia Visibilis, nec alibi Ele- ctorum ullos somnietur, nisi in hoc ipso catu Visibili. Nam neq, in- uocari, neq, agnosci Deus vult, nisi in Ecclesia Visibili. Nec aliam sin- gamus Ecclesiam Inuisibilem, & mutam, sed sciamus, ministerium Euangelij publicam, & publicas congregationes esse, vt Ephes. 4. dici- tur: Ad hunc catum nos adiungamus, scriptura enim loci, non de Idea Platonica, sed de Visibili Ecclesia loquuntur, in qua sonat vox Euan-

Euangelij, & ministerium conspicitur : Sed omiſſis ſimilibus quàm plurimis. Illud ſolùm in præſenti quærimus : An Eccleſia, quæ veram doctrinam proſitetur, cognosci à nobis certò poſſit, nec (quod ad inſtitutum præſens attinet) multùm laboramus, quo nomine hanc Eccleſiam appelles, ſiue enim Vniuerſalem, ſiue Particularem eam voces, dummodo fatearis, Eccleſiam, quæ veram Chriſti doctrinam proſitetur, cuius & communionem tenere, & vocem andire, & iudicio acquieſcere iubemur, cognosci à nobis certò poſſe, cuiuſmodi tandem illa ſit, de nomine non laborabimus. Verùm hoc ipſum eſt, quod pernegant Nouatores. Quod reuerà non eſt aliud, quàm omnem veritatis cognoscendæ ſpem præſcindere mortalibus, & palàm edicere, fruſtra nos in veræ Fidei & Eccleſiæ inueſtigatione laborare, quam cognoscere nequeamus; quàm Fidem ac Religionem omnem, ſtirpatùs ex animis euellere, & Academicam incertitudinem reuocare.

XIV.

Sed, quos arietes admoueant Eccleſiæ Viſibili, videamus. *a* Fi-
des, inquit, teſte *b* Apoſtolo, rerum non apparentium eſt : At-
qui inter Symboli articulos, Fide credimus, non ſolùm Eccleſiam
eſſe ſanctam, ſed etiam Eccleſiam Catholicam, eſſe : Hæc igitur
nobis apparere non poteſt. *c* Deinde ea eſt vera Eccleſia, in cuius
corde legem ſuam inſculpiſit Deus, Iſaiæ 31. verſ. 33. quæ Deum in
ſpiritu colit, Ioan. 4. verſ. 23. quæ eſt domus ſpiritualis, 1. Pet. 2. v. 5.
d quæ tota pulchra, quæ ciuitas ſancta, quæ corpus eſt Chriſti :
At, quiſ talis cætuſ ſit, videre non poteſt, niſi qui interna animi
ornamenta videat. Adde, *e* quòd Eccleſia, corpus Chriſti eſt,
non phyſicum & Viſibile, ſed myſticum, cuius & caput, & vincu-
lùm quo capiti iungitur, Inuiſibile eſt. Ad hæc, Eliæ temporibus,
Eccleſia ne ipſi quidem Prophetæ nota fuit, vtpote, *f* qui ſe vnum
ſuperſtitem arbitrabatur è familia Dei. Et Arrianis graſſantibus
g ingemiſcens orbis Arrianum ſe miratuſ eſt, cùm vix aliqui lati-
tantes *h* Episcopii veritatem retinerent. Et Ioannes *i* palàm te-
ſtatur, parturientem Eccleſiam, in deſerto occultandam.

Quàm ficulnea ſunt iſta, Deus bone? Sed quòd firmiori-
bus vti non potuit argumentis Witakerus, culpa eſt cauſæ, non
ingenij, non doctrinæ, non acuminis. An igitur quia Fides re-

a Vit. 9. 2. c. 2.*b* fol. 164. cap. 3.*c* fol. 200.*b* Hebr. 11. v. 1.*c* Vit. ca. 3. q. 2.*d* Toto cap. 4.*e* Cap. 4.*f* 3. Reg. 9. v. 10*g* Hieron. cont.*Lucif. ca. 7.**h* Socr. lib. 2. c.*29. Sozom. lib.**4. c. 8. Niceph.**lib. 9. c. 33.**i* Apoc. 12. v. 6.

DISPUTATIO

rum non apparentium est, Sanctissima Domini Mater, credere non potuit Christum Dominum passum, mortuum, sepultum esse, rediituum cælos petiisse? An idipsum Apostoli, qui hæc in Symbolo credere se fatentur, credere non potuere? An doctiores
a Rom. 1. v. 19 Christiani, qui demonstratiua ratione, *a* Deum esse, & vnum, &
20. Actor. 14. immensum, & omnipotentem esse, euidenter cognoscunt, cre-
vers. 16. dere non possunt, quod Deus sit, atque adeò, *b nec accedere ad*
b Hebr. 11. v. 1. Deum, nec placere Deo poterunt? Ego quidem certè, negotio nullo, eodem prorsustelo, Apodictice conficiam Lutheristam Ecclesiam: Cui enim dubium est, aspectabilem esse, sub sensum cadere hodie, Luthericam Ecclesiam? Quo igitur modo, vera Christi Ecclesia erit, quæ inconspicua est, & fide sola creditur in Symbolo, nullo sensu percipitur? Dannabimus pari ratione, Ecclesias omnes, S. Martyrum, quæ & fidei professione, & vsu Sacramentorum, & gloriosis pro fide certaminibus, visendam se cunctis, aspectabilemque exhibuerunt. Fides igitur argumentum est non apparentium, quia per ipsos Fidei actus, obscurè solùm, per speculum, in ænigmate, cognoscimus reuelatas veritates, propter authoritatem Dei, non propter intrinsecum terminorum nexum, sensu, vel ex connexionione extremorum cum medio, perceptum: Atque idèd Fides argumentum est non apparentium clarè, per ipsam Fidem. Ex quo non rectè colligas, Fidem esse non posse earum rerum, quæ aliunde clarè & apertè cognosci possunt. Adde, quodd, cùm Ecclesiam Visibilem dicimus, nihil aliud dicimus, quàm semper in mundo fore cætum hominum publicè testantium Fidem, qui formam exteriorem, ordinem, ritus, Sacramenta habeat: Et quidem talem, In quo signa ac notas veræ Ecclesiæ, Fide, & scripturarum authoritate cognitæ, inesse, certò ostendi ac deduci possit: Ex vna nimirum propositione, Fide & proinde obscurè, cognita, quæ signum ac symbolum veræ Ecclesiæ continet: Ex altera verò, sensu, monumentorum, historiarumque Ecclesiasticarum lectione, Vsu veteri, more, ritibus, *c* vt suo inferiùs loco demonstrabimus. E quibus omnibus, quia inesse huic cætui talia signa cognoscimus, conclusionem obscuram illam quidem, (siquidem ex altera propositione obscurè, & sola fide cognita deducitur) certissimam tamen, inferimus, quodd hæc sit vera il-
la &

la & Catholica Christi Ecclesia; Hoc verò cùm obscurè, certissimò tamen, intelligamus, nihil impedit, quo minus, etiam Fide obscura id ipsum credamus.

Et Calvinus quidem certè, *a In symbolo, nos profiteri, ait, cre- a Calu. libr. 4. dere Ecclesiam, non solum Electorum, sed etiam Visibilem; Quia sci- c. 1. n. 2. § 3. licet, certa illa Ecclesiæ notitia, ob quam Visibilis appellatur, Ex notis Ecclesiæ, non sensu ac ratione, sed fide, in scripturis ac symbolo reuelata, cognitis, generatur.*

XV.

Leuiores sunt cætera, aduersarij argumenta: Ecclesiam enim puram, sanctam dici *b* ostendimus, non quòd omnia eius mem- *b Thef. 8. bra* talia, sed vt cætera nunc taceam: vel quòd reipsa multi in ea tales; vel quòd in ea sola, nec vsquam alibi sanctitas reperiatur. Cognosci, fateor, à nobis non possunt, quinam in Ecclesia sanctitate, qui diuina electione sint ornati: Certò tamen cognoscimus, Ecclesiam, in qua & hæc dona esse, & inter eos, quibus notas veræ Ecclesiæ inesse videmus, veram Fidem, & quosdam etiam Electos esse, Deo soli cognitos, Deo reuelante, didicimus. Caput Ecclesiæ Christus, & nexus cum capite, vt deret esse inconspicuus, per signa tamen Ecclesiæ Christo vnitæ, diuinitus reuelata, quid verat eam nosse? Et anima hominis, & vnio illius Inuisibilis est, per ea tamen quæ in humano corpore videmus, iunctane huic sit anima, *c 1. Petr. 2. v. 5. vel* seiuncta, clarissimè noscimus. Spiritualis domus est Ecclesia, *1. Cor. 15. v. 44 non* solum quia à Spiritu sancto regitur, sed etiam quia ad finem *d 3. Reg. 18. spiritualem* ordinatur, & quia multi in ea spirituales, qua ratione *v. 22. bona* quæque opera *c Spirituales hostiæ* vocantur ab Apostolo. *c 3. Reg. 18.*

Elias solum queritur (vt desertè *d* alibi indicat) è numero *v. 13. Prophetarum*, qui murum se pro domo Dei opponerent, solum *f 3. Reg. 15. v. se* esse superstitem, quamuis sciret, *e* centum alijs Prophetis la- *11. 14. 2. Paral. tribula* dedisse Abdiam. Queritur deinde in ditione Israël, vbi *lip. 14. v. 15. tunc* erat, nullum esse qui Deum purè colat, quamuis non lateret *g 3. Reg. 16. Eliam*, in regno Iuda, si vnquam aliàs, tunc maximè Dei cultum *v. 29. floruisse*, sub Aza *f* pijsimo Rege, qui Achabo in Israël sæuien- *h 2. Paral. 17. te, g* regnauit; Sub Iosaphat *h* laudatissimo Principe, qui & *v. 3. 6. 3. Reg. ipse*, eo tempore, quo Elias quærebatur, hoc est, insaniente Acha- *22. bo, i* imperabat. Eliæ igitur oratio, Samariæ perditum statum *i 2. Paral. 17.*

DISPUTATIO

a fol. 275. notat. Id quod Witaker *a* concedi posse ait, licet quoddam per altaria Dei, quæ destructa queritur Elias, cultum Dei plerique intelligant (cùm Hierosolymæ, ubi solum erant altaria Dei, destructa non fuerint) non placeat Witakero, nec illi, cui non placet, quidquid Witakero displicet: *b* Albericus Gentilis, *Altarium* nomine, quæ nulla erant, aliquid altaribus conferendum, intelligi ait. Ecquid autem mirum si in vno regno Ecclesiam, singularis Aper depascatur? An idcirco inconspicua reddetur Ecclesia?

d Calu. libr. 4. Pressa olim fuit Ecclesia ab Arianis, nunquam oppressa, nec *c* 14. n. 26. lib. ab Antichristo opprimenda: Sed licet *c* obscuretur aliquando, & *3. c. 3. nu. 10.* quasi obumbratur, scandalorum multitudine, etiam tunc in suis firmis *e* Bernar. Ser. firmis apparet, in quibus, & furori Arrianorum in Damalis, Athanasij, Hilarij cæterisque se opposuit, & opponet Antichristo.

f Hieron. Episc.

XVI.

Non ita de Ecclesia sensit Augustinus (quantus Deum im-
g Paulin. Episc. mortalem & qualis Pater? *d* optimus & fidelissimus antiquitatis te-
31. int. Aug stis; *e* Malleus hereticorum; *f* Conduor antiquæ fidei; *g* Salter-
h Sulpic Episc. ra, & lucerna in candelabro Ecclesia; *h* Apis Dei, fanus divini ne-
37 int. Aug. taris plenos conficiens, *i* quem nunquam sinistra suspitionis, saltem
i (Cælest. Tom. 1. rumor aspersit: *k* Acer ingenio, suavis eloquio: *l* Cuius si aliena
Concil. Episc. ad comparentur scriptis, furfures sunt ad siliginem: *m* Literarum om-
Episc. Gall. nium egregius Magister, & quod rarum est in tanta ubertate, cantif-
k Prosper. lib. simus disputator, decurrit quippe tanquam fons purissimus nulla sece
3. vite Con- pollutus) sed potius. *n* Cacos esse ait, qui montem Ecclesia non videant,
templat. ca. 31. qui contra lucernam in candelabro positam, oculos claudant. *o* Vera
l Gregor. lib. 8. enim Ecclesia neminem later: *p* Hæc est ciuitas in monte posita quæ
Episc. 37. abscondi non potest, hæc est lucerna, quæ sub modio non occultatur, o-
m Cassiod. Pro- mnibus nota, omnibus diffamata. Cùm enim, *q* Ecclesiam ignorare
log. in Psal. nulli liceat, ideo secundum verbum Domini, nec abscondi potest. *r* Fi-
n Aug. tra. 2. in ciliisq; est solem extinguere, quàm Ecclesiam occultari. *s* In sole enim
Episc. Ioan. sub posuit tabernaculum suum. In manifestatione posuit Ecclesiam su-
initium. am, non in occulto, non quæ luceat: Quid in heretice fugis in tenebras,
o Libr. 2. cont. quid latitare conaris? Si Ecclesia cætus est hominum, publicè fi-
Pet. l. c. 32. dem testantium, Si ordinem, ritus, formam exteriorum Visibilem
p In Psal. 47. i- habet,
nitio. q Episc. 170. *r* Chrysost. Tom. 1. hom. 4. in verba Isaia: Vidi Dominum initio
Aug. in Psal. 18. in 2. Exposit.

habet, ne dubites ipsam quoque Visibilem esse: Et sanè si occultari Ecclesia potest, Cur *a mons eleuatus*, Cur Ecclesia, seu, quod idem est, Ecclesiæ Doctores & Pastores, *b ciuitas in monte posita*, Cur *c thronus Christi, sicut Sol*, esse dicitur? Cur ad *d Ecclesiam* deferre iubemur controuersa, eiusque iudicio acquiescere? Cur, cum extra Ecclesiam saluari nemo possit, *e peritura denunciatur gens, quæ non subsit Ecclesiæ, cuius die ac nocte ingiter patent porta?* Si enim nosse non licet, quænam sit vera illa Christi Ecclesia, cui obedire, cui nos adiungere tenemur, cui bono hæc præcepta, hæc minæ? Cur tam plana hæc via dicitur, *f ut stulti non errent per eam?* Cur *g ab omnibus cognoscenda* prædicatur? Cur *h Custodes, i Doctores, & Pastores*, ad finem vsque seculi habitura dicitur, quorum non interrupta voce ædificetur, qui *ore quoq; k professionem faciant* ad salutem? Cur in ea in perpetuum *sonatura vera prædicatio*, Isa 59. v. 21. cap. 62. v. 6. Cur nunquam deferenda in tenebris, sed in clarissimo eius lumine Gentes, ac Reges terræ, ambulaturi, dicuntur? Isaïæ 60. v. 3. Et vt omnem de particulari, & vniuersali Ecclesia, tergiversationem præcludamus, *l An fortè hæc non veræ, sed errantis Ecclesiæ sunt encomia?* Scilicet illa est ipsa, non Ecclesia, sed Sathanæ Synagoga, quæ professionem facit ad salutem, cuius ministerio ædificatur corpus Christi, cuius magisterium audire, ad quam nos adiungere, Christo iubente, debemus.

XVII.

Sed cur operosè probo, quod spontè dat Witaker. Fatetur ipse, *a Particularem Ecclesiam Visibilem esse*: Atqui idem ipse, *b Eam, ait, esse Particularem Ecclesiam, quæ veram profitetur Religionem*; fatetur ergò quod volumus, cognosci posse Ecclesiam, quæ veram profitetur Religionem. Deinde subdit: *c Nos non dicimus, Ecclesiam esse Inuisibilem, quòd videri non possint, qui ad veram Ecclesiæ pertineant (semper enim erit huiusmodi hominum numerus aliquis visibilis) sed quòd non semper palam ab omnibus videantur: Esi enim Fidem profitentur, non tamen ubiq; nec semper, sed solum cum necessitas postulat.* Rursum: *d Semper ergò Visibilis fuit Ecclesia nostra, & professæ est Fidem, licet non eodem modo.* Hæc si ex animo dicis Witaker, Ais quod negas, & hosti herbam porrigis.

Nus

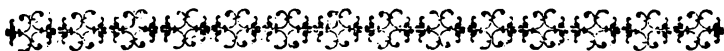
DISPUTATIO

Nos quoque non eadem semper modo conspicuam. fuisse Ecclesiam cognoscimus, quia Nunc sanguine madens, Nunc in spelæis ac terræ cauernis sorditata, Nunc triumphans & lata videbatur; semper tamen videri & agnosci à volentibus potuit. Et vt potuerit, Diuinæ prouidentiae ratio exigebat: *a Si enim Diuina prouidentia praesidet rebus humanis, desperandum non est, ab eodem Deo, auctoritatem aliquam constitutam, qua velut gradu certò innitentes, at-*
b Aug. libr. 3. tollamur in Deum. b Atqui nulla est securitas unitatis, nisi Dei Ec-
cont. Parmen. clesia declarata, qua super montem posita abscondi non potest. Quis
cap. 5. enim c Euangelio credet, nisi Ecclesia auctoritate commoueat?
c Augu. cont. Aut, quem illa moueat, nisi agnoscat? Certè posita Ecclesia In-
Epist. fund. uisibili, consequens est, Non patuisse aditum gentibus ad fidem,
cap. 5. & gremium Ecclesiae per Baptismum, nec hæreticis ad reconcilia-
tionem, nec fidelibus ad vsum Sacramentorum, & doctrinæ cæ-
lestis institutionem.

Si igitur Diuina prouidentia auctoritatem infallibilem proponendi & explicandi res Fidei in mundo reliquit, vt per eam Vnitas & concordia, veritasque seruetur, & quidem, vt rectè notat Witaker, quæ *d non tantum, vt librariorum officina, libros custodi-*
d fol. 321. endo, sed per ministerium predicationis id perficiat, dubitandum non est, cognosci & potuisse & debuisse semper Ecclesiam, cuius auctoritas inutilis est, si cognosci non potest: Sin autem hac in re sapientissimi salutis mortalium Curatoris, defecit prouidentia, Incerta omnia, Academicæque hæsitacionis plenissima sunt. Et Augustino quidem, ac vnà mihi: *e Multò facilius persuadebis,*
e Aug. de V- Christo non esse credendum, quam de illo quidquam nisi ab ijs, per quos
til. credend. ei credidissim, discendum. Ei autem non credidi, nisi populorum, atq;
cap. 14. gentium, quas Ecclesia Catholica mysteria vsquequaq; occupant,
confirmata opinioni. Cur non igitur apud eos potissimum requiram,
quid Christus praeceperit, quorum auctoritate commotus, Christum ali-
quid praecepisse iam credidi? quem fuisse aut esse, non putarem, si abs
te mihi commendaretur. Vos enim & tam pauci, & tam turbulenti,
& tam noui, nemini dubium est, quam nihil dignum auctoritate prae-
f Augu. cont. feratis. f Elige ergò quod vis: Si dixeris, Credè Catholicis, ipsi me
Epist. fund. monent, vt nullam fidem adhibeam vobis: Si dixeris, noli credere Ca-
cap. 5. tholicis, Non rectè facis, per Euangelium me cogendo ad Manichæi,
(Lu-

(Lutheri, Caluini, &c.) *fidem, quia ipsi Evangelio, Catholicis predicantibus, credidi* (credidit Lutherus, &c.) *Si dixeris, rectè credidisti Catholicis laudantibus Evangelium, sed non rectè illis credidisti, vituperantibus Manichæum* : Usque adè me stultum putas, ut, nulla reddita ratione, quodvis credam, quod non vis, non credam ? Quomodo eis credam de Christo, quem non viderunt, de te non credam, quem videre nesciunt ? Sed vngues ex vlcere, quod isti, cùm inuisam clamant Ecclesiam, tangi reformidant. Vnicum Doctoris Lutheri planè aureum effatum addo : *Qui Christum inuenturus est, ait, necesse habet, prius Ecclesiam inuenire, Quomodo enim sciatur Christus, & tunc in Luc. 2. fides eius, nisi prius sciantur fideles eius ?*

Luth. Postilla
Eccles. die Na-
scitur in Luc. 2.

PARS TERTIA.

CHRISTI ECCLESIAM

PERPETVAM ESSE.

XVIII.

a Aug. de V

Ecclesia a Christi, miraculis conciliauit authoritatem, til. cred. ca. 14
authoritate meruit fidem, fide contraxit multitudinem, b Aug. de ve.
multitudine obtinuit vetustatem, vetustate roborauit r a Relig. cap. 6
religionem, quam non solum hæreticorum, ineptissima c Exod. 1. v. 12,
novitas, fraudibus agens, sed nec gentium veterinosus er- d' Hilar. 7. de

ror violenter aduersans, aliqua ex parte conuelleret. Hoc enim pro- Trinit. initio.
prium est Ecclesiæ, ut b Gentibus utatur ad materiam operationis e Textul. Apol.
sua, hæreticis ad probationem doctrina sua, schismaticis ad documen- c. 50. nu. 629.
tum stabilitatis sua, c Quantoque opprimitur magis, multiplicetur f Idem ad Sca-
& crescat magis, d Ut tum vincat cùm ladicur, tum intelligat cum pul. c. 4. nu. 52.
arguitur, tum obtineat cùm deseritur : e Nihil aduersus hanc proficit Leo serm. 1. de
quauis crudelitas, illecebra est magis, & plures recipit, cùm metitur : SS. Pes. & Pa-
f Semen enim est sanguis Christianorum, & tunc magis adificatur g Iustin. in
Ecclesia, cùm cadi videtur : g haud secus, quàm si quis vitem puta- Dialog.
tione promouet ad ubertatem. h Itaque vinciantur Ecclesia membra, h Aug. 22. Ci-
inclu- uit. co. 6.

DISPUTATIO

a Hier. Epist. includantur, cedantur, torqueantur, urantur, lanientur, trucidentur; 62. ad Theoph. & multiplicabuntur. a Patiendo enim magis, quam faciendo contu- sub finem, & melius, Christi fundata est Ecclesia, persecutionibus creuit, martyrijs Tom. 1. in vita coronata est. b Hanc solam totius mundi oppugnatio non potest sub- Mula captiui uertere, perpetuo uicttricem seditiose impietatis, alienorum dogmatum. Monachi. Ut enim c palmea tigna, pondere imposito, in diuersum curuantur: b Theod. lib. 1. Sic Ecclesia, cum premitur, erigitur, & d Aquæ diluuij arcam in hist. cap. 4. sub sublime efferunt, cætera submergunt: Humana siquidem fig- sin. fren. lib. 4. menta faciliè veritatis Sole siccantur; at quæ à Deo sunt, humanis cap. 64. viribus dissipari non posse, e sapienter monuit Gamaliel. Et sanè c Plin. lib. 16. si subruì Ecclesia Christi potest, non video, quo magnifica illa cap. 42. promissa spectent; f Porta inferi aduersus eam non preualebunt: d Aug. serm. g Columna est & firmamentum veritatis: h In qua Christus ad con- 8. in vigil. Pen- sumationem usq; seculi manet: i Hanc spiritus veritatis in omnem- sec. cap. 12. dirigit veritatem: k In hac Doctores, & Pastores, in adificationem, e Acto. 5. v. 39. corporis Christi futuri sunt, usq; dum occurramus omnes Christo, qui f Matth. 16. non sinant fideles omni vento doctrinæ abripi. Quæ non nisi de v. 18. Ecclesia, quam nosse, cui adhærere debemus, explicari possunt. g 1. Tim. 3. v. 15 Quid sibi amplissimæ illæ promissiones volunt: / Deus fun- h Matth. 28. dauit eam in æternum. Deus fundauit, inquit in eum Psalm. Aug. v. 20. non est quod timeas neruat fundamentum. m Potestas eius, pote- i Ioan. 14. v. 16 stas, quæ non auferetur, & regnum eius, quod non corrumpetur: k Eph. 4. v. 12. n Regni eius non erit finis: o Dabo sanctificationem in medio eo- l Psalm. 47. v. 9. rum, in perpetuum: Quid, inquam, hæc, ut alia præteream, sibi m Dan. 7. v. 14 volunt, si eueriti penitus Ecclesia potest? An non p æternitas illa, cap. 2. v. 44. quæ olim Synagoga promissa est, ad Christi Ecclesiam pertinet, quam n Luc. 1. v. 31. Synagoga, q velut umbra futurorum, denotabat? An non luce Mich. 4. v. 7. clariùs ostendimus suprà, Christi Ecclesiam, hoc est, quæ veram Isaia 9. v. 7. & puram doctrinam, r non errores ac hæreses docet (quocunq; o Ezechiel. 37. eam nomine appelles) semper Visibilem esse debere? Si aliquan- v. 26. Isaia 61. do Ecclesia penitus intercidat, an non spes omnis salutis interci- ver. 9. Vide det, cum nec extra Christi Ecclesiam salus esse, nec ullus Ecclesi- assert. 24. am, quæ omnino non est, vel nosse, vel ei se aggregare possit? p Augu. 17. Ci- Maneat igitur, super Petram fundatam esse domum Dei, non su- nit c. 6. per terram, quæ cuniculis patet, aut f super arenam inconstan- q 2. Cor. 3. v. 11 tem & mobilem, Ut eam, nec fraudes dæmonum, nec furores ty- Heb. 10. v. 1. 1. Cor. 13. v. 11. r Asserti. 16. 17. f Matth. 7. v. 24. ran-

rannorum, nec hæresum fallaciæ superarent, quæ rubo Mosaico
 simillima, inflammari persecutionibus potest, sed quia Dominus
 in ea loquitur, absumi non potest, nullis machinis eueri, nullis
 fraudibus corrumpi, nullis viribus superari, potest : a *Firma enim* b *Amb. 4. be-*
 est, vt D. Martialis ait, *Ecclesia Christi, nec cadere, nec disrumpi un-* xamer. c. 2.
 quam poterit, b *Luna simillima qua, etiam cum deficere videretur,* c *Psa. 88. v. 38.*
 non deficit, obumbrari potest, deficere non potest, &c. c *Thronus enim* d *Ibid. v. 30.*
 Christi, sicut Sol, & sicut Luna perfecta in æternum ; d *Thronus eius* e *Iere. 31. v. 36.*
 sicut dies cali. e *Et si defecerint leges ista diei & noctis, tunc & semen* ca. 33. v. 21.
 Christi, f *quod crescit usque ad messem, deficiet. Imò quia calum &* f *Matth. 13,*
 terra transibunt, sed non verba Domini, ne tunc quidem deficiet. v. 30.

XIX.

Eant nunc aduersarij, & cum Donatistis, a *Totum mundum a Apud Au-*
 apostatasse pronuncient : b *Ecclesiam totam iam olim corruisse.* c *Pa-* gust. de Vnita.
 pam multa iam secula cecasse orbem terrarum. d *Ab annis mille, Eccl. ca. 13.*
 collapsa fuisse omnia, e *cum totus orbis densissima ignorantia caligine* b *Apolog. An-*
 obuolutus esset, f *pura verbi predicatione aliquot seculis euanescente.* glic. fol. 100. E-
 g *Sublata enim solius Fidei iustificantis cognitione, & Christi gloria dit. Neapol. Pa-*
 extincta est, & abolita religio, & Ecclesia destructa, & spes saluæ peni- lat. anni 86.
 tūs euerfa : h *Innumeris superstitionibus prostituta erat Ecclesia, & Ibid. fol. 187.*
 fœdissimo adulterij genere, simulachrorum cultu, inquinata. i *Ecele-* d *Cal. de Scan-*
 sia puritas non obscurata, sed penitus oblitterata & abolita euauit. dal. sub finem
 k *Seculisq; aliquot profundis tenebris submersa fuisse* O M N I A. fol. 873.
 l *Scilicet aliquos Marciones (Lutheros, Caluinos,) liberanda ve-* e *Calu. libr. 4.*
 ritas expectabat : Interea perperam Euangelizabatur, perperam cre- cap. 10. n. 5.
 debatur, tot millia millium perperam tinctu, tot opera Fidei perperam f *Calu. libr. 4.*
 administrata, tot virtutes, tot Charismata perperam operata, tot mar- cap. 1. nu. 11.
 tyria perperam coronata. m *Id frita est, neglexit officium suum vil-* g *Calu. Contr.*
 licus Dei, Christi Vicarius, Spiritus sanctus, sinens interim Ecclesias a- Sadol. fol. 114.
 liter credere, quam ipse per Apostolos predicabat. n *Interea verò o-* h *Ibid. in fine*
 mnes casti, omnes continentes, Virgines, Clerici, Sacerdotes, tanta Con- libri fol. 128.
 fessorum millia, tot Martyrum exercitus, tanta urbium, tanta populo- i *Calu. libr. 4.*
 rum celebritas, & multitudo : Tot Insula, Prouincia, Reges, Gentes, ca. 18. nu. 1.
 Regna, Nationes : totus postremo terrarum orbis, per Catholicam Fi- k *Calu. pref.*
 dem, Christo capiti incorporatus, tanto seculorum tractu ignorasse, er- Inst. sub finem.

E 2

rassæ, l *Tertul. Pra-*scrip. c. 29. m *Ibid. cap. 28. n Lyrin. cap. 33.*

DISPUTATIO

rasse, blasphemasse, nesciuisse quid crederet, pronuncietur. Scilicet,
a Aug. 2. cont. a Vsg, adeò permisit ima summis longus dies, ut viderint Cælestius,
Julian. c. 10. Pelagius, (Luther, Calvinus:) caci fuerint Gregorius, Ambrosius,
Hilarius, &c. Et sponsa Christi, Virgo casta, fidem non seruauit
sponso, seque nefasto Antichristi commercio polluendam prosti-
tuit.

XX.

Certè non alio nixa sunt fundamento illa scripturæ & Pa-
 trum argumenta, quibus manifestæ hæresis conuincunt, doctri-
 nam omnem, quæ noua sit, quàm huic Ecclesiæ, ac veræ Fidei
 perennitati. Et vt passim obuia scripturæ testimonia mittam,
b 1. Timoth. 6. quæ b deuitandas docent profanas nouitates, & eos vnà, qui
v. 20. c præter doctrinam, quàm initio accepimus, noua adferunt; si-
c Rom. 16. v. 17 quidem d nouissima tempora, non nisi novos pseudoeuangeli-
Philip. 3. v. 16. corum errores progenerant. Vt, inquam, ista mittam, Quid est,
2. Ioan. 1. v. 6. quod hæreticis sui temporis crebrius obiectant Patres, quàm,
d 2. Pet. 3. v. 3. e Principalitatem veritati, posterioritatem mendacitati deputandam
1. Tim. 4. v. 1. esse, ex illius parabola patrociniis, f qua bonum semen frumenti à Do-
2. Tim. 3. v. 1. mino seminatum, primò constituit, Auenarum autem sterilis fani
Juda v. 18. adulterium ab inimico Diabolo postea superducit: Ita ex ipso ordine
c Tertul. Pre- manifestum est, id esse Dominicum & verum, quod sit prius tradi-
scrip. c. 31. dum: id extraneum & falsum, quod sit posterius inuissum. g Ego,
f Math. 13. inquit Tertullianus, meum dico verum, Marcion (Luther, Calui-
v. 24. nus) suum. Quis inter nos dijudicabit, nisi Temporis ratio, ei præscri-
g 4. contra bens autoritatem, quod Antiquius reperitur, & ei præiudicans vitia-
Marc. cap. 4. tionem, quod posterius reuincitur: In quantum enim falsum corru-
h 1. contra ptio est veri, in tantum precedat necesse est veritas falsum. h Non
Marc. c. 1. negabunt autem discipuli, primam Marcioni (Luthero, &c.) Fidem
nobiscum fuisse, ipsius litteris testibus, ut hinc iam destinari possit hæ-
reticus, qui deserto, quod prius fuerat, id postea elegerit, quod re-
trò non erat. In tantum enim hæresis deputatur, quod postea in-
ducitur, in quantum veritas habebitur, quod retrò & à primordio
i 1. cont. Marc. traditum est. i Sed aiunt, Marcionem (Lutherum, &c.) non tam
cap. 20. innouasse regulam, quàm retrò adulteratam recurasse. O Christe
patientissime Domine, qui tot annis interuersionem prædication-
is tuæ sustinuisti, donec scilicet tibi Marcion (Lutherus, &c) sub-
ueni-

ueniret. *a* Ex hoc ipso (ait Hieronymus) quod posterius instituti sunt, *a* Hier. c. 9. in
 cosse esse indicant, quos futuros *b* Apostolus pronunciat. Nec sibi *fin. cont. Lucif.*
 blandiantur, si de scriptura capitulis videntur sibi affirmare, quod di- *b* 1. Tim. 4. v. 1.
 cunt, cum & Diabolus de scripturis sit aliquando locutus, Et scriptura,
 non in legendo consistant, sed in intelligendo. Breuem igitur, apertamq;
 animi mei sententiam proferam; In illa Ecclesia permanendum, quae, *c* Augu. de V-
 ab Apostolis fundata, usq; in diem hanc, durat: *c* Quid nobis af- *nit. Eccl. c. 14.*
 fertis noui? Nunquid iterum seminandum est bonum semen, quan- *et 15.*
 do, ex quo seminatum est, *d* crescit usque ad messem? *d* Coloss. 1. v. 6.
e Cur enim post quadringentos annos docere nos nitantur, quod *Matt. 13. v. 30.*
 ante nesciuimus? Usq; in hunc diem mundus Christianus sine hac do- *e* Hiero. Epist.
 ctrina fuit. *f* Nazianzenus verò: Absconditam post Christum *65. ad Pam. et*
 sapientiam annunciant, Rem lachrymis dignam: Si enim triginta his *Ocean. de er-*
 annis, Fides originem habuit, cum quadringenti ferè anni ab eo tempo- *ror. Orig. ca. 3.*
 re fluxerint, quo, Christus palam visus est, Inane toto tempore fuit E- *f* Naz. Epist.
 nangelium, inanis Fides nostra, & Martyres quidem frustra martyri- *2. ad Chled.*
 um subierunt. Tardè mihi hos Doctores, atas huius seculi protulit, *sub finem.*
 serò hos habuit Fides mea, quam tu erudisti, Magistros: Inauditis ego
 his omnibus in te credidi. Sexcenta similia in Lyrinenſi, Optato,
 Aug. &c. *g* Quin etiam Nouatores ipsi, instar Aman, infelicem *g* Vide The-
 sibi arborem qua pendeant, nescij fabricantes, & gladium gestan- *si 28.*
 tes, quo ipsi Goliath, pereant, hoc ipso argumento hæreseos con- *h* In prefat.
 uincunt Anabaptistas. *b* Quòd nuper, Anno millesimo, quingente- *Coll. Franken-*
 simo, vigesimo secundo nati sint, quare, si ipsi sint Christi Ecclesia, con- *tal. sub finem.*
 sequens est, Deum sine populo & Ecclesia fuisse, ad eum usq; annum. *Edit. Heidel-*
 Philippus etiam in ijs ipsis Thesisibus, quæ 1. Breuiarium sunt, & *berg. an. 71.*
 fasciculus, ait Lutherus, eorum quæ 20. annis à se, suisq; tractata sunt: *i* *Apud Lu-*
 k Catholica, inquit, Ecclesia significat non solum præſentes ministros, ther. Tomo 1.
 sed congregationem piorum, non solum in spiritu, sed etiam in externis lat. Wit. anno
 aliquibus rebus consentientem: Et consensum sanctorum de doctrina *45. Editio a-*
 O M N I B V S T E M P O R I B V S: Qui ab hoc consensu dis- *pud Ioa. Lufft.*
 cedit, discedit ab Ecclesia. Quare prudenter videndum est, quid con- *fol. 419.*
 sensus Doctorem, & piorum in ministerio probarit omnibus temporibus, *k* *Ibid. fol. 441*
 bus, ne Nouas & Ecclesia ignotas opiniones recipiamus, Rectè enim dici- *in Thesisibus de*
 tur, Ecclesiam non errare. Et Confessio Augustana: *l* Una, inquit, obedientia &
 sancta Ecclesia, perpetuò mansura est, in qua Euangelium rectè do- *consensu Eccl-*
 cetur, *l* Art. 7.

DISPUTATIO

cetur, & rectè administrantur sacramenta. Calvinus quoque,
a Cont. Sadole. *a* Ecclesiam Societatem esse, ait, sanctorum, per totum orbem diffu-
 sio. fol. 112. sam, per OMNES ÆTATES dispersam, una doctrina Chri-
 In Tomo opus. sti colligatam, unitatem Fidei, ac fraternam concordiam observantem.
 à Gallasio col. Alibi, *b* Vixisse Christi Ecclesiam, & victuram, ait, quamdiu Chri-
 lecto. stus regnabit, cuius manu sustentatur, cuius presidio defenditur, cuius
b Præfa. Insti. virtute suam incolumitatem retinet. Id quod ex scripturis alibi *c* con-
 post medium. firmat luouenter. Magdeburgici verò, non solum *d* duraturam,
c 4. Instit. c. 1. aiunt, Christi Ecclesiam ad finem seculi, *e* sed etiam, Confessio-
 nu. 17. nis constantiam & perseuerantiam inter signa Ecclesiæ conu-
d Cent. 1. lib. 1. merant.

e 4 fol. 175.

e Lib. 2. ca. 4.

col. 380.

f qu. 3. ca. 1 fol.

222. & 224.

g folio 470.

h folio 229.

i folio 229.

k folio 249.

l folio 250.

m folio 247.

n folio 254.

o folio 264.

265. 248.

p fol. 240. 241.

XXI.

Quid verò Witakerus? Secum ipse digladiatur: *f* Omnes
 Ecclesias particulares ad eum statum peruenire posse, ait, ut nec sit,
f qu. 3. ca. 1 fol. nec proinde cognosci possit, aliqua in terris Christi Visibilis Ecclesia:
 222. & 224. licet Catholica Ecclesia nunquam possit deficere. Mirum ni Chimæ-
 ram esse putet Witaker Catholicam Ecclesiam, quam, sublatis
 particularibus Ecclesijs, imaginatur. Sed quid porro? *g* PA-
 TRES OMNES ERRAVERUNT. Benè; Scitè; pro-
 gredere; *h* Irenæus, Iustinus, Tertullianus, Chrysostomus, Augu-
 stinus, Hieronymus, Gregorius, errarunt, scripturas perversè sunt in-
 terpretati. *i* Gregorius tamen ultimus fuit, verus & pius Episcopus
 Romæ, reliqui Antichristi: Superasti, mihi crede, Witaker, tres
 illos primos, Davidis fortissimos, qui impetu vno omnes, quot-
 quot ante te fuère, prostrauisti: At æstrum impetus sui ipse idem
 aduerrens, pedem refert. *k* Nos fatemur, inquis, Visibiles Eccle-
 sias semper fuisse in mundo, semper fore, sed non eodem modo. *l* Nos non
 dicimus, Ecclesiam veram posse aut deficere, aut apostatari: Sed dici-
 mus, veram Ecclesiam posse in paucis conseruari. *m* Ecclesia Visibi-
 les semper in mundo fuère, ac futura sunt, usq, ad mundi finem, sed
 non omnibus nota. *n* De ratione, & natura partialis Ecclesia est, ut
 sit Visibilis, & sic semper aliqua fuit Visibilis in terris Ecclesia, non ta-
 men eodem modo fuit Visibilis, sed aliquando gloriosè, aliquando ob-
 scurè. *o* Dicimus Ecclesiam in terris semper superstitem esse: *p* Sem-
 per in Ecclesia Christi Pastores fuisse ac fore, & eos omnibus notos, quam-
 vis non sint noti cateris omnibus. Nam in Aula Neronis Ecclesia erat,
 quam

quam Nero non nouerat. Sæpè aliàs similia. Atqui, mi homo, nihil aliud Bellarminus & Catholici volunt. Fatemur omnes, Ecclesiam sic esse perpetuam ac Visibilem, vt aliquando floreat, interdum persecutionibus & scandalorum multitudine obnubiletur, ex-terno splendore priuetur, sed ita tamen, vt in suis fortissimis, & tunc, lingua, calamo, sanguine certet, ac vincat, Tamque manifestis se prodat indicijs, vt non nisi ijs, qui pereunt, sit operta. Id quod luce meridiana clariùs constabit, statum, scripta, mores Ecclesiæ, vel subcruda illa Tyrannorum rabie consideranti. Satis igitur nobis est, Visibilem perpetuò durasse Ecclesiam, licet interdum pauciores, plures aliàs eam cognouerint. Id quia Witaker non abnuuit, quæ contra Catholicos conficit, dissoluenda suscipit, argumenta. Nec vllum ex his dignum commemoratione. Si enim dicantur *a* omnes dereliquisse Deum, si *b* tota terra adorasse bestiam, Quod pluribus conuenit, omnibus attribuitur, more scripturis vtiturissimo, vt quinis facillè intelliget, si Ezechielis caput 3. vers. 7. cum cap. 9. vers. 4. Si ad Galatas cap. 3. vers. 1. cum caput 6. vers. 1. Si Geneleos cap. 6. vers. 9. cum vers. 12. conferat. Vnde, *c* nec ipso Antichristi tempore Diabolus Ecclesiam seducturus est, quam nunc alligatus, seducere non potest: Tales enim erunt, cum quibus illi belligerandum erit, tribus annis & sex mensibus, vt vinci tanto eius impetu, non possint.

August. Epist. 48.

2. Cor. 4. v. 3.

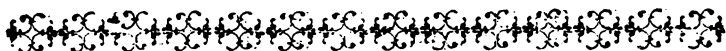
a Jer. 2. v. 29.

b Apoc. 13. v. 3

c August. 20.

Ciuit. 6. 8.

PARS QUARTA
 ECCLESIAM ERRARE
 NON POSSE.

XXII.

a folio 319.

Icverò ita sibi similis, ita inconstans, ac varius est Witaker, ut ægrè, quid velit, assequare. Ait igitur, *a Ecclesias singulas, & omnes, non solum errare, sed erroribus etiam obrui, & deficere posse: Ecclesiam verò Inuisibilem Electorum, errare quidem posse in rebus Fidei, quæ fundamentum non evertunt: At in fundamentalibus, & absolute necessarijs non errare. b Ita enim prospicit Deus Ecclesie, ut eam nunquam aboleri patiatur: c Nec in ijs, quæ ad salutem necessaria sunt, errare.* Equidem libenter audirem ex Witakero: Primò, quibus scripturæ testimonijs ostendat, Catholicam Ecclesiam errare non posse, cum omnes & singulæ particulares possint? Quemcunque enim scripturæ locum adferat, Eum ego de Ecclesia, quæ omnes particulares complectitur, intelligi dicam, non de Ideæ Platonice sumillima Ecclesia, quæ extra omnes & singulas particulares continetur. Secundò, Quo scripturæ testimonio comprober, in solis fundamentalibus errare non posse Ecclesiam? scripturæ enim ex quibus id ostendi deberet, non magis de fundamentalī veritate, quàm de quacunque alia loquuntur. Tertiò, si omnes particulares Ecclesiæ deficiant, ubi tandem vniuersalis illa remanebit? Cum nullus Electus sit, qui particularis alicuius Ecclesiæ membrum non sit, à qua sacramenta percipit, Si omnes, ac totæ particulares Ecclesiæ labi in Idololatriam possunt, Cur non labentur etiam electi? Quartò, Vbi hanc diuersitatem articulorum fundamentalium, & non fundamentalium in scriptura legit? Et qui sciet, quot vel qui sint articuli fundamentales? Qua via ac

d Vide Caluino Turcislibr. 2, cap. 6.

ratione internoscet appendices à fundamentalibus? Equidem toto sunt, tam pugnantes, ac variæ, d Nouatorum de his fundamentis o-

tis opiniones, vt non plures inter Philosophos de rerum principijs : Quisque enim, quod suo figmento maximè opportunum videt, fundamentum nominat. Quintò, An, qui apertam scripturæ authoritatem pernegat, eum Witaker in fundamento errare neget, licet Deo fidem, scripturis authoritatem adimat? Non arbitror; Quæro igitur, Error fidei, qui in Ecclesiam cadere potest, repugnatue Dei verbo? Si enim repugnat, fundamentum Apostolorum & Prophetarum subuertit: Sin minùs, Ne error quidem est, secundum Witakerum, qui è sola scriptura peti debere res credendas contendit. Omnis igitur qui obstinatè committitur in Fide error, primum illud Fidei fundamentum euertit, Nihil contra Dei authoritatem, Nihil contra scripturam credi debere. Sed mittamus ista, & Witakeri, si fas est, mentem ipsam videamus.

XXIII.

a Ecclesia Catholica, inquit, errare potest in rebus ad salutem necessarijs, & in fundamentalibus ipsis, ad tempus: Nam & Apostoli errarunt, etiam post Aduentum Spiritus sancti. Quid ais, ô bone? Meministin' quid antè de Ecclesia Catholica dixeris? Annon tua illa sunt, b Non potest aliquis catuus, hereticum aliquod dogma tenere, & tamen Ecclesia esse? Huncceine honorem Apostolis habes? Amabò te, si post acceptum Spiritum sanctum, in doctrina errarunt Apostoli, Regulam mihi certam præscribe, eamque non è vacuo tuo cerebro, qua internoscam, quibus in rebus errare potuerint, quibus reipsa errarint Apostoli? Fors etiam, in ijs ipsis, quæ scripsère, errarunt? Sed perge porrò: c Visibilis Ecclesia est catus hominum veram Christi Fidem publicè profitentium, & Sacramentis legitimè utentium: d Quæ omnia mutuatur à Christo necessaria ad salutem, ita ut in ijs errare non possit. e Ille enim locus, quo Ecclesia columna & firmamentum veritatis dicitur, Ostendit, Veritatem in Ecclesia perpetuò residere, nec ab ea separari posse. Verissimè ista à teipso contrà te dicuntur. Quæ eadem Philippus in ijs ipsis Thesisibus, quas vt diximus, f Lutherus, breuiarium & fasciculum esse ait, rerum quas viginti annis ipse docuerat. g Ecclesia Visibilis, inquit, est catus sanctorum, de vera tamen doctrina consentientium. Quæ innumeris penè argumentis comprobari possunt. illa Thesis

a fol. 351. 614.

b quæst. 5. c. 18. fol. 635.

c fol. 67. & 39.

d fol. 339.

e fol. 671.

1. Tim. 3. v. 15.

f Vide Thesis

g Loco citato

illa Thesis 20.

DISPUTATIO

Et mitto hic in primis veterum hac de re consensum, Qui vbi primum in auditum antè dogma emergebat, conuocatis Ecclesiæ Paſtoribus, totam Eccleſiam repræſentantibus, quid credendum, quidue reprobandum eſſet, definiabant, Eorumque ſententiæ,

a Gregor. lib. 1. Epist. 24. ad finem.

a æquæ ac Evangelij fideles acquieſcebant, quantumuis aduerſa pars ſcripturas creparet, & Conciliorum argumenta plauſibiliter eludere non ceſſaret, vt in Ario, Pelagio, cæteriſque videmus: Cur hoc? Niſi quia altè infixum erat, Eccleſiam à veritate deſle-

b Aug. 1. cont. Creſcon. c. 33.

ctere non poſſe, quam idem ſpiritus regebat, qui olim Apoſtolos, Atque adedò b qui falli metueret obſcuritate quaſtionis, Eccleſiam debere conſulere? Mitto, quòd Enthufiaſticis ſuis ſyncrетиſimis, eam vim tribuunt Caluiniftæ, vt veritatem ſaluti adipiſcendæ neceſſariam deprauare nequeant, Cur igitur idipſum Chriſti Sponſæ de-

c Oſæ 2. v. 20.

quæ tamen ſi à vera *c Fide*, qua Deo deſponſata eſt, excidere poſſet, poſſet & deficere. Mitto, quòd in Symbolo, & eſſe Chriſti Eccleſiam, & ſanctam eſſe, conſitemur; At quæ hæreſibus deprauata eſt, nec Chriſti Eccleſia eſt, nec cum infidelitate ſanctitatem reti-

Latius de hoc aſſert. 50. Vnitatis Fidei.

nere poteſt. Mitto, quòd ſi Eccleſiæ authoritas infallibilis, & ab erroris periculo libera non eſt, nullum ad conſeruandam Vnitatem Fidei, toties in ſcriptura commendatam, medium, Nulla ad hæreſes deuitandas, Nulla ad veram à falſa Religione internoscendā, Nulla ad Fidei puritatem conſeruandam, &, quod conſequens eſt, ad ſalutem acquirendam, via ac ratio relicta erit. Quæ enim illa eſſet per Deum immortalē? An phaneroſes & vertiginofi cuiuſque capitis Syncretiſmi? At hi non vnitatis & veritatis, ſed

d Aug. Prolog. de Doct. Chri. ſe tentationes. poſt medium.

diſſenſionis & erroris labyrinthi ſunt, *d ſuperbiſſimaq, ac periculoſa tentationes.* An ſcriptura ſola? At quid ſi liſ oriatur, quæ finiri per ſcripturas nequeat, vt ſi quærat, *e* An Epistolæ Pauli ſint

e Hac ſola Ecclēſie teſtificatiōe cognosci, ſutentur No- uatores, cinitati Theſi 31.

Canonicæ? An illibata permanſerit ſcriptura, nulla ſui parte mutilata, variata, aucta? Quid enim horum in ſcriptura expreſſum? Et licet expreſſum eſſet, quia tamen, Nec proceſſus infinitus in probatione ſcripturæ per ſcripturam, Nec circulus admitti po- teſt, veniendum tandem erit ad aliquam, quæ alia probari nequeat, ſcripturam. Certè Witaker ipſe hæreticum pronunciat, *f qui*

f fol. 331.

ullam ſcriptura partem ab Eccleſiā receptam, negat Canonicam eſſe;

Nul-

a Nullum verò hæreticum saluari posse. Quid si disputetur, An vox aliqua, vel sententia scripturæ, propriè, an potiùs figuratè, accipi debeat? Vt enim fateamur rectissimè dictum Augustino, *b Nihil ferè, de illis obscurioribus erui, quod non planissimè alibi dictum legatur,* si videlicet verba sine Tropis, sine vllis figuris accipiantur, Attamen è scriptura sola, An vox aliqua figuratè, an propriè sumatur, quomodo discernemus? In his & sexcentis similibus, nihilné certi? An si hæc talia incerta, non omnia Christianæ religionis incerta erunt? Vt igitur certa essent, affore se Ecclesiæ Christus promisit, nec vnquam passurum, vt à vero aberraret; Quod scripturis age comprobemus.

XXIIII.

Abiturus igitur ad Patrem Seruator noster, protectionem Ecclesiæ suæ in docendi munere promittens, *a Mansurum se cum suis ad consumationem seculi recepit, & b spiritum veritatis,* qui nec fallere, nec falli possit, *missurum, ut nobiscum in æternum maneat,* Nec vnā aut alterā, multis næuis & stipulis falsæ doctrinæ contaminatā, sed *c omnem omninò veritatem edoseat.* Non vno vel aliquot seculis, sed *in æternum.* Quibus locis, donum aliquod, non finiendum morte Apostolorum, sed ad finem seculi permansurum promittitur, atque aded non solis Apostolis dandum, qui morte præuēti, ad seculi finem superesse, ac docere non potuēre. Certum & illud; *d Donum huiusmodi, singulis fidelibus non promitti,* Quis enim est, qui omnem edoctus veritatem, in transuersum à vero abripi nequeat? Habent quidem *e Iusti Spiritum sanctum, soli tamen Ecclesiæ concessum, vt omnem instabilis f Luna varietatem calcans, fulgore, Solis, obscura-* *f Apo. 12. v. 1.* *ri nescio, vestim semper inoffenso ad veritatem pede gradiatur.* Rectè igitur Augustinus *g Vniuersa Ecclesia hæc promissa ait, g Aug. Epist. qua alijs nascentibus, alijs morientibus, hic usq; in seculi consumationem futura est, h Tabernaculi enim huius clauis non auferentur, om-* *h Psal. 33. v. 20.* *nes funiculi eius non rumpentur in æternum, i Deus enim fundauit i Psal. 47. v. 9.* *eam super stabilitatem suam non inclinabitur in seculum seculi:* Quamuis multi impugnent eam à iuuentute sua. *k Nec vocabitur* *k Psal. 62. v. 4.* *ultra derelicta, sed vocabitur voluntas Dei in ea.* Hoc enim est *l fa-* *l Psal. 59. v. 21.* *ctus meus cum eis, dicit Dominus, spiritus meus, qui est in te, & ver-*

DISPUTATIO

ba mea, non recedent de ore tuo, & de ore seminis seminis tui, usq; in sempiternum. Quid? Annon Seruator ipse disertè pronunciat,

a Matth. 16. v. 18. *a Inferorum portas Ecclesia nunquam præualituras:* Portarum nomine, *b* moræ scripturis vsitato, vim ac potentiam summam deb-

b Gen. 22. v. 18. Judic. 5. v. 8. notat. Si igitur nulli inferorum, nec aperti impetus, nec insidio- si astus, hanc superare; Si, vt *c* iam diximus, demoliri non pos-

Ezech. 26. v. 2. Thefi 18. 19. sunt, Qua tandem ratione in erroris baratrum præcipitare pote- runt? An modus alius est, quo Ecclesia euertatur, quàm si impli-

d Matth. 16. v. 18. cetur erroribus? Nec ad Inuisæ Ecclesiæ latebras recurras. Aper- tē enim, de ea Christus loquitur: cuius *d claus Petro iradit*, vt scilicet, eam instruat ac regat, Quis autem, quem non nouit, regat?

e folio 337. Sed promissio hæc de singulis electis intelligitur, ait *e Witaker.*

Itāne verò? Vnicus igitur electus Ecclesia est Witakero? fortè & vna domus Ciuitas erit. Et si ita est, mentitus est Christus, qui

f Vide Assert. 22. particularibus Ecclesijs, portas inferi, nunquam præualituras dixit, siquidem, *f Witakero* autore, omnes & singulæ particula-

g Matth. 18. v. 17. res Ecclesiæ obrui possunt erroribus. Annon idem ipse seruator, seuerissimè sancit, *g Eum, qui Ecclesiam non audit, Ethnici & Pub-*

h Luc. 10. v. 16. i Act. 20. v. 28. *licani loco habendum?* Annon *h se ab ijs contemni dicit, qui eos, i quos Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam, non audiunt, k Præ-*

k Heb. 13. v. 17 *positisq; non obediunt?* At si Ecclesia aberrare, si hæreses cre- dendas proponere potest, fallit nos (quod absit) Christus, cum

obediendum simpliciter Ecclesiæ præcipit; Iubere potiùs debue- rat, Ecclesiæ iudicium suspectum habendum, & nostro illud iudi-

cio examini subdendum, hoc est, Nulli nisi placentia nobis pro- ponat acquiescendum, Quemlibet supremum esse debere in re-

bus Fidei, & scripturæ intelligentia, arbitrum. Si igitur, vel in priuatis contra proximum negotijs, Ecclesiæ iudicio correctio- niq; acquiescere debemus, quantò magis in rebus Fidei? Quan-

quam Christus, *l* non de priuatis solùm causis agit, sed vniuersè, In omni casu, quo proximus offenditur audire iubet Ecclesiam, Quis autem offendit proximum, si is non offendit, qui vnitatem

Fidei scindit, concordiam charitatemq; fraternam dissoluit?

Equidem *m Pastores & Doctores* eum in finem *datos Ec-*

clesia vsq; ad finem seculi nouimus, ne falsis opinationibus in transuersum abducerentur fideles: At verò si Ecclesia vniuersa,

si ca-

si capita, ac velut arietes gregis istius, simul omnes, in errorem præcipitentur, qui defendent Christi oves ab erroribus?

Si Ecclesia *a est Columna*, cui veritas imposita nititur, Ecclesia inquam, Non particularis *b Ephesiorum* (quæ enim illa possit esse veritatis columna) sed Catholica, Ea igitur collabente, Veritas quoque, *c vinci ac superari nescia*, ruat necesse est: Si Firmamentum est, nisi huic anchoram reuincias Intellectus, iactetis ut arundo vento agitata, necesse est. Sed Columna veritatis dicitur Ecclesia, inquit, quia scriptum verbum Dei, in quo veritas est, fidelissimè custodit: At id, quàm ineptum sit, *d Wiltaker ipse vidit*, Quæ enim scripturæ mentio in illis Apostoli verbis? Et an Ecclesia, antequam scripta essent Euangelia, Columna veritatis non erat? Si scripturam arcæ inclusam, falsa quis peruertrat Intelligentia, veritatis Columna & Firmamentum erit? Arca quidem, vel arcium veritatis erit, Columna, cui veritas innixa recumbat, non erit, si solum custodiat scripturam: Si igitur quod Deus coniunxit separari non potest. Si Christi cum Ecclesia matrimonium, quo *e in Fide sponsauit sibi in æternum Ecclesiam*, *e Osee 2. v. 20.* dissolui poterit, poterit Ecclesia quoque Fidei veritatem amittere.

XXV.

Nónne sanctitas Ecclesiæ, *a Rugis & macula carens puritas*, *a Ephe. 5. v. 27.* *b sponsa, quæ tota pulchra est*, Fidei puritatem denotat? Cur ea, *b Cant. 4. v. 7.* quæ definiuit Ecclesia, iam inde ab initio nascentis Christianismi, *c spiritui sancto tributa*? An fortè in solis Apostolis hæc de- *d Act. 15. v. 28.* finiendi autoritas? Atqui *d seniores etiam* non soli Apostoli de- *e 23.* finierunt? Nec solum fideles, sed & Deus ipse (cuius *e reuelatio-* *e Gal 2. v. 2.* *ne ascendit Paulus ad Concilium*) voluit, Autoritate potiùs Ecclesiæ, quam collectis Capitibus repræsentant Concilia, quàm solius Pauli, quæ tamen maxima erat, controuersam dirimi, Vt nimirum, exemplum posteris, magis etiam indigentibus, relinquere-
tur, ad vsum autoritatis, quam ad dirimendas Fidei controuersias in Ecclesia Deus reliquerat.

Denique ne singula persequendo longum faciam; Si Iudæorum Synagogæ ea diuinitus autoritas concessa fuit, ut *f in Legis f Dent. 17. v. 9.* *intelligentia, Iudicijq; veritate errare non potuerit*, sed *g ubique g 2. Paral. 19.*

DISPUTATIO

a Aggai 2.v.13 de lege, de mandatis, de caremonijs quaestio esset, labia sacerdotis a cu-
stodirent scientiam: Ecquid dubitabimus, Ecclesiam Christi simili
b Mala.2.v.7. ornatain esse priuilegio? Certè Christus ipse, In ei ipso, quem bi-
Matth. 28. duo antè passionem habuit sermone, b seruanda & facienda præ-
v 2. in eo ser-
mone, in quo
Matthai 26. cipit, quæ præciperent ij, qui Moysi in officio soccesserant, Quod fa-
v.2.dicit, scitis
quia post bi-
dunum, &c.

a folio 341. responsa petentes, examinare debebant, Num sacerdotis defini-
b 1. Cor.13.v.9. tio secundum legem data esset, æquè dubia ac ante quaestio re-
c folio 342. mansisset, Et iudicium non approbanti, procliuè erat excipere,
d Rom.3.v.4. Non esse sententiam datam secundum legem. Hæc scripturæ testi-
c folio 344. monia, hæc rationum firmamenta, non nuda ac simplici inficia-
Hunni. de Ec-
clesfol.252. & potest, aduersarius.

Thesi 105. pro

XXVI.

Colloquio. Sed quibus argumentis hanc veritatem oppugnet aduersari-
f Exod.32.v.4 ur videamus. a Quorum scientia perfecta non est, inquit, ij errare
g Matth.26. possunt: At nulli in Ecclesia perfecta sunt pradii scientia; b Ex
v.66. parte enim cognoscimus. c Deinde, d Omnis homo mendax: At
b Vith.fol 351. Ecclesia hominum est congregatio. Ad hæc, e Singula Ecclesia
i Act.11. v.1. membra errare possunt. Ergo & omnia. Vt errasse videmus, cum
4. & 19. f Aaronem ducem secuta, vetus Ecclesia, vitulum adorauit: Cum
k Act.10.v.14. g Pontifice Anna & Caipha, Christum morti adiudicauit. h Apo-
Gal.2.v.14. stoli, etiam percepto Spiritu sancto, sepius sensè errant: Vt, i cum
l Vithak. folio Gentibus prædicandum nõ putant, Cum k de legalium abroga-
354. tione dubitant, &c. l Qua de causâ sacræ literæ, m Omnes popu-
m Jsa.56.v.10. li speculatores cacos nominant.
Jerem.8.v.8.

Verùm

Verum paleis ista leuissimis, leuiora sunt. Primum enim, Secundum & Tertium argumentum, si quid probant, ostendunt, contra Witakerum, In fundamentis quoque errare posse Ecclesiam, potuisse Apostolos: Sed reuera nihil probant: Quamuis enim naturâ quisque errori sit obnoxius, Deus tamen potest, vel communitatem aliquam, vel quædam illius membra ab omni errore doctrinæ defendere: Idque reipsa præstitisse Apostolis, & Ecclesiæ, iam ostendimus. Illa verò quàm apta est sequela, Possunt singuli, ergo omnes; Gemella huic; E tribus, quæ ad littus sunt nauibus, possum quamlibet conscendere, Ergo omnes.

Ad Aaronem quod attinet, *a Erranti populo ad idolum fabricandum, non consensit*, ait Augustinus, *inductus Aaron, sed cessit* *a Aug. 14. Ciuil. c. 11.*
obstrictus: Nihil igitur contra Fidem credendum populo proposuit Aaron, Nec adorandum docuit vitulum, sed metu compulsus, errore facti, lapsus fuit. Nec tota illa Ecclesia in Idololatriam lapsa; Non Moyses, qui summus tunc *b Sacerdos* erat; Non Leuitæ, *c qui viginti tribus idololatrarum millibus mactatis, Deo manus consecrarunt*. Aaron verò, eo tempore, *d Sacerdos* quidem fuit, Vinctus tamen in Pontificem necdum fuit. Siquidem primum erecto iam tabernaculo in summum sacerdotem vinctus est, *b Psal. 98. v. 6. Exod. 29. v. 10. 13. 18. Exod. 40. v. 25. August. & alij apud Bellar. lib. 5. de Pontifice cap. 9. c Exod. 32. v. 26. d Exod. 24. v. 3. 4.*
 Exod. 40. v. 12. Leuit. 18. v. 12. Exod. 29. v. 4. Tabernaculum verò erectum, primo mense, prima die mensis, anno integro post Exodum, Exod. 40. v. 1. At verò Idololatria commissæ, cum legem Deus ferret, mense tertio, post Exodum, Exod. 19. v. 1. Nouem igitur elapsis ab idololatria mensibus, inunctus est primum Aaron in Pontificem: Illud verò consultò hic taceo, quod multi annotarunt. Iniuriam Christo facere Nouatores cum Ecclesiam ab ipso fundatam, exemplo Synagogæ (quod ipsum verum non est) erroribus implicant. Nec promissa amplissima considerant, quibus Deo visum, supra Synagogam cohonestare, sponsam Christi: Cur enim pari ratione ita non inferunt: Accidit Synagogæ, vt vno in loco sacra faceret, vt tota Religionis ipsius publica professio deleteretur. Accidit Ecclesiæ Patriarcharum, vt nullo regeretur scripto verbo, vt certum ac præscriptam colendi Deum formam, non habent, Idem Ergo in Christi Ecclesiam transferamus: Sed nouum non est, Nouatoribus, Ecclesiam, etiam infra Synagogam abijce-

DISPUTATIO

abijcere, nedum illi æquare, siquidem Synagoga vix infici ex parte cæperat Idololatrijs, cum varij statim submissi à Deo Prophetæ, reuocare eam laborarunt; Christi verò sponsa, totis mille annis, cooperta Idololatrijs, nullum Doctorem legitimum habuit, (si his credimus) quo adusque Luther, velut quædam Veneris stella suam orbi facem inferret.

XXVII.

De Annæ iudicio varia sunt Doctorum virorum iudicia.

a Bell. lib. 2. de *a* Plerique censent, non nisi ad Aduentum vsque Christi, erroris
Concil. c. 8. lib. periculo exemptam fuisse Synagogam. Id si ita est, non video,
3. de Eccl. c. 17. qua ratione paulò ante mortem suam, Christus Dominus, obedi-
Stapler. libr. 2. endum præceperit sedentibus in Cathedra Moysis. Et vt *b* Cy-
de Principijs prianus Martyr non semel annotauit, seruator noster, dum in car-
cap. 12. ne versaretur, nihil vnquam de sacerdotali honore Pontificum
b Epist. 55. v. detraxit. Alij errorem facti duntaxat in eo Concilio agnoscunt,
23. Epist. 69. quos doctè refellit Bellarminus. Aptius igitur aliquantò dici po-
v. 9. test, Authoritatem à Deo promissam fuisse Synagogæ ad docen-
c Heb. 9. v. 16. dum, *iuxta legem*, hoc est, ad legis interpretationem & sensum le-
d Ita Mald. gitimum: In Concilio autem contra Christum coacto, nihil fuit
Mat. 26. v. 27. populo traditum, quod *iuxta legem* faciendum præscriberetur,
Colum. 650. Atque ita, non est commissus error doctrinæ in interpretatione
1. Cor. 11. v. 26. legis, ad quam promissa erat Synagogæ autoritas. Deinde, Et si
e Hebr. 8. v. 8. *c morte testatoris* Christi confirmatum sit testamentum nouum,
Iere. 31. v. 31. *d Ita Mald.* Conditum tamen est in cæna vltima, cum illud, *d Hic calix nouum*
Mat. 26. v. 27. *testamentum est*, Christus protulit. Autoritas verò Synagogæ,
Colum. 650. vsque ad conditum nouum testamentum concessa fuit, *e* eo con-
1. Cor. 11. v. 26. dito, abrogata: Apostoli, ante acceptum Spiritum sanctum errare
e Hebr. 8. v. 8. potuerunt; post, In nullum lapsi sunt doctrinæ errorem; Nec
Iere. 31. v. 31. vel Gentibus prædicandum non esse, Vel legalia seruanda esse docuerunt. Præceptum quidem fuit Apostolis, vt Iudæis primùm,
f Apud Euse. nec cæteris Gentilibus (*f Tharsea teste*) intra duodecim annos
lib. 5. ca. 17. in prædicarent: Ingratitudine tamen Iudæorum exigente, qui se in-
sine. fauet dignos præbuerant, tempus hoc à Deo breuiatum esse; Atque a-
Matth. 10. v. 5. deò, maturas iam esse Gentes Ecclesiæ, D. Petro reuelatum fuit.
 Cæci vocantur speculatores, quia multi tales, vt in simili supra
g Suprà The-g dictum est.
js 21.

Noua-

Nouatores hodierni, licet Lutherum ducem secuti, in con-
 gressu cum Catholicis, veteris Ecclesiæ, ac Patrum definita, susque
 deque habeant; Illudque audacter ingeminant, *a* Si mille Augu-
 stini, mille Cypriani, mille Ecclesiæ, si antiquus usus contra nos stent,
 non curamus. *b* Non enim querimus, quid Ambrosius & Augusti-
 nus, quid Concilia, & usus seculorum doceant: Et miranda est Sathana-
 ne stultitia, qui ijs nos oppugnat, quæ ipsi oppugnamus. Vbi tamen
 negotium illis est cum sibi similibus Nouatoribus, mirum, quan-
 tum Ecclesiæ auctoritatem deprædicant, & vix non illud clamant,
c Disputare contra ea, quæ uniuersa tenet Ecclesia, insolentissima est
 insanie *d* Quod enim uniuersa tenet Ecclesia, nec à Concilijs est in-
 stitutum, id Apostolica auctoritate traditum esse, rectissime credimus:
 Nam non solum: *e* Mos populi pro lege tenendus, in rebus, de qui-
 bus nil scriptura statuit: Verum etiam, *f* Tunc scriptura tenetur au-
 thoritas, cum id facimus, quod uniuersa iam placuit Ecclesia. *g* Nec medi-
 aliter probandum, quid Apostoli docuerint, nisi per Ecclesias, quas A-
 postoli condiderunt: *h* Si enim sapienti alicui Dominus præberet te-
 stimonium, ut de orta questione à nobis consuleretur, Non dubitare-
 mus id facere, quod ille dixisset; Nefarium ergo est, non credere Ecclē-
 siæ, cui Christus perhibet testimonium. Lutherum audi, *i* Testimo-
 nium totius sanctæ Ecclesiæ, tametsi præter illud nihil nobis reliquum
 esset, sufficere deberet ad reiiciendos phanaticos spiritus. Quia pericu-
 losum & horrendum est, quidquam vel audire vel credere contra un-
 animam testificationem, & doctrinam totius sanctæ Ecclesiæ, quæ ab
 initio ad nos usq̃, supra mille quingentos annos, in toto orbe terrarum,
 concorditer sensit. Qui enim de eo dubitat, quod ab initio consentienter
 creditum est, idem facit, ac si Christianam Ecclesiam non crederet,
 anno 1532. Re-
 damnatq̃ totam Ecclesiam tanquam hereticam, Imò & ipsum Chri-
 stum, & Apostolos, qui articulum Fidei nostræ (credo sanctam Eccle-
 siam Catholicam) condiderunt: Monet deinceps Principem, si non
 obsister Sectatoribus, horribiliter grauatum iri eius conscientiam,
 quod contra sanctæ Ecclesiæ, ad nos usq̃, perductam Fidem, sineret quid-
 quam doceri. Alibi rursus; *k* Apud Christianos, hæc consideratio
 fortissima est: Cum Christi Ecclesia baptizet, certo sequi, hunc arti-
 culum de Baptismo verum esse: fieri enim non potest, tot eximios Chri-

2. cont. Regem
Angl. fol. 369.

b Eodem Tome
2. anni 46. lib.

contra Regem
Angl. fol. 539.

c Aug. Epist.
118. longè post

medium.

d Aug. 4. de
Bapt. c. 24. lib.

5. ca. 23. Epist.

118. initio. E-

pist. 99. ante

e Aug. Epist.
86. init.

f Aug. 1. cont.

Crescon. c. 33.

g Tertullia. de
Prescrip. c. 6.

h Aug. de V-

nit. Eccl. c. 22.

i Luth. Epist.

Prussia Ducē,
anno 1532. Re-

k Luth. Epist.
stromac. fol. 2.

natys. de Ecclē-
fol. 220.

l Tomo 5. lat.
Vitt. an. 54. in

1. Cor. 15. folio.

DISPUTATIO

a Lib. 4. cap. 1. n. 10. & s. *stianos, stultos, & amentes esse. Calvinus verò; a Ecclesia auctoritatem, inquit, spernere, vel monita respuere, vel Consilij refragari, vel castigationes ludere, nemini impunè licet; Multò minus ab ea deficere, ac eius abrumpere unitatem. Sic enim Deus Ecclesia auctoritatem commendat, ut, dum illa violatur, suam ipsius imminutam censcat. Neq; parvi momenti est, quòd Columna & Firmamentum veritatis vocatur; Quibus verbis significat Paulus, ne intercidat veritas Dei in mundo, Ecclesiam esse fidam eius custodem, cuius ministerio & opera voluit Deus puram verbi predicationem conservari. Sequitur ergo, discessionem ab Ecclesia, Christi & Dei abnegationem esse. Similia retulimus suprà ex b Philippo, & alia aliorum his similia recenset c Gulielmus Reginaldus.*

b Vide Thesim 20. & 30. & Antiloquium.

c Lib. 3. Calui. Turcis. cap. 3. fol. 394.

d Ita Brzezi- nens. apud Re- sciunt. Mini- stre mach. folio 62. Reginal. li. 3. c. 3. fol. 403. Caluino Tur- cismi.

e Libro contra Maiorem e- dito Claudiop. an. 1569. Epif. Dedicat.

f Apud An- dream. Iurge. vit. in Bello quinti Euang. cap. 11.

Ita nempe, ut, quam ipsi patefecerant, grassanti errori viam, obstruerent, ad Ecclesiæ auctoritatem, velut ad fidam stationem, reuocant suos rebelles. Sed nihil promouent: Audi enim quid reponant Ariani. *d Cuete, inquit, à Gabaonitis, qui imponunt populo, laceris vestibus, mucido pane: Non imponent vobis Patres, Ve- tustas, Concilia. Vetus enim sunt isti panni, quos vos primum (Lu- therani) laceraastis. Multò etiam clariùs Franciscus Davidis, e Non secus, ait, Maior nobis insultat sua rancida Patrum, & Conciliorum obtrusione, ac olim Papa milites Lutherò, Quibus ille id vnum respon- det, Non teneri se Patrum & Conciliorum auctoritate: Hoc idem nos hodie dicimus Maiori, qui cum has Patrum & Conciliorum feces no- bis obijcit, risui suam doctrinam exponit, & hostibus suis arma porrigit. Nam ut rectè alius quidam Arianus dixit, f Non possunt approba- re Lutherani iudiciu Ecclesiæ, in condemnando Ario, Sabellio, &c. quin suam quoq; heresim damnatam fateantur; Eadem enim, inquit, Ecclesiæ, quæ damnauit Arianos, dam- nauit & Lutheranos.*

PARS QUINTA
 QUÆ SINT VERÆ ECCLE-
 SIÆ NOTÆ.

XXIX.

Ecce monet Wiraker, *a* quæstionem esse, quæ sit vera & visibilis Christi Ecclesia, ad quam nos adinungere, & in cuius societate vivere debemus. Nam Ecclesiam invisibilem, soli Deo natam, nullis Notis, nosse possumus: Visibilem verò notis & signis quibusdam, possumus. *a qu. 5. cap. 3. fol. 377.*

Ita est, Wiraker, quætimus quæ sit, non Sathanæ & errorum, sed Christi, Ecclesia, quam non fugere ut hæresibus inquinatam, sed amplecti ut matrem debemus, si salui esse cupimus. Quam vos, ne agnosci possit, abscondere laboratis, & in eius notis enumerandis estis instabiles, & à vobis ipsis dissidetis. Calvinus Ecclesiam, alicubi ait, *b* debere esse societatem, per totum orbem diffusam, per omnes aetates dispersam, una tamen Christi doctrina colligatam, unitatem Fidei & fraternam concordiam colentem. *b Loco citate Assert. 20.* Quibus verbis quatuor Ecclesiæ notas videtur innuere. Centuriatores verò, ubi Ecclesiam definiuissent, *c* Esse visibilem catum, amplectentium sinceram doctrinam, & rectè utentium Sacramentis, in quo multi sunt non sancti, sed de doctrina vera consentientes: Signa Ecclesiæ hoc ordine recensent. *c Cent. 1. libr. 1. c. 4. fol. 170.* *d* Primum est, Verbum Dei purum, & legitimus usus Sacramentorum. *d Cent. 1. lib. 2. c. 4. Col. 380. &* Deinde Confessionis constantia & perseverantia: Obedientia erga ministerium: Concordia sequent. *e* Unio in doctrina: Perpetua, usque ad mundi finem duratio. *e Lib. 1. cap. 4. Col. 175.* *f* ra enim Ecclesia, inquit, omnibus sæculis & ubique locorum dispersa, duratura est usque ad Christi aduentum. *f Col. 175.*

Verum quia hæc nimis aperta sunt falsitatis Ecclesiæ Protestanticæ indicia; Quia eas notas, quibus Apostoli, quibus antiquitas, veram à falsa distinxit Ecclesiam, suis convenire non posse sectis vident, Alia signa excogitant. Calvinus enim & cæteri,

DISPUTATIO

a Calu. libr. 4. c. 1. n. 10. cateri apud Staplet. libr. 1. Doctrinal. c. 17. *a Symbola dignescenda Ecclesia, solam Verbi predicationem, & Sacramentorum observationem assignant. Witakerus verò, b Re- etum usum Sacramentorum, non notam, sed prioris nota appendicem. vocat.: c Nam & heretici, inquit, rectum usum habere, d Et vera Ecclesia, sine usu Sacramentorum consistere, potest.*

b qu. 5. cap. 17. fol. 6. 3. c fol. 637. d fol. 615. e Matth. 13. v. 24. f Matth. 28. v. 19. Rom. 10. v. 24. g 1. Cor. 4. v. 15. h Act. 16. v. 5 i 7oa. 10. v. 27. k Psalm. 147. v. 18. Quodd verò pura Dei verbi (scripti scilicet, cum traditum verbum Dei, Nouatores non agnoscant) prædicatio, signum sit ac nota veræ Ecclesiæ, toto cap. 19. 20. & 21. probat Witaker. *Ecclesia enim, inquit, est e ager dominicus, in quo semen verbi spargitur. f Per predicationem colligitur Ecclesia, g Per illam gignit Filios Deo: h Prædicatione verbi augetur:* Et, illæ Solæ i sunt ones Christi, quæ vocem eius audiunt. k Qui annunciat eloquium suum, terra. Verbi prædicatio igitur est nota Ecclesiæ. Quàm ineptè Deus bone! Nihil enim aliud ista probant, quàm quod nos firmissimè credimus, & paulò antè probauimus; Puram doctrinam, Veram verbi Diuini prædicationem, nunquam in Ecclesia posse deficere. Nec vsquam veram esse Ecclesiam, nisi vbi cælestis doctrina, purè & sine hæresibus traditur. Inde tamen, vt postea dicemus, consequens non est, puram verbi prædicationem esse Notam Ecclesiæ, per quam illa à nobis internoscatur.

XXX.

a Cap. 19. b fol. 323. 685. c Aug. de Vnit. Eccl. c. 2, Addit Witaker; *a Pura Verbi prædicatio, in Ecclesia definitione, tanquam differentia ponitur, qua secernatur a Synagoga Sathana. Ex fructibus doctrine veri Pastores noscentur:* Est igitur pura doctrina Ecclesiæ nota: Demùm, *b Ecclesia per scripturas innotescit, c Augustino teste: Scriptura igitur nota est Ecclesia, & quidem notior ipsa Ecclesiâ, quam indicare debet.* Sed in primis pura verbi scripti prædicatio, differentia essentialis Ecclesiæ non est: Nam & in Veteri testamento ante Moysen, & in Nouo, viuente Christo Domino, Imò multis post eius passionem annis, sine scripto verbo Ecclesia fuit, An & sine differentia essentiali? Sed esto, Vera Dei verbi scripti vel traditi prædicatio, & doctrina pura, differentia sit Ecclesiæ, Consequens non est, eam ipsam esse notam, per quam à nobis Ecclesia cognoscatur: Nam & in ipsa rerum natura, Aliud ferè est, quo res inter se essentialiter differunt; Aliud, quo à nobis internoscuntur. Rerum enim differentias, non nisi per

per notam accidentium coniunctionem, per cognitās operationes, cognoscimus. Fructus doctrinæ, nota est Ecclesiæ, sed ijs, qui veram & falsam doctrinam magisterio Ecclesiæ cognouere: Qui autem sint hi fructus, Theodoretum audi, *Fructus sunt*, inquit, *Theodor lib.3. Impia & execranda dogmata, quæ per se sufficiunt, ad suum Patrem hæret fabul. ostendendum. Sufficit autem eorum exitus, ad falsitatem conuincen-* initio.
dam: Quod enim falsum est, facile dissoluitur, firma autem & stabiles sunt veritati vires. Per scripturas innotescit Ecclesia, non quod, vbiunque scriptura sonat, ibi vera sit Christi Ecclesia, quæ enim hæresis est, quæ scripturam in ore non habet? Sed, quod scriptura, clarissima Ecclesiæ indicia, dotes, ac prærogatiuas illustres tradat, per quas cognoscatur. Verum per scripturas nemini, nisi qui scripturis fidem habet, demonstrari potest Ecclesia: Isque vel ex eo solo, quod auctoritatem Ecclesiæ in scripturis recipiendis *Vide Thesim.*
 sequitur, rectè ab Augustino conuincitur, In scripturæ etiam in- 18.
 telligentia eandem auctoritatem sequi debere. Si verò cum ijs agatur, qui scripturam, æquè ac Ecclesiam, pernegant, Nec scri- *D. Thom. 1. p.*
 ptura per Ecclesiam, nec Ecclesia per scripturam, line circulo in- 9.1. a 8.
 utili probari potest: Sed *a sola auctoritas est, quæ hos commoueat, a Aug. de U-*
ut ad sapientiam perueniant. Hac autem auctoritas dupliciter mo- til. creden. c. 16.
uet, partim miraculis, partim sequentium multitudinedine: Et primum,
quidem facta sunt miracula, ut his tandem, multitudinedine credentium,
congregata, in ipsos mores utilis conuerteretur auctoritas. Verum *b*
quia magnum ipse prodigium est, qui, mundo credente, prodigia be Aug. 22. Ci-
adhuc inquit ut credat, Idcirco miraculis hodiè agere necesse non uit. ca. 8. initio.
 est. Sed primò quidem errores contrarij detegendi; Argumen-
 ta, quæ veritati demoliendæ conficiuntur, dissoluenda; Deinde
 argumentis grauiissimis, & prudentum iudicio euidentissimis,
 (qualia à Theologis afferri solent luculentissima) ostendi debet,
 Ecclesiæ Catholicæ Fidem credibilem esse, & secundum rectam
 prudentiam credendam: Tum, *c* *interius loquente qui corda do-* *c Aug. in Io-*
cor, & gratia cooperante, concipit infidelis Piam Voluntatis affe- *an. Epist. 1.*
ctionem, specie supernaturalem, & quæ solius naturæ viribus fie- *Tract. 3.*
ri nequeat, ut fieri opera quædam bona moralia possunt. Tandem
 etiam ad credendum, propter solam Dei auctoritatem, perducitur.
 Deinùm si cætera adsint, Fidei, cæterarumque virtutum su-

DISPUTATIO

pernaturalium habitus infusus acquirit. Quo quidem in processu, primum generaliter id ostenditur, veram esse doctrinam huius Ecclesiæ; Tum illius autoritate promouetur infidelis ad credendum diuina esse oracula, quæ sacris litteris consignantur. Quæ de causâ rectè dixit a Bellarminus: *Ecclesiam simpliciter priorem esse, & notiorẽ scriptura*; Et vel in ipsis Ecclesiæ incunabulis, prius conciliata est autoritas cætui Apostolico, quàm scripturæ sacræ: Nec alia de causâ, scripta Apostolorum, sine vlla ambiguitate recepere fideles, quàm quia persuasante erant, Apostolos regere à spiritu sancto.

XXXI.

Sed cum has ignotæ Ecclesiæ, ignotas notas, assignat aduersarius, fucum plebeculæ facit. Omnes enim, quamuis dissectæ, discrepantesque sectæ, hæc signa hodie suæ prætexunt Ecclesiæ:

a *Aug. libr. 7. de Genes. ad lit. c. 9. sub fin. Lib. 3. de Baptis. c. 19. sub finem.* a *Omnes scripturas legunt, nec ob aliud hæretici sunt, nisi quod scripturæ non rectè intelligunt, b sed ad imagines phantasmatum suorum conuertunt, quia prætextu sacramentorum, ac scripturæ, populos fallunt, & vt Nazianzenus alicubi dixit: plumbeos suos enses, argenteis scripturæ vaginis condere volunt.* At Notæ Ecclesiæ tales esse debent, quas prætexere, pari probabilitate & apparentia, (nam voce quidem prætexere posse non nego) dissentientes sectæ nequeant: Nisi enim tales fuerint, cognosci non poterit vera Ecclesia, cui nos adiungere tenemur. Deinde si (vt aduersarius fatetur) Ecclesiæ essentia, pura verbi prædicatione, & recto vsu Sacramentorum continetur, Idem ergo est, quærere, quo indicio vera Ecclesia cognoscatur; Et quærere; Quibus Symbolis cætus, in quo pura doctrina prædicatur, inuestigari possit; Et, nosse vnum, est pariter nosse alterum; Atque adeò, nisi idem suipsius nota sit, hallucinatur aduersarius. Sicut enim, si quæratur, quis in hac vrbe Medicorum sit optimus, ineptè respondeas, eum esse, qui faciliùs, citiùs, tutiùs medetur: si, quæ recta sit Viennam via rogère, non aptè dixeris, eam esse, quæ sine flexu rectà ducit: Sic, cum Ecclesiæ, quæ puram Christi doctrinam profitetur, Symbola, propriosque Characteres quærimus, non rectè assignas puram doctrinam. Sed esto, Symbolum Ecclesiæ sit pura doctrina, Quorum (amabò te) iudicio puritas ista debet æstimari? Propriõne puritatem.

ratem hanc sibi arrogantium? At sectæ omnes ea ratione purâ doctrinâ fulgebunt: An aliorum? At nec Lutherani, nec Calviniani sapere videntur alijs. Ad hæc, si verbi scripti prædicatio Symbolum essentiale est Ecclesiæ, antè quàm Apostoli Christo vivo, vel iam mortuo, scriberent, nulla fuit Ecclesiæ essentia, nullum signum. Præterea, ab Ecclesia discimus & nos & Nouatores ipsi: Et, quòd supersit verbum aliquod ab Apostolis consignatum, Et hoc ipsum esse, quod hodieque terimus: Si enim, vt antè dicebamus, à Luthero diceretur, hanc scripturam Dei verbum esse, *Thesi 17. ex* equidem adduci non possem, vt crederem. Rectè igitur alicubi *Augustino. Et* dixit Philippus, *a Usurpare Ecclesiam, Samsonis illud posse, Nisi cont. Epist.* arassetis vitulâ meâ, non inuenissetis, id est, nisi audissetis Ecclesiam, *Fund. c. 4.* quæ est custos verbi Dei, prorsus ignotû esset nobis verbum Dei: *b Ec- a In locis Ba-* clesiæ enim autoritas, *Isagoge est, quæ præparemur ad fidem Euange-* *sil. an. 56. Tit.* *lij:* Licet enim non ab Ecclesia, sed à Deo loquente, authorita- *de Eccles. folio* tem habeant scripturæ, ostendi tamen ab Ecclesia debent, & eo *348.* solùm sensu, scripturis auctoritatem dare dicitur Ecclesia *c quòd b Calu. libr. 1.* à Deo datam, declaret. Si igitur ab Ecclesia non malignantium, *c. 7. n. 3.* (cuius incerta ac dubia est omnis testificatio) sed à vera Dei Eccle- *c Maldon.* siâ, discimus, quodnam sit purum Dei verbum: Cognosci igitur *Præfat. in* antè vera Ecclesia debet, quàm pura verbi prædicatio. At quod in *Matth. c. 2.* alterius notitiam non deducit, Imò quod alterius notitiam præsupponit, nota & signum dignoscendi esse nequit.

XXXII.

Adde, quòd Seruator noster, *a Doctrina sua veritatem, mi-* *a Ita Caluini-* nisterio Ecclesiæ voluit à nobis internosci: Idcirco enim Doctores & relatus *Assert.* Pastores Ecclesiæ dari, ne circumferamur omni vento doctrinæ, sed ad *28. & in Anti-* columnam veritatis alligari, inter procellas hæresum stabiles per- *loquie.* sistamus. At si vera Ecclesia nosci debet ex doctrina pura, prius igitur, quæ pura sint dogmata, agnoscendum: Iis autem cognitis, ministerium Ecclesiæ in docendo, prorsus est inutile: Similiter in dirimendis Fidei controuersijs summa fuit semper Ecclesiæ autho- *b Calu. libr. 4.* ritas: *b Nullum enim* (si Caluino credimus) *nec melius, nec certius* *c. 9. n. 13.* *us remedium, ad Unitatem Fidei conseruandam, ab initio fuit, quam, Unitatis Ori-* Ecclesiæ in Synodo congregari. Ideoque *c saluberrima semper ha-* *go.* bita est in Ecclesia Conciliorum autoritas. Summa fuit Ecclesiæ vti- *c Aug. Epist.* litas *118. initio.*

DISPUTATIO

*a Calu. libr. 4.
cap. 1. n. 5.*

litas in docendis fidelibus, quos. *a Noluit Deus*, inquit Calvinus, *adolescere in virum perfectum, nisi educatione Ecclesia, Et omnes in eundem ordinem cogit, ut mansueto & docili spiritu, regendos se Doctoribus Ecclesiae traderent.* At nulla profusus erit, si doctrinae veritas erit Nota Ecclesiae: Quidquid enim illa determinet, si mihi non adlubescat: Excipiam, prius ostendi debere, veram esse hanc eius doctrinam, quam mihi persuadam, ipsam esse veram Christi Ecclesiam? Vbi autem singulorum dogmatum veritatem percepero, docere me non poterit Ecclesia, nisi actum agat. Denique, ut quamplurima praeteream, non doctiores solum, sed & rudis plebecula, & ignaræ anus, & omnes, qui Deum Patrem habere cupiunt, Ecclesiae matri se adiungere tenentur, Atque adeo nosse etiam Ecclesiam possunt. Qui enim si non norint, ei se adiungant? Si igitur signum, quo Ecclesia vera agnoscitur, puræ Doctrinae prædicatio est: Si de ignotis iudicium rectè ferre nemo potest: Antequam hi veram Ecclesiam noscant, necesse est, ut omnia omnino dogmata Ecclesiae, omnia scripturarum arcana, penetrant, ut sic iudicare possint, nihil esse in Ecclesiae doctrina, quod scripturæ repugnet. Qui enim ad scripturæ amussim exiget omnia, & conformia esse scripturis Ecclesiae dogmata iudicabit, si illa non pervideat? At profusus impossibile est, ut hi totam scripturæ doctrinam animo complectantur, Ut omnia Catholicorum, Lutheranorum, Calvinistarum, Arianorum dogmata, firmamenta, responsiones, explicationes, percipiant. Præclusa igitur erit his cognoscendæ Ecclesiae via, siquidem nemo illam nosse potest, nisi qui vasta quadam intellectus capacitate, omnium dogmata, ad Lydium scripturæ lapidem reuocare possit. Quod liquidò demonstrat, Idcirco Nouatores hanc notam excogitasse, ut Ecclesiam mortalibus redderent incognitam. Ut igitur rem tantam paucis expediam: In primis, qui nil sine scriptura docendum existimat, Locum aliquem adferat volo, quo clarè & euidenter, has ipsas esse Notas Ecclesiae, comprobet: Proferre quidem testimonia potest, quibus hæc inesse veræ Ecclesiae, comprobet, Nunquam proferet, quibus hæc, signa Ecclesiae esse doceat: Deinde, quia rerum signa, eam legem & conditionem, assensione omnium, habere debent, ut natura sua propalam, & in aperto posita, per-

perspicua sint atque euidencia: Obscuris enim, obscura, quomodo lucem afferent? Ut ea ipsa re, quam denotant, clariora sint, & illustriora: Si enim vel magis ignota sint, vel obscuriora, inutilia sunt ad rem ignotam indicandam: Ostendat Witaker, *Thesaurum absconditum in agro, librum signatum intus & foris*, cuius intelligentia priuata interpretatione non fit, & vno verbo, veræ doctrinæ notitiam, clariorem patentioremq; esse, cognitione Ecclesiæ. Denique vt demus hæc esse ipsissima veræ Ecclesiæ indicia, magis tamen nostra sunt ista, quàm aduersariorum. Ad scripturas enim quod attinet, Iure illud dicimus. *Nullum vos ius capitũ Christiana- Tertul. de Pra-*
rum literarum, Qui estis? quando? unde venistis? quid in meo agi- scrip. cap. 37.
tis non mei? quo iure meam syluam ceditis? Mea est possessio, olim nu. 219.
possideo, prior possideo, habeo origines firmas ab ipsis autoribus quorum
fuit res, Quis enim scripturas, his mille annis, ante nouos istos dispensatores custodiuit? Quis ab iniuria temporum vindicauit, ab igne Tyrannorum texit, à fraudibus hæreticorum defendit? Ex cuius archiuis hæc ipsa Biblia Luther in publicum protulit? Cuius testificatione verum Dei verbum esse didicit? Hæc inquam Biblia, quæ totis mille quingentis annis, ita ab Ecclesia Romana defensa, vt ne apex quidem in ijs desideraretur, quæ isti paucis annis, ita prauis versionibus, falsis castigationibus, commentationibus commacularunt: Ita temerarijs censuris de loco suo, libros integros submouerunt, vt apertè alienorum se bonorum dispensatores ostenderint: Iam si de scripturæ intelligentia agatur. Nos eos sequimur scripturæ interpretes, qui vel ab Apostolis, vel à proximis illorum successoribus sunt instituti, quorum ingenij, doctrinæ, eloquentiæ vbertatem orbis admiratur, quorum sanctitatem Deus ipse, miraculis approbavit, quorum fidei doctrinam, tot seculorum cursus, tot Synodorum authoritas comprobauit: Horum sensum & consensum sequimur, Nouatores suum: Vtri igitur pura verbi prædicatione gloriari possint, edicant aduersarij: *Vide Thesim*
 De vsu Sacramentorum, idem omninò, negotio nullo, ostendi potest: Sed festino ad alia. 45. & 52.

XXXIII.

Quid ad hæc Witakerus? a Fatetur, *Nos debere esse notiores re, cuius sunt nota: pura autem prædicatione notior est,* ait, *Natu-* a Cap. 18. folio 627. 628.

DISPUTATIO

a folio 629.

b folio 641.

c folio 642.

*d Aristot. 1.
Phys. tex. 1.
& 2.*

rà, ipsa Ecclesia, etsi non sit notior Nobis. a Ecclesiam igitur, de vera Fide consulendam, nemo nostrum negat, sed tamen non ideò notior est Ecclesia, verà prædicatione; Nam effectus illustrat causam. b Igitur Ecclesiam veritas constituit, & tamen Ecclesia ostendit, ubi & quæ sit veritas. c Deniq, licet ideò sit instituta Ecclesia, ut ab ea veritas, & sana doctrina, petatur, inde tamen non sequitur, notiozem esse Ecclesiam veritate: Licet enim Nobis notior sit, non tamen Naturà. At hoc est victas hosti dare manus Witakere. Catholici enim id solum vrgent: Notiozem nobis esse veram Ecclesiam, quàm puram doctrinam, Nosque ministerio veræ Ecclesiæ, doctrinæ puritatem agnoscere: An verò Naturà notior sit veritas dogmatum, non laboramus; Satis est, puram doctrinam non esse signum, quale nos quærimus, Ecclesiæ; signum, inquam, quod NOS in eius notitiam deducat, Hoc enim signum NOBIS, qui eo uti debemus, notius sit oportet. Nec sat est, si solum Naturà sit notius, siquidem d Ex notioribus Nobis, ad ea, quæ notiora sunt Naturà, progredi solemus & debemus, ut sapienter annotauit Aristoteles. Quamobrem si de corpore quopiam dubitetur, Viuümne sit, an mortuum, Id ex operationibus, non ex informatione animæ indagamus, licet anima notior sit Naturà, & magis coniuncta naturæ viuientis, quàm operationes accidentales. Ad hæc, si ante cognitam Ecclesiam pura doctrina cognosci debet, ut per eam cognoscatur Ecclesia (Notas enim quærimus, quib⁹ Ecclesiam NOS agnoscamus) non solum Naturà, sed & nobis Notior erit pura doctrina, quod aduersarius ipse diffitetur. Et sanè, Verbum Dei, Textum Euangelicum, à Witakero, nihil nisi quod scriptum est credente, expectabam, quo ostenderet, puram prædicationem notiozem esse Naturà, Ecclesiam NOBIS.

Ut igitur rectè, & ex ordine, Vera Ecclesiæ Symbola afferantur, duo sunt præmittenda. Alterum est, signa & notas Ecclesiæ eiusmodi esse debere, quæ à nobis faciliùs, quàm ipsa Ecclesia, cognoscantur; Et quæ ita veræ Christi Ecclesiæ conueniant, ut communes illi cum alijs cætib⁹ non sint. Alterum: quòd etsi Christi Ecclesia quouis tempore certissima habuerit, quibus agnosceretur, indicia, non eadem tamen semper. Nam ipso nascentis Ecclesiæ initio, non aliæ ferè erant ipsius notæ, quàm miraculorum fre-

frequentia, & magnitudo, adiuncta Prædicatorum innocentia, qui sanguine etiam obfignarunt veritatem, &c. Quia verò postmodum, nec tam crebra, nec tam patentia fieri vulgò miracula, *ae Aug. 22. Ciuit. c. 8 initio.* Diuina prouidentia statuerat, *a Licet enim & nunc fiant miracula, per Sacramenta, vel orationes, vel memorias sanctorum, sed non eadem claritæ illustrantur, ut tanta quanta illa, gloria diffamentur.* Idcirco Diuina eloquia, cetera quædam accidentia, & proprietates veræ Ecclesiæ designarunt, quæ illi, post promulgatum Euangelium conuenirent, & per quæ cognosci posset.

XXXIV.

Longum esset singulas Ecclesiæ Notas recensere; Næcias omnes Witakeri refellere, inconsultum: Symbola Ecclesiæ *Τεκμηρία*, Symbolum Apostolorum exhibet: Cum Vnam, Sanctam, Catholicam, Apostolicam esse, veram Ecclesiam, tradit: *47. & 54. Vide Thesim* Cuius Vnitas, id in primis exigit, ne hoc anno oriatur, aliò occidat; hodie istud, cras illud sentiat, *a Sed idem semper de iisdem rebus dicat, crescat in eodem dogmate, eodem sensu, eadem sententia, c Joan. 17. v. 11. quemadmodum flos inuentutis, in senectutis maturitatem perducitur. Act. 4. v. 32.* Vt in omnibus mundi partibus eadem sentiat; Vt eius membra *1. Cor. 1. v. 10. eadem ubique linguâ loquantur, omnes se intelligant, vereque Galat. 3. v. 28. illud dicere possint fideles, b Audiuiimus vnusquisq; linguam nostram, c Vt cor vnum, anima vna, vnus sensus, vna vox sit omni-* *d Vide The-* um: Et huius insuper Vnitatis *d* conseruandæ, principia in se *fi- sim 54.* xa, & causas perpetuas habeat: Nec filij Ecclesiæ, hæreticis simili- *e Aug de Pa-* les, *e qui oves errantes sunt, super omnem faciem terra: Non omnes floribus c. 8. hæretici per totam faciem terra, sed alij hic, alij ibi, Ipsi se non norunt:* Sanctitas verò Ecclesiæ, non est in eo solum posita, quòd multi in *Vide Thes. 47.* ea, & quòd in ea sola sint sancti, sed in eo vel maximè, Quòd do- *f Luth. Tome* ctrina illius sancta sit, nullum errorem, nullam hæresim vel no- *5. lat. Wit. an.* uam, vel damnatam olim tradit; Nulla principia ac fundamenta *54. per Lufft* tradit, ex quibus, vel hæreses pullulare possint, vel ad scelera viam *f* sternant, sed sanctitatem & vitæ innocentiam instillat: Non iubet *edit. folio 123.* *f Ancillam aduenire si nolis vxor, Non docet, g omnia absoluta serm. de Ma-* neceffitate euenire, Non credit *h Deum autorem esse malorum om-* *trimon.* *nium.*: Non eleuat fidem Conciliorum, & veteris Ecclesiæ: Non *g Luth. in Af-*

DISPUTATIO

alligat scripturæ intelligentiam, priuatis enthuſiaſmis, Quæ qui faciunt, fidem omnem, probitatem omnem, radicibus extirpant.

Sed vt in pauca res quàm plurimas contrahamus, cæteris prætermiſſis, Tria duntaxat Eccleſiæ ſigna adferemus.

PRIMUM veræ Eccleſiæ ſignum dico, Quodd hæc abſcondi & occultari nequeat, ſed clara ſemper, & CONSPICVA ſicut Sol, & ſicut Luna perfectæ, ſplendeat. Atque ideò, euidens falſæ Eccleſiæ indicium eſt, ſi ſuppreſſa, obruta, penitus ſepulta aliquando fuerit: ſin autem & cætera, quæ mox referemus, in ea ſemper deprehenſa, & clara ſemper emicuit, certiffimum eſt veræ Eccleſiæ indicium.

*a Aug. 13. cont.
Faust. c. 13.*

a Quo SIGNO manifeſto, inquit Auguſtinus, adhuc paruulus, & nondum valens liquidam diſcernere à tot erroribus veritatem, tenebit Eccleſiam Chriſti? Propheta Hieremias docet, Eccleſiam Chriſti illam eſſe, quæ omnibus eminet & apparet, & qua ciuitas ſupra mentem poſita abſcondi non poteſt.

*b Libr. 2. cont.
Petil. c. 104. in
fine.*

b Ecclēſia ciuitas eſt (polytica ſcilicet, & ordinata ſocietas) *ſupra montem poſita, qua certum hoc SIGNUM habet, quod abſcondi non poteſt: Nota eſt omnibus Gentibus.* Et iure id quidem, Cùm (vt iam oſtendimus) Diuina promiſſione firmatum ſit, nullas Dæmonum vires, nullas miniſtrorum eius machinationes, Eccleſiam de-

*c Aug. 2. cont.
Petil. ca. 32. Et
Epiſt. 170.*

preſſuras; *c quam enim ignorare nulli licet, nec abſcondi poteſt.* Certè primitiua Eccleſia ſub cruce poſita, & iugo Tyrannorum, Eo ipſo tempore, quo triginta tres Romani Pontifices, continua ſucceſſione, martyrium obierunt, non ſolùm ſanctiſſimorum Epiſcoporum ſeriem ſucceſſionemque edit; Sed, Et Martyres clariſſimos, Et Synodos in quibus damnatæ hæreſes, mores reformati, benè viuendi leges ſancitæ, Et Scriptores celeberrimos, profert, qui vel contrà Gentiles Chriſtianam religionem defendebant, vt Iuſtinum Atenagoram, Ariſtidem, Clementem, Tatianum, Quadratum, Cyprianum, Tertullianum; vel hæreſum rabiem repreſſere, vt Theophili, Apollonij, Irenæi, Proculi, Methodij, Viſtorini; vel tractatibus & commentarijs Eccleſiam illuſtrarunt, vt Areopagitæ, Clementes, Hyppoliti, Dionyſij Alexandrini, alijsque plurimi.

XXXV.

ALIUD Eccleſiæ internoscendæ Symbolum, ac veluti reſſera

sera est, quam Symbolum Apostolicum refert, quòd scilicet Christi Ecclesia CATHOLICA sit, seu Vniuersalis? Catholica, inquam, non solum, quòd alligata ad vnum populum non est, vt olim Synagoga; vel quòd omnem veritatem à Christo & Apostolis traditam sequatur: Verùm etiam, quòd ad omnes ætates, ad omnes Prouincias, quibus Euangelij buccina insonuit, extendat propagines. *a* Licet enim, ait Augustinus, posset vox CATHOLICA, eum sensum habere, vt Vniuersalitatem notet veritatis, quam sola Catholica totam, & integram tenet, tamen ex ipsis Dei promissis, & manifestis Oraculis constat, Catholicam illam dici, quæ sit Ecclesia omnium Gentium, & quod caput est OMNIUM TEMPORUM. *b* Illa enim, vt idem inquit, est disciplina Catholica, quæ à Christo per Apostolos, ad nos usque emanauit, & abhinc ad posteros manebit, seu, vt ipsa vis nominis declarat, Catholicum est, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est, & quod contra omnes hæreses pugnans, expugnari non potest, à quo hæreses exierunt, illa in radice manente.

Sed ne erres; Duo hic consideres velim; Primùm, Cùm sacræ litteræ Christi regnum, Non sed Ecclesiæ fines, sed ad terra terminos propagandos: Cùm nes Gentes seruituras Christo, h Omnes orbis nationes ad Ecclesiam venturas, vt in ea i ambulent Gentes in lumine Dei, & reges terra deant gloriam eius, k vt reges sint nutricij illius: Cùm l in omnem terram sonus Ecclesiæ propagandus, vt m ubique fructificet Euangelium, & crescat, non deficiat semen usque ad messem: Cùm n lapis n exiguus orbem impleturus: o Cùm omnes populi, tribus & lingua Similia p ab ortu Solis usque ad occasum Christo seruitura, & q periturum regnum, quod ei non seruiat, denunciant: Hæc, inquam, non sic accipe, Quasi simul, vno statim momento, eodemque tempore, hæc fuerint implera. Quasi nulla iam sit prædicatio Euangelij non peruenerit: quasi singuli, nationum omnium, Christum sint agnitori: Sed, Quòd paulatim, & per partes ætatum ac temporum, r Omnes Gentes, non omnes homines, omnium gentium, ad quas Christi nomen peruenerit, Ecclesiæ sint aliquando inferendæ. Id quod toto lib. de Vnit. Eccles. lætissimè ostendit August. cap. quidem 6. ex promissionibus Veteris testa-

DISPUTATIO

menti, *cap. 7.* ex decem Isaïæ locis, *cap. 8.* ex Psalmis, *cap. 10. & 11.* ex Euangelijis, deinceps verò *cap. 15. & 16.* explicat qua ratione in suis incunabulis velut *a Luna noua*, pusillus grex audierit Ecclesia, *a Vide Mal-* Quomodo, ut alibi idem August. annotauit, *b Fideles, sancti & donat. Matth.* *boni, in comparatione plurimorum malorum, pauci sunt, & per se ipsi multi sunt.* *c* Paucitas ergo commendatur in comparatione multitudinis malorum, multitudo autem bonorum, cum per se ipsa consideratur, non taceatur, multis deinceps scripturæ testimonijs hanc fideiū multitudinem comprobatur Augustinus, & subdit demum. *Ecce ipsi dicuntur multi, qui dicuntur & pauci: Quare nisi multi per se ipsos considerati, pauci in comparatione iniquorum.* Pauci qui in charitate radicati fidem per dilectionem operantem habent.

Secundum; Et si cætus alicuius Nonitas, certa sit nota falsitatis, cum, ut antè probatum est, interdicere Ecclesia Christi non possit, ut renascens iterum noua efficiatur: Sola tamen diuturna Antiquitas, si cætera desint, non est infallibilis veræ Ecclesiæ nota: Nam & hæresis consuetudo diuturna esse potest, & tamen *d Veritati nemo prescribere potest, non spatium temporum, non patrocinia personarum, non privilegium regionum:* Licet enim, sicut Christus, ita & veritas prior sit omnibus, Hæreses tamen (antiquæ scilicet, & e qua in aetatem Apostolorum se audent inferere, ut idem Tertullianus alibi loquitur) non tam nouitas quam veritas renunciet, quia scilicet, *f* & posterior est hæresis veritate, & per secessionem ab eo, quod prius creditum est, originem habet.

XXXV A

Certissima igitur & indubitata veræ Ecclesiæ NOT A est, Collectionis dogmatum, quam multi profitentur, à temporibus Apostolicis, continuata conseruatio. Collectionis dixi: Nam vnus, alteriusue dogmatis perpes duratio, non est sufficiens veræ Ecclesiæ argumentum. Dictam verò Collectionem, certissimam esse Ecclesiæ notam, Ex eo primùm liquet: Quòd cum Ecclesiam suam Christus voluerit & superesse perpetuò, & cognoscibilem esse, ut antè demonstrauimus, si hoc non est, nullum supererit attributum, ex quo cognosci vera Ecclesia possit. Dein' quia rectè Gamalieli dictum, *a sine spiritu Dei* conseruari vnitas Fidei tanto seculorum tractu, in tanta locorum, personarum, controuersiarumq;

rumque varietate, nulla ratione potest, vt experientia hæresum
omnis ætatis manifestè docet: Nulla enim vnquam fuit, quæ non
in plures dissecta sectas, *a aliter atq, aliter per tempora de iisdem re-* *a fren. libro 3.*
bis senserit, vt proinde rectè Magnus Athanasius dixerit, *b Vere cap. 40.*
discipline argumentum esse, vbi eadem consitentur, nec à se inuicem, b Athanas. in
nec à Maioribus dissentiunt, tametsi diuersis vixerint temporibus. Di- *Decret. Nica-*
uina igitur prouidentia, vt hoc veluti Charactere Ecclesia vera *ne Synod. folio*
cognosci posset, non est passa, hæresim vllam, tantam habere in *403. Edit. Co-*
dogmatibus vnitatem, & perpetuitatem, vt facilè non fuerit di- *melin.*
scernere, veram Ecclesiam à Sathanæ Synagoga. Hinc factum, vt
licet Theodoretus ad sua vsque tempora, hæreses omninò septua-
ginta sex, Augustinus octoginta octo, alij plures enumerent, ta-
men omnes illæ, *c ut quidam torrentes, diu stare non potuerint, ex-* *c Aug. in Psal.*
tinctæ omnes, *d sola Ecclesia eodem modo se semper habens, perman-* *57. post medi-*
fit, & sui defensores in medium produxit. Ad hæc, ostensum est su- *um, In illud:*
periùs, Ecclesiam nec erroribus in transuersum abripi, nec defice- *Tanquam a-*
re vnquam posse. Quidni igitur hac illius dote ad eam inuesti- *qua decurrès.*
gandam vtamur? præsertim cùm illam cognoscere sit facillimum: *d Euseb. lib. 4.*
Nam sensu in primis cognoscimus collectionem aliquorum dog- *cap. 7.*
matum, quam multi externa professione ita retinent, vt omninò
inter se conueniant in tota hac rerum Fidei multitudine. Lectio-
ne verò monumentorum, historiarum, tractatum, perinde ac
alia quæ ad historiam pertinent, deprehendimus, An professio
talis fidei, semper fuerit conseruata, Vel potius multo tempore
interrupta, sepulta, incognita, longè post tempora Apostolorum
per secessionem à præcedenti fide, cæperit. In hac enim gestæ rei
serie finxisse tot ac tales viros, quorum monumenta terimus; Et
tam consequenter, & tam vniformiter, In tanta locorum, ac tem-
porum diuersitate finxisse, credendum non est. *e Ecquid enim* *e Tertull. de*
verisimile est, ut tot ac tanti in vnam Fidem errauerint? Variasse de- *Præscrip. c. 28.*
buit error doctrina, Caterùm quod apud omnes vnum inuentum est,
non est erratum, sed traditum. Denique Patres omnes contra sui
temporis hæreses hoc indicio, & suæ Ecclesiæ Veritatem, & *f Vide Assert.*
hæreticæ nouitatis impietatem ostenderunt, *f Quòd nuperam,* *20.*
& recens natam doctrinam afferret; *g Quòd de se nasci voluerit,* *g Optat. lib. 1.*
nobis in radice cum toto orbe manentibus; Quòd Ecclesiam angustis
fini-

DISPUTATIO

a *Iſaia* 54. v. 3. finibus circumſcriptam prædicarint, cui Deus ipſe iuber, *a* *ut ſa-*
Vide Theſ. 35. *ciat longes funiculos, & pelles tabernaculorum extendat, ne parcat,*
ad dextram & ad leuam penetratura.

XXXVII.

Hæc eſt illa Eccleſiæ Nota, quæ plures alias in ſe complecti-
 tur: Antiquitatem ſcilicet, Nouitati repugnantem: Perennem
 & nunquam interruptam durationem: Vnitatem quam Symbol-
 lum præfert: Neque enim Eccleſia, quæ ſimul tota ſecundum o-
 mnes partes exiſtere nequit, aliam habere vnitatem poteſt, quàm
 quodd ſine interruptione, ſibi ſemper ſimilis, ſtabili vnitare ad po-
 ſteros propagata, peruenerit, Succeſſionem denique, Doctrinæ
 pariter, & perſonarum legitimè vocatarum, à qua ſucceſſione
 ab Apoſtoliſ inchoata, Apoſtolica nominatur Eccleſia: Eri enim
 ubi Antiquitas, & legitima Paſtorum ſucceſſio non reperitur: V-
a *Cypri. Epiſt.* bi Doctores *a nemini ſuccedunt, ſed à ſeipſiſ incipiunt, ipſi de ſe na-*
 76. n. 12. & 16. *ſcuntur, b* *Filij ſine Patre, tyrones ſine Principe, diſcipuli ſine Magi-*
b *Optat. libr. 1.* *ſtro, ſequentes ſine antecedente, inquilini ſine domo, hoſpites ſine hoſpi-*
 & initio lib. 2. *tio, paſtores ſine grege, c* *Epſcopi ſine populo, ſine vlla ordinationiſ le-*
c *Cypria. de V-* *ge, nemine epiſcopatum dante Epſcopi:* Ibi vera Eccleſia eſſe non
 nit. Eccl. n. 34. poſſit; Sola tamen Antiquitas, Sola perſonarum ſucceſſio, veræ
 Eccleſiæ indicium non eſt: Nam & Antiochena Eccleſia, cùm à
 Samofateno corrupta eſſet, & Alexandrina cùm à Dioſcoro, &
 Conſtantinopolitana cùm à Sergio Neſtorio Macedonio, &c. ſuc-
 ceſſione perſonarum gloriari poterat: Quia tamen, *d* *In radice*
d *Optat. libr. 1.* *cum toto orbe non manſerunt, e* *Sed à nobiſ recedentes, unitatiſ caput,*
e *Cypria. de V-* *atq; originem, reliquerunt,* ſciſcuram & ſeceſſionem à reliquo Ec-
 nit. Eccl. n. 40. *cleſiæ corpore in ſua vnitare manente fecerunt, f* *Quia ſe à totius*
f *Aug. Epiſt.* *orbis Vnitare, nefario ſacrilegio diuiſerunt.* Veræ Eccleſiæ non e-
 172. initio. rant, quantumuiſ ſcripturas obtruderent, & falſa interpretatione
 ſuo inſtituto adaptarent: Et ſanè tam multa, tam patentia ſunt
 ſcripturæ teſtimonia, quib; antè oſtendimus, perpetuam Fidei
 ac doctrinæ ſucceſſionem in Eccleſia permanſuram, vt id nunc
 probare ſit ſuperfluum. Doctrinæ verò ſucceſſioni legitimam
 quoque Paſtorum ſucceſſionem neceſſariò coniungi, validè con-
 firmat ipſe *g* Witakerus. Nam & certa Chriſti promiſſio, *b* *Pa-*
g *folio 443:* *ſtores & Doctores in adificationem corporiſ ſui, ad finem uſq; futuros*
b *Ephe. 4. v. 12.* *in Ec-*

in Ecclesia docet: Et bonum semen, quod in Ecclesiæ agro vsque ad messem adolescit & crescit, sine Pastoribus legitimè vocatis crescere nequit: Quomodo enim crescat, ni dominicus ager colatur? & quis colet, si desint operarii? Hi verò quomodo predicant, nisi mittantur? Si igitur pura Verbi prædicatione essentia Ecclesiæ continetur: Hæc autem non nisi per legitimè missos Pastores peragi potest, liquidum est, vbi doctrinæ successio reperitur, illic & Doctorum successionem inueniri: Ita vt, licet in iisdem locis, non semper hæc successio maneat, sed nonnunquam interrumpatur, tamen, certis in locis perseveret semper. Hinc veteris Ecclesiæ Doctores a crebrò illud hæreticis obiectant, quod de se nati, successionem Pastorum edere non possunt, vt potest Romana Ecclesia, in qua, *b Tenet me, inquit Augustinus, ab ipso Petro usq; ad hodiernum Episcopum successio sacerdotum.* Et irenæus, *c* *his obediendum esse, ait, qui successionem habent ab Apostolis, d* *Hi enim Fidem nostram custodiunt, & scripturas sine periculo exponunt.* Vbi illud quoque notatu dignum: *e* *Patres non suæ quisque Ecclesiæ, sed Romanorum Episcoporum, successionem recensere contra hæreticos: Satis enim erat Ecclesiæ principalis, cuius ipsi membra erant, successionem ostendisse, nec opus erat ire per singulas.*

XXXVIII.

Multa Thesium breuitas abscindere cogit. TERTIVM solum addo veræ Ecclesiæ signum. Quod illa sola, veris, testatis, certissimis, nec nisi Diuina vi peractis miraculis, suam, suorumq; dogmatum veritatem, confirmavit. Vt enim ex Augustino antè diximus, *f Ecclesia Christi miraculis conciliare debuit authoritatem, ut authoritate obtineret fidem;* Nec vllum certiùs est Diuinitatis argumentum, quàm à miraculis, quæ & Filius Dei, hominem indutus, & Veteres illi, Moyse, Elias & cæteri, nec non Apostoli, *g ut mundus Christiana predicationi fidem adhiberet, necessariò miracula exhibuerunt:* Vsque adeò, vt vel ipsi Christo Domino, absque peccato fides denegari potuerit, *h* *si miraculis suam ipse non astruxisset maiestatem.* Sed vera ac certa sint miracula, quæ fidem concilient, necesse est; Non vana, non ficta, non admiranda nobis, re tamen ipsa minimè miracula, qualia Dæmonis

DISPUTATIO

*a Tom. 1. lib. 1.
cont. Academ.
cap. 6.*

*b 10. Cinit.
cap. 32.
c 18. Cinit.
cap. 18.*

*d 10. Cinit.
cap. 16.*

*e 10. Cinit.
cap. 11.*

ope impostores patrare solent; Ut scelestus ille, apud *a* Augustinum, Albicerius, qui præter alia, & carmen Virgilianum, quod occultè quidam mente conceperat, licet omnis litteraturæ ignarus, balbutiente lingua prodere solebat. Sed rectè Augustinus aduertit: *b* *Quidquid huiusmodi vi Damonum fiat, vel inferiorum fieri præfensione causarum; vel immundi Dæmones sua disposita facta, prænunciant; c* *Vel phantasiam hominis, sopitis aut oppressis corporis sensibus, ad aliorum figuram corporum, nescio quo ineffabili modo, perducunt, ut iumenta appareant, qui homines sunt; Vel subtractis quibusdam rebus, alias supponunt, ut cernam Iphigenia, socijs Diomedis aues*

Duplicem verò Notam assignat idem S. Pater, qua vera à falsis discernantur miracula; Magnitudinem & Fidem: *d* *Quòd enim Cotem nouacula sciderit Tarquinius: Quòd nanim tot bobus & hominibus immotam muliercula Zona alligata mouerit: Quòd alio cribro aquam hauserit, damoniaca astutia procuratum est: Hæc tamen, aliq, huiusmodi, nequaquam illis, quæ in populo Dei facta sunt, Virtute, ac Magnitudine sunt conferenda.* Rectè, Virtutis meminit, pleraque enim Magorum, speciem solam habent, non rem, non perfectionem, non diuturnitatem. Pergit porro; *Quædam verò, etsi nonnullis piorum factis videantur coequari. Finis ipse, quo discernuntur, incomparabiliter hæc nostra ostendit excellere. e* *Quæ igitur mirifice, tanquam Diuinitus prædici, vel fieri dicuntur, nec tamen ad unius Dei cultum, ad confirmatæ semel Fidei robur, ad Peccatorum resipiscentiam, ad profectum virtutum, referuntur, malignorum Damonum seductoria ludibria, intelligantur.* Talia pleraque præstigiatorum: quæ, si palàm nocendi finem, & ad cultum Dæmonum ducendi, non habent, certè Vana specie sensum fallunt, & sola delectatiuncula aliqua demulcent, cùm tamen vix prudens quispiam, nedum sapientissimus Deus, sine summa Vtilitate ac Necessitate, res Magnas & Admirandas perficere soleat. Iure igitur suspecta sunt omnia, quæ sine præsentissima Vtilitate ac Necessitate fiunt, admiranda.

XXXIX.

Quid verò in hac tanta luce cæculus noster? Negat Antiquitatem: Negat Amplitudinem: Negat Diuturnam durationem,

nem, ac legitimam Successionem : Negat Miracula ipsa, suffici-
 entia signa esse veræ Ecclesiæ. Sed quo tandem argumento, con-
 tra tam multa, tam certa Scripturæ, Patrum, rationum firmamen-
 ta? *a* Ecclesia Nota, inquit, simul capere cum Ecclesia: *At b* An- *a* *Uithak. fo-*
*tiq*uitas non capit cum Ecclesia, quæ aliquando noua fuit. Addit, Er- *b* *lio 371.*
 rores quosdam antiquos esse: Potuisse se isto Antiquitatis clypeo defen-
 dere Gentilium superstitionem: *c* Posse hodieq, Iudaos, Paganos, *c* *folio 414.*
 Eutichianos, Arianos, qui in Africa durant, defendere. *d* Licet er- *d* *folio 418.*
 go, inquit, Duratio comitetur Ecclesiam, quia tamen non illam solam
 comitatur, Nota illius non est: *e* Semper enim & Zizania cum tritico *e* *folio 410.*
 erunt: Et licet, designando singulas hæreses, nulla illarum diu duret,
 semper tamen futura est una, vel altera, Synagoga Sathanae. *f* Ar- *f* *folio 423.*
 gumento ab amplitudine ducto & Mahomet, & Sathanas, pro sua Ec-
 clesia uti possunt. *g* Successio verò Pastorum, Nota esse non potest: *g* *fol. 453.*
 Nam & Ecclesia ante hanc successionem Apostolicis temporibus fuit,
 & Synagoga tempore Christi, & hodie Alexandrina ac Antiochena,
 &c. Ecclesia, cum hac successione vera Ecclesia non sunt, iudicio Papi-
 starum. *h* Miracula verò, non sunt efficax argumentum veritatis *h* *fol. 550. 560.*
 doctrina, cum & Pseudopropheta miracula adhibere possint, ad falsa
 dogmata comprobanda.

Sed fallit falliturque in his Witakerus: Nam, ut antè *i* mo- *i* *Thefi 33.*
 nuimus: Necesse non est, ut eadem sint semper Ecclesiæ Notæ,
 actu & re ipsa illi conuenientes, Vel ipso aduersario consentiente:
 Pura enim Verbi Dei scripti prædicatio, quam hodie pro Nota
 Ecclesiæ assignant Nouatores, initio nascentis Ecclesiæ, antequam
 Apostoli quidquam scriberent, non conueniebat Ecclesiæ: Voce
 enim non scriptis instituebatur primùm Ecclesia. Deinde id *k* *Thefi 35. 37.*
 quoque ostendimus: *k* Solam Antiquitatem, Successionemque, *l* *fol. 416. 433.*
 non esse claram, testatamque Notam Ecclesiæ, nisi doctrinæ pa- *m* *Thefi 36.*
 riter Antiquitas & continuatio adiungatur: hæc si adiungatur, *n* *Uithak. fol.*
 Witaker ipse, *l* multis locis, palàm fatetur, Successionem Pa- *410.* *Verbis*
 storum, cum Fidei successione: Antiquitatem cui mutatio Fidei *paulò ante re-*
 à temporibus Apostolicis adiuncta non sit, Verum esse ac certum *lati.*
 Ecclesiæ Symbolum, quod nos contendimus. Quanquam, ut *o* *Luth. Epist.*
 antè *m* ostendimus, nec abnuir Witaker, *n* Ea fuerit semper *de Anabaptis.*
 Diuinæ prouidentiae ratio, ut *o* Nullam unquam hæresim, constan- *ad duos Part-*
7 2 *ter chos.*

DISPUTATIO

ter sibi similem, diu durare passus sit, vt longa omnium seculorum Inductione ostendi potest: Eo nimirum consilio, vt facile Christi Ecclesia ab hæresibus secerni posset. Et iam inde ab Apostolorum temporibus, vera Christi Ecclesia, Catholica fuit, eò quodd, & Du-

a Colof. 1. v. 6. ratura erat perpetuò, & iam tunc a in Vniuerso mundo fructi-
Et 23. Rom. 1. ficabat.

v. 8. Rom. 10.

De Miraculis quod addit, plenum est blasphemix. Rectius

v. 18.

Calvinus, qui *b Miracula doctrine sigilla, Et subscriptionem dixit:*

b Cal. ad Heb.

Vera enim miracula sola vi Diuina patrari possunt, Atque idè,

2. v. 4. 2. Cor.

quod miraculis confirmatur, à Deo ipso confirmatur, non Ver-

12. v. 12.

bis, sed facto ipso. Quàm igitur fieri nequit, vt falsum aliquid

c Sozom. lib. 1.

Deus confirmet, tam nequit mendacio Fides astrui, miraculis. Li-

ca. 14. Socrat.

cet igitur interdum *c Nouatiani, alijsque hæretici, Imò & Iudæi,*

lib. 7. ca. 17.

d signo Crucis Dominicæ vera miracula effecerint, in alicuius ve-

d Ut Iosephus

ritatis Christianæ confirmationem: Nunquam tamen hæreticus

Iudaus, apud

vllus, vllum fecit miraculum, in suæ falsitatis argumentum, vt post

Epiphan. hære.

e Irenæum, *f* Ignatiumque, docuit *g* Augustinus: Vt proinde,

30.

hæreticis omnibus, confidenter illud Augustini dici possit: *h Mi-*

e fren. libr. 2.

racula non facitis, qua si faceretur (in alicuius scilicet Christianæ

cap. 56.

veritatis, quam retinetis, confirmationem) *etiam ipsa in vobis ca-*

f Ignat. Epist.

ueremus. i Quisquis enim dixerit præter ea, qua statuta sunt, *etiamsi*

ad Hieronem.

fide dignus sit, Etiamsi ieiunet, etiamsi Virginitatem ser-

g Aug. Tract.

uet, Etiamsi signa faciat, Lupus tibi, censea-

13. Et 14. in

tur, sub onis pelle.

Ioan. Vide

Fenard. in Ire-

nei locum ci-

tat.

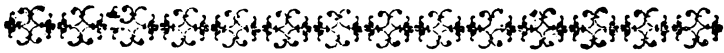
b Aug. 13. con.

Faustum c. 5.

i Ignat. Epist.

ad Hieronem.

PARS SEXTA

NVLAM NISI ROMA-
NAM, ESSE VERAM CHRI-
sti Ecclesiam.

XL.

Ed iam à thesi, ad hypothesin transeamus. Et illud primum ostendamus, Istam quam hodie videmus colluuiem sectarum, veram Christi Ecclesiam non esse: Quod hoc argumento concludimus. Cætus ille, qui nuper admodum, ante annos octoginta, secessione facta ab vniuerso orbe Christiano, collectus, dogmatum collectionem, nusquam post tempora Apostolorum creditam, docet: Cuius nulli ante Lutherum Doctores, ac Pastores legitimè succedentes: Nulla templa, Nulli conuentus: Qui nullo se cognoscendum indicio, totis mille quingentis annis præbuit. Nullis miraculis roboratus, Nulla credentium iam olim Christianorum multitudine confirmatus: Qui cum cæteris superiorum temporum cætibus doctrinæ consensione, vinculo societatis, coniunctus non est: Qui nouam doctrinam, dissentaneam antegressæ Ecclesiæ docere cæpit: Cum quo, nulla, nec vniuersalis nec particularis Ecclesia, in præcipuis Religionis capitibus consensit: Hic inquam cætus, vt vera sit Christi Ecclesia, fieri nulla ratione potest.

Atqui tales sunt omnes, qui post Lutherum natum, collecti sunt, Lutheristarum, Calvinistarum, Seruetistarum, Blandratistarum (nouis enim rebus, noua sunt nomina fabricanda) cætus: Vera igitur Christi Ecclesia non sunt.

Propositio latè est superiùs demonstrata: Nec negari ab vilo potest, Nisi ab eo, qui omnes Lutherum antegressos S. Martyres, omnes superiorum ætatum sanctos, Vetera illa, veteris Ecclesiæ lumina, vna complexione, & cumulo vno, extra veram Chri-

DISPUTATIO

ſi Eccleſiam proijciat, ideoque æternum periſſe denunci-
et. Niſi ab eo, qui damnet ſuperiores omnes Eccleſias, qui tabernaculum
Dei collocatum in Sole, & in Solis luce clariffima, tenebris mer-
gat. Niſi ab eo, qui viam, ſanctorum veſtigijs ſignatam, neget ad
ciuitatem Dei, rectè deducere. Niſi ab eo, qui Chriſtum tanto
ſeculorum tractu viduum, & orbatum ſponſa pronunciet, qui
proſtitutam Eccleſiam, Chriſti ſponſam, Virginem caſtam, & ſce-
leſto cum Antichriſto comercio violatam impudentiſſimè crimi-
netur, eamque ſtupri, & non ſeruatæ ſponſo fidei accusans, per
latus illius, Chriſti promiſſa confodiat. Vt enim rectè Calvinus
notat, a *Qui diuturnum ſingit Eccleſia è terris exilium, Deum*
Calui. Turciſ. palam mendacij arguit.

a *Caluin. con.*
Seruet. Vide
Calui. Turciſ. palam mendacij arguit.
libr. 3. cap. 15.
fol. 579.

XL I.

Assumptio Syllogiſmi notior eſt, quàm vt longa probatione
egeat : Principio enim (vt Dauidis exemplo ab hoſte gladium
mutuemus, ad incidendum iugulum Lutheraniſmi) Eccleſiam è
Lutheri cerebro nuper natam, ex nulla alia priore Eccleſia du-
ctam eſſe, vtrò fatentur aduerſarij : *b S O L V S primò eram*
clamat Lutherus, Si ſolus eras, Vbi grex? Vbi paſtor? Vbi ouile?
Et certè ad tantas res tractandas ineptiſſimus, Indoctiſſimusq;, caſu e-
nim, non voluntate, nec ſtudio in has turbas inidi, Deum teſtor. Cre-
dimus vel iniurato, commune enim illud eſt hæreſiarchis, vt *c A*
non voluntaria incipiant inſcitia, & in voluntariam deſinant inſani-
am : Sed perge porrò : *Suſpenſi expectabant homines euentum rei,*
quam NVLLVS ANTE ME auſus erat attingere. Tu
igitur primus? Et fouebat me vtrunq;, aura iſta popularis, Itane?
aura popularis? Rectè nimirum notatum Caluino, d Verè Au-
guſtinum dicere, ſuperbiam matrem eſſe omnium hæreſum : Nullus e-
nim vnquam extitit erroris magiſter, quem non praua ambitio, in ſui
precipitium extulerit : Quotquot noſtra atate lapſi ſunt, reperimus o-
mnès, ſuperbia morbo eſſe corruptos, Quicquid enim ab ipſo Apoſtolo-
rum ſeculo traditum eſt à Patribus, & continua ætatum ſerie, ab o-
mnibus pijs receptum fuit, repudiant : & cum Luthero, *e Erro-*
rem totius orbis exemplo firmatum, & longa conſuetudine, velut in-
naturam, mutatum vocant. Alibi acriter incurrit in Sacramenta-
rios Lutherus, quòd ij, debellato primùm à ſe Papatu, caput ef-
ferant,

b *Lib. de Scan-*
dal. fol. 859. in
Tomo opuscu-
lor. collecto à
Gallaſio anno
52.
e Eadem Pra-
ſat. Tomo 1.

ferant, *a* Qui Scriphijs ravis magis muti erant, ait, cum SOLVS in acie starem, SOLVS Caesaris & Pontificum telis me objicerem: Quis me sustentabat initio, cum SOLVS essem? Sine arrogantia dico, Per me sacram scripturam, ita repurgatam, & illustratam esse, ut intra annos mille, nunquam fuerit clarior, vel notior. Cum verò illud Luthero scripsisset Erasmus: *b* Mouet me tam numerosa series eruditissimorum virorum, tot seculorum consensu approbatorum, Inter quos fuere peritissimi sacrarum litterarum, sanctissimi Martyres, multi miraculis clari. Adde tot Academias, Concilia, Episcopos, Pontifices: Summa: Ex hac parte stat eruditio, ingenium, multitudo, magnitudo, altitudo, fortitudo, sanctimonia, miracula, & quid non? Reliquus est Lutherus, Vnus, priuatus, nuper natus, cum suis amicis, in quibus, nec tanta eruditio, nec tantum ingenium, nec sanctimonia, nec miracula, ut qui, ne claudum quidem equum sanare queant. Hæc inquam & similia cum obiecisset Erasmus, Nihil diffitetur Luther, quin addit, Se quoque, ultra decennium, istis sic motum, ut nullus alius magis: Visumque, sibi ipsi incredibile, hanc Troiam, tanto tempore, tot bellis inuictam, posse capi. Anglicana quoque Ecclesia, fateatur ingenuè, *c* Lutherum & Zwinglium, ad illustrandum orbem, à Deo datos, accessisse PRIMVM ad Euangelium, cum res adhuc NOVA esset, & euentus incertus: Plurima similia, passim obuia in scriptis Nouatorum.

Deinde, cum *d* Ecclesiam iam olim totam corruisse, cum ab annis mille, omnia collapsa fuisse, Ecclesiam fædissimis adulterijs inquinatam fuisse: Cum Patres omnes errasse, docent, eò quòd suis dogmatibus contraria docuerint. An non fatentur manifestè: Nouos se esse discipulos sine magistris, ex se natos, nemini succedentes, sine patre, sine matre, sine genealogia?

XLII.

Adhæc si nupera non est illorum Religio, si non inchoata de nouo: Si cum omnium temporum Catholicis Christi Ecclesijs communicant, Si ex illis progressi & profeminati sunt, Si non interrupta serie, doctrina, & (quod consequens est) Doctores istius Ecclesiæ perdurarunt: Ostendant perennem Ecclesiæ suæ perpetuitatem: Ostendant suam cum vnico cætu particulari, ætate Lutheri superiore, consensionem: Dicant qui singulis ætatibus, ea quæ

a Tomo 2. lat. Wit. an. 46. Respons. ad maledicum scriptum Regis Angli. fo. 537 538. *b* Eodem Tomo 2. libro de Seruo. arbit. fol. 469.

c Apolog. Angli. Eccle. folie 76. edit. Neapolit. an. 86. *d* Supra Assert. 19.

Vide Assert. 46. & 21.

DISPUTATIO

quæ ipsi docent, docuerint? Quam Prouinciam, quorum hominum, quatum gentium, quorum temporum, nominabunt? Quo isti loco, vel Episcopos ac Parochos delegerunt, quibus docendi munus demandarunt? Vel ad orandum, Psallendum, Sacramenta ministranda conuenerunt? Quos tinxerunt, quibus Euangelium annunciarunt, quæ pro Ecclesia certamina obierunt, quas hæreses represserunt, quæ martyria subierunt? Si enim toto orbe, nec catum habuerunt, nec Religionis defuncti sunt officijs, nec professi Christum, Non modò, vera Ecclesia, sed ne Ecclesia quidem fuere. Quamuis enim fieri possit, vt vno in loco, pauci fideles, inter plurimos lateant infideles, Vt externo Ecclesiæ splendori, ac dignitati, impedimento sint Tyranni: Adulterare tamen Ecclesiam, & ex hominum conspectu subducere, professione Religionis spoliare, non possunt: Et vt tota Christi Ecclesia, non dico 1500. annis, sed vel vno momento, fuerit sine Doctoribus, sine Religionis exercitio, ad arbitrium cætus Sathanæ subiecta, fieri omninò non potest, nisi & Christus, & Apostoli mentiantur.

Sed, vt agam liberaliter, non peto, vt annis singulis, non vt singulis ætatibus, aliquos nominent aduersarij, qui ante ipsos, eadem quæ ipsi, docuerint: Sed in omni isto sæculorum, post Apostolos decurrentium tractu, nominent Ecclesiam particularem vnã, Patrem vnum, hominem vnum, qui Lutherista, vel Calvinista fuerit, non nomine, sed eiusdem fidei professione: Ego enim, per omnes ætates, per omnes patrum libros, ostendere paratus sum, Ab annis mille sexcentis, nullam fuisse Ecclesiam, Luthericæ similem, nullum hominem Lutherò Calvinòue consentientem, Nullam ne quidem hæresim singularem, quæ per omnia istis consentiat: Quanquam, si Lutheri & Caluini sententiæ, in sua capita resoluantur, vix vllam sit reperire, quæ ante nostra tempora, non fuerit expressè, à Catholica Ecclesia, cum authoribus suis damnata: Ita nimirum, quod multi illi separatim sparserunt,

a Illyr. Prefat. Lutherus in vnã conflauit massã. a Hoc argumento (ait Illyricus) haud rarò Sathan tanquam ignito, venenatoq; telo, conscientiam nostram torquet: Perfacile enim est, negare Ecclesiã nostrã Nouitatem, & illorum Antiquitatem, sed verisimiliter hoc retundere, est sanè perdifficile: Imò impossibile, mi homo: Verè enim, vel omnes qui

qui ante vos vixere ab ævo Apostolico, damnabitis, si nostri sunt:
Vel aliquem ostendere deberis qui vester sit, nobiscum pugnet.

XLIII.

Multos iam pridem recensuit, aiunt, nostræ fidei antesignanos, Catalogus Testium veritatis. Sed ô boni, aures arrigite: Nullum, omninò nullū, vanissimus ille Catalogus habet (vnico Luciferò cacodæmone excepto, *a* cuius Epistolas aliquot ad cōfirmandam Lutheranam veritatem adfert Illyricus) qui Lutheri, Caluini, cæterorumq; pestium Veritatis dogmata approbarit. Si enim S. Bernardus, si S. Catharina Senensis, S. Brigitta, S. Vincentius Dominicanus, quos omnes Catalogus ille sanctos vocat. Si Thomas Aquinas, si Gregorius Ariminenſis, Okam, S. Bonifacius Germaniæ Apostolus, Gregorius magnus, Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, Chrysostomus, Lutherani fuere: Audeo dicere, Catholicum nullum esse, qui Lutheranus non sit: Eadem enim quæ isti, credimus omnes, & docemus: Sed reuerà nullus, (Luciferum eximo) toto illo libro est, qui Luthero assenserit: Quidam illorum, in doctrina, ac ritu, sine vlla dissensione, Romanam Ecclesiam, Romanum Papam sequebantur: Externum tantum istius dominatum, moresque solutos, in crimine probroque ponebant: Vt hodieque, multi Lutherani, in suis Prædicantibus, maiorem sobrietatem, castimoniam, &c. requirunt. Alij doctrinam criminantur: Non tamen ista capita, Non omnia, quæ damnat Lutherus: In vno alioue articulo carpunt, in cæteris colunt, venerantur. Talis est Græca Ecclesia, vt ex Hieremiæ Patriarchæ responso, ad Augustanam Confessionem, constat: Tales hæretici aliquot, qui vobiscum paucis in rebus, In quàm plurimis, participant nobiscum: Cur igitur hi, propter duas, tresue consensiones vestri erunt, licet in sexcentis alijs nobiscum sentiant? An quia contradixere Papæ? Omnes igitur qui Papæ contradicunt, pro eiusdem stabuli socijs habent Lutherani? Et Arrianos, & Saracenos, & cæteros? Certè si omnes Papæ contradictores, Lutheranis annumerentur, omnium sectarum, & errorum lerna erit Lutheranismus Et vt fateamur hos omnes vestros esse, Lutheristæne, An Calvinistæ, An vtriq; An neutri erant? Siquidem ea omnia quæ his testibus tribuit Flaccus, communia sunt vtriusq; cum Ariamis, Anabaptistis.

K

Quos

a fol. 947. Edit. Basil. anni 156. Catalogi Testium.

DISPUTATIO

Quoscunque igitur protulerunt hactenus, fidei suæ Antecessores Lutherani, Nullus illorum docuit OMNIA, quæ ipsi docent: Nullus fuit, qui non in pluribus ab ipsis discrepet, quàm conueniat; Plerique, etiam portenta opinionum docuere, quæ ab ipsis Lutheristis pro hæresibus habentur. Wiclephum pro patre agnoscunt? Sed quot ille hæreses manifestas docuit? *a* Vt,

a Concil. Constant. Sess. 15.

Quòd mali pralati vita, subtrahat à subditis, acceptionem Sacramentorum: Quòd peccato mortali amittatur rerum dominium: Quòd nefas sit ciuili magistratui damnare quenquam: Quòd creatura quali-

b Calu. cap. 11. in Instru. cont. Liberti.

ber, Deus sit, (id quod Libertinis quoq; placere, *b* Caluinium testem habeo) & sexcenta huiusmodi, quæ omnia, Ioannes quoq; Hus, articulo XXV. approbauit: Idem de Waldensibus, quos

c folio 392. d Vide Prae- teol. lib. 14. cap. 13.

c Witaker nominat, ostendi potest, Nam & ipsi, præter iam dicta, quæ cum Wiclepho communia habet, *d* Nullum Iuramentum esse licitum: Omnem carnalem commistionem, tam inter viros, quàm feminas, licitam esse: Et similia errorum portenta, docuere: Idem de reliquis veteribus ac nouis hæresiarchis ostendi potest, &

e Coccius Tomo 1. Thesauri Cathelici lib. 8. art. 3. folio 1010.

latè ostendit eruditus *e* Iodocus Coccius, qui capita doctrinæ, omninò LXIII. enumerat *f* in quibus à Lutheristis dissidet Ioannes Hus, vèterem in ijs Ecclesiæ Romanæ doctrinam secutus: Pistorius verò, in Parallelis Hus & Lutheri, ad illum numerum, decem adiicit articulos.

f Ibid. art. 4. folio 1017.

Vt igitur in pauca contraham: Proferant Nouatores vel vnum aliquem, suæ Religionis alumnum, Luthero antiquiorem: Sed talem, qui proprio ipsorum iudicio, hæreticus non sit: Qui non Pestis, sed Testis sit veritatis: Et vbi tales nominarint, meminisse debent: Hos ipsos, diuerso, & plurimùm interrupto tempore floruisse, Ideoque successionem personarum, & (quod inde sequitur) doctrinæ, hiulcam ostendere: Serò hos venisse, postquam sententiæ, ab his accusatæ, diu floruisent in Ecclesia.

g Hun. 1. parte de Eccl. fol. 80.

Nec mihi cum *g* Hunnio, Infantes Papistarum, fascijs alligatos, sed Doctores ac Pastores, quos in ædificationem corporis sui, vsque ad finem seculi, reliquit Christus, nominate: Nam illos ego Lutheristas fuisse, nisi edicat Hunnius, A quo: Vbi, Quando id acceperit, non credam.

At

XLIV.

a At fuere aliqui, sed Occulti, & latentes: *b* Pastores enim *a* *Uithakerus* nostri, ait *Witakerus*, *Olim conspicui non fuere, nec illos nominare folio 413. possumus.* Hæc verò ingenui hominis est confessio. Fateris igitur, *b* *folio 443.*

Omnes quorum memoria, quorum scripta extant, quorum Martyria, prælia, victorias, contra Tyrannos, contra hæreses, legimus, alienos à vobis esse, nostros esse? Sed amabo te *Witaker*. Quis Spiritus tibi, nouo vati, in aurem insusurravit, fuisse ante annos 1000. Doctores quosdam, cuiusdam occultæ Ecclesiæ, qui eorum etiam qui tunc vivebant, (necum tuam) notitiam effugerent? Tibi enim, in re tanta, ac tali, credere Religio est mihi, nisi certis autoribus & argumentis dicta confirmes, nisi librorum memoriam, monumenta historiarum proferas. Deinde communis hic est clypeus, sub quo hæreses omnes, æquè ac tua, latere possunt, commune phantasmatis vallum tuis etiam aduersarijs *Arrianis*, *Libertinis*, &c. Omnib⁹ enim æquè procliuè est dicere, se Pastores habuisse semper, sed occultos. Adhæc, cui bono tales Ecclesiæ Doctores, qui agnosci nequeant? Sanè Doctores in Ecclesia eo sine relictis, *c* *ut adificent corpus Christi, per opus ministerij.* Ut ex- *c* *Ephes. 4. v. 12* rantes, docendo reuocent ad veritatem, Ut rationem poscenti reddant fidei suæ: Ut resistent lupis: Ut fideles confirmant, Ut regant Ecclesiam, Ut sint lux mundi, ciuitas in monte posita, quæ abscondi non possit, Ut portas Ecclesiæ, velut tutissimum portum, *d* nocte ac die apertas seruent, ad eam se adiungere volent- *d* *2a. 60. v. 13.* tibus. Præterea, Quomodo Ecclesia erit, cuius politia, pastores, capita, sedes, loca, ostendi nequeunt? Quam nec audire, nec adire, nec consulere possumus? In qua nulli dispensatores mysteriorum Dei, Nulli qui Verbum ac Sacramenta administrent? An non apertè monstratum suprà, Christi Ecclesiam Aspectabilem esse debere? An non aduersarij ipsi fatentur, puram verbi prædicationem, legitimum vsum Sacramentorum in Ecclesia Christi semper esse debere? Et an fortè, per Inuisos ista perfici possunt Doctores? Deinde ea semper fuit Doctorum veræ Ecclesiæ constantia, vel primis illis 300. annis, sæuiente Tyrannide, ut eos qui corpus occiderent, nihil pertimescentes, palàm arguerent errores, ac refutarent, dissimulare Religionem nollent, testari foris fidem,

DISPUTATIO

quam intus conceperant non erubescerent, & ubi res posceret, sanguine etiam obfignarent: An non aperte degeneres fuere, qui totis mille annis, nullo se indicio, nullo verbulo prodiderunt, nulla certamina, nullas cruces pro Christo subierunt? Quin potius, passim cum Papistis (iudicio Nouatorum, Idololatriis) communicarent, ab ijs Sacramenta sumerent: Iisdem ritibus, sacris, ceremonijs, quibus illi, vti sunt: Fidem internam, hypocritarum, dissimularunt: Palam proditores ac perfidi, quia *a ore ad salutem* non fecere confessionem, Quia animas pro ouibus errantibus ponere neluerunt, Erroris illos ne verbulo quidem accusarunt: Et praesertim cum nullo mortis metu premerentur, scirentque probe, Romanos Pontifices, vix vllum quantumvis à se damnatum haeresiarcham, pœna capitis plectere solitum, Non Nestorium, non Iovinianum, non Pelagium, non cæterorum aliquem totis mille annis. Et credet aliquis, imbellem Papam, *b* domi ab incurfantibus Barbaris, ac Tyrannis extremè vexatum, ope aliena, exterorum principum auxilijs indigentem, nedum vim alijs inferentem, ita viris sanctis per Asiam, Africam, Græciam, occlusisse ora, vt Nullus horum hiscere, Nullus errores Romanos notare, auderet? Idque cum (vt Lutherani palam scribunt) neq; regebat Papa Concilia, nec protulerat potentiam suam in Ecclesias ab vrbe, eiusque suburbio disiunctas? Et quomodo sub cruce erant, si non noscebantur? Quomodo pressi, qui ignoti? Quomodo Christi Ecclesia, quæ supplicijs crescit, & inclarescit, quæ gaudet pro veritate contumeliam pati? quæ vt Adamas nulli malleo cedit, Vt palma, pondere eleuatur, Vt Rubus, propter loquentem in ea Deum, igne non læditur? Vel igitur profer Witakere turæ Ecclesiæ antiquioris, scriptores Ecclesiasticos, contra gentiles, contra hæreses: Scripturæ interpretes, aliosque tractatores: Profer vnam Synodum vestram, totis mille quingentis annis celebratam: Dic quibus, & ubi, tui isti Doctores Euangelium prædicarint, vbi conuenerint, quos tinxerint, instruxerint, correxerint, damnarint, Quæ templa, quas scriptas, quæ spelæa latitantes incoluerint: Vel si id non potes, fateare, Vestram Ecclesiam, vestros Doctores, aut nunquam fuisse, aut contra illam portas inferorum præualuisse: Quid enim est præualere, si hoc non est? Fateare Eccle-

a Rom. 10. v. 10

Matt. 10. v. 32.

*b Tempore
Gregorij Ma-
gni à Longo-
bardis, Post à
Gothis, &c.*

Ecclesias Martyrum, Patrum, quæ apparuerunt, quæ illustria de se signa ediderunt, quæ publicè Christum ore, & sanguine confessæ sunt, non fuisse veras Ecclesias. Et certè mirabor, si cuiquam persuadeas, In tanta scriptorum luce, in tanta sanctissimorum patrum vigilantia, qui hæreses omnes, persecutiones Ecclesiæ, ritus, sacra, coitiones, tam sollicitè literis consignarunt, nullam vsquam esse huiusmodi Doctorum memoriam, si fuerunt. Sed fac fuisse incognitos, vobis tamen notos Doctores: Vnde tamen illos Calvinistas fuisse didicit Witaker, non Lutheristas, non Flaccianos? Et (vt verbis Augustini, vos alloquar) cùm tam obscuros solum nominatis, *a An non timetis ne vobis dicant Iudei, Vbi est, quod a Aug. Epist. Paulus vester, de Ecclesia intelligit, multi filij desertæ, magis, quam 48. eum, quæ habet virum, si Christi Ecclesia est paucitas vestra?*

XLV.

Similis est Witaker, Tigellino Horatij, qui interdum celerim ingrediebatur, interdum eo vsque tardè, vt gestare Iunonis sacra videretur: Nunc Reges & Tetrarchas, omnia summa loquebatur, Aliàs concha salis puri, & mensa tripes sat illi erant: Nunc centenos, post binos affeclas habebat: Sic iste, nunc nullos, post paucos, dein Omnes veteres, suos esse clamat. Apostolos igitur imprimis nominat: At ô bone, vt illos tu tibi, sic Lutheristæ, sic Seruetistæ, sic cæteri, sibi vendicant. Eorum scriptis suas hæreses confirmant, sed ita vt ipsi, & legis interpretes, & controuersiarum Iudices esse velint: Nos quoque verissimè nobis Apostolos adiungimus, Nihil scripturæ dignitati derogamus. Palàm profite-mur, Nihil esse verum, quod ab Apostolicis scriptis, dissideat: Cùm igitur communis sit ista, & tibi, & aduersarijs responsio, non in ea nunc diutiùs immorandum: Non refugimus, suo tempore palàm ostendere: Nihil esse, quod Luthero in scripturis patrocinetur: Nihil à Romana Ecclesia credi ac doceri, quod vlla ex parte, à scripturis Apostolis discrepet, licet multa eius dogmata, repugnent perueris scripturarum interpretationi, in capitibus Nouatorum natæ: Qui pro influente in caput phantasia, scripturam vellicant, & quidquid regulæ Iudicij sui, quod in scripturam important, minus congruit, id à Verbo Dei, (quod isti vt regulam plumbeam & Lesbiam, ad omnem figuram inflectere volunt) dis-

*Horatium lib. 1.
Sat. 3.*

DISPUTATIO

fidere clamant; Verùm quia ordine confligendum est, hæc in ali-
 um locum reijciantur, Nunc id solum, dicat Witaker, An toto,
 quod ab Apostolis interfluxit, tempore, fuerint, qui dogmata ipsis
 propria docuerint? Si enim nulli fuere, clarum est, Nouatorum
 Ecclesiam, non esse Christi Ecclesiam, quæ propagata semper est,
 nec interrupta: Quid quodd et si faciamus, ad normam primiti-
 uæ Ecclesiæ, quæ ante 1500. annos fuit, Lutherum instituisse suam
 Ecclesiam, adhuc tamen, hanc nouam esse, ad veterem formam
 nuper fabricatam, negare non posset: Sicut pictura noua est, quam
 ad exemplum veteris imaginis, hodie pictor efformet.

a folio 424. *b* folio 417. *c* Aug. Medi-
 tat. c. 38. & 40. *d* Aug 9. Con-
 fess. c. 13. De cu-
 ra pro Mort. c. 4. 18. 20. cont. *a* At *Nostra Ecclesia*, ait Witakerus, *fuit tempore Irenæi*,
Faust. c. 21. 21. Tertulliani, Prosperi, aliorum Patrum, cum quibus nos eandem do-
de Ciuit. c. 27. Etrinam tenemus: b *Reddant nobis Ecclesiam, quæ fuit Augustini*
Tract. 84. in tempore, & nos libenter in illius gremium condemus: Itane verò? Cur
Ioan. 22. de Ci- igitur ante conspicuos fuisse vestros Doctores negasti? Et vt illi
uit. c. 8. Euseb. ante annos 1000. vestri fuisse credantur, nisi per hos proximos
13. de Prepar. mille annos, doctrinæ, Doctorumque successionem ostenderes,
c. 7. initio. Hi- nil efficeres: Sed, An verè & ex animi sententia, Ecclesiam quæ
lar. in Psalm. Augustini tempore floruit, veram fuisse censet? Si ita sentis, Ec-
124. Cyprian. clesiam igitur, quæ *c* Diuam Virginem, quæ sanctos *d* Marty-
de Stella & res, quæ Diuos cælitæ, vt nos orationibus iuuent, vt nostri sint
Magis n. 8. De memores, precibus fatigat, veram esse censet Ecclesiam: Ecclesi-
Mortal. n. 49. am in qua fideles, et si Deum vbique præsentem credunt, scientes
Epist. 57. n. 14. tamen, quod quemadmodum non omnes sancti eadem dona, dum
Naxianzenus viuerent, à Deo acceperunt, sic & post mortem (ex ijs quæ homi-
Orat. in laudè nibus visibiliter nota sunt) sentiunt, diuersa ad quasdam sancto-
Basil. in fine rum reliquias miracula fieri, Ideoque pias peregrinationes susci-
n. 104. et n. 105. piunt, veram fateris Ecclesiam, siquidem Ecclesia Augustini id
Edit. Colonien. credidit, vt ex Epist. Aug. 137. notissimum est: Imò vt Theodore-
an 1570. Billij. tus notat, *e* *Pies vatorum reos, oculorum, pedum, manuum simula-*
e Theodores. era, ex auro argentone confecta, ob consecuti beneficij memoriam, ad
lib. 8. ad Gra- sanctorum corpora suspendisse, steriles filios accepisse, agros sanitatem:
cos, in fine. *f* *Vota illis fecisse, eorum intercessionibus ad Deum se adiuvare, pro-*
f Euseb. 13. de fessos esse. Si Ecclesiam quæ Augustini tempore fuit, veram putat
Prepar. cap. 7. Witaker. Vera igitur est Ecclesia, quæ *g* *Vniuersa pro mortuis o-*
initio. rauit

g *August. de Cura. pro mort. cap. 1. 4. 5. 18.*

rauit tempore Augustini, pro illis, *a sacrificium obtulit, Eleemosinas erogauit, quibus illorum anima iuuarentur*, quod ab Apostolis constitutum esse Chrysostomus *Hom. 66.* ad populum, annotauit: Et purgari animas post mortem, vbique constanter docet August. vt videre est lib. 20. de Ciuit. cap. 25. 26. & lib. 21. cap. 13. & 24. & sequentibus, & passim, licet de modo purgationis, de specie penæ, & quemadmodum ista accidant, quia definitum ab Ecclesia non erat, dubitet S. Pater in Enchirid. cap. 69. & 110. lib. 21. Ciuit. ca. 26. In cæteris etiam Religionis articulis, idem omninò sensisse Ecclesiam Augustini, quod hodieque credit Romana, ostendi facile posset, si id ageretur; Et ostendit luculentissimè in sua Confessione Augustiniana, doctissimus Torrensis.

XLVI.

a Aug. serm. 32. de verbis Apost. Epist. 64. Tract. 84. in Ioan. Cyprian. Epistola 66. n. 13. Tertull. de Monog. c. 10. n. 77. De corona milit. c. 3. n. 36.

b Luther libre de Concil.

Et amabò te Witaker, si Patres antiqui vestri sunt, Cur
b Lutherus, *c* Brentius, *d* Caluinus, cæteri que Nouatores, *c* Brent. *Apol. Confess. Wut. cap. de Concil. d Calu. libr. 4. c. 9. n. 9. & 10. Vide Iustum. Calu. in ca. 32. Lyrinensis. e folio 470.*
 Patres Nicæni Concilij, Phanaticos, à Sathana fædis erroribus institutos vocant? Cur tu ipse *e* PATRES OMNES ERASSE, hoc est à vobis dissensisse, doces? Cur tot diras auditu ipso horrendas, in totam antiquitatè congeritis, quas doctissimus Feuardentius, & olim in Dialogorum, & nuper in Theomachia præliminari sermone recensuit? Cur tuus Caluinus, palàm pronunciat, *f* Papam diu totum orbem cecasse Missæ sacrificio. *Lyrinensis. g Omnes Reges ac populos, a summo, usq; ad nouissimum, sic percussisse vertigine, vt brutis stupidiore, effecerit. h Veteres, simpliciter f Calu. libr. 4. OMNES quorum libri extant, in materia satisfactionis, lapsos: cap. 18. n. 1. i Excusari hac in re, nullo modo posse veteres: k Veteris Ecclesie g Ibid. n. 18. exemplum habere, qui Eucharistiam reponunt, vt egrotis distribuunt: h libr. 3. cap. 5. l Veteres Ioannis & Christi Baptismum, cum Augustino discernere: nu. 38. m Veterem esse Chriatismi & insufflationis in Baptismo usum, & ab i lib. 4. cap. 12. Apostolorum atate non longè, canam dominicam, tactam rubigine: nu. 8. n Antiquitus receptum fuisse morem, vt Voto continentia alligarentur, qui se totos domino dicare vellent.: o Ante mille trecentos annos, p Uetus receptum fuisse vt preces pro defunctis fierent.: p Ueterem Ecclesiam, calibatam ab Episcopis exegisse. q Quadragesima nu. 7. obseruationem O L I M inualuisse: r Multis ab hinc seculis, a- m lib. 4. ca. 17. deoq; nu. 43.*

n lib. 4. c. 13. n. 17. o li. 3. c. 5. n. 10. p li. 4. c. 4. n. 10. q li. 4. c. 12. n. 20. r li. 4. c. 15. n. 20.

DISPUTATIO

a lib. 3. cap. 3. deoq; ab ipso ferè Ecclesiæ exordio, usu receptum fuisse, ut in periculo
nu. 10. mortis, laici baptizarent, si minister in tempore non adesset: a Augu-
b Supra Af- *stinus (ex quo, utpote fidelissimo antiquitatis teste, sumi debet. Si quid*
sert. 19. certi de sensu antiquitatis habere volumus, ait Calu. lib. 3. cap. 3. nu. 10.
c Calu. Præfat. lib. 4. cap. 14. nu. 26.) concupiscentiam peccatum non esse ante liberum
Instit. consensum scilicet, docuit: Si vestri sunt antiqui Patres, Cur b ab
d Calu. lib. 3. c. annis mille. penitus intercidisse Ecclesiæ, c à vobis postliminij iure
4. n. 38. renocatum clamatis? Cur d petrum se moneri veterum scriptis,
e lib. 3. cap. 11. Cur e Augustinum, Cur f. Veteres omnes se reijcere palàm fa-
nu. 15. tetur, Calvinus? Hæc tam manifesta, aliaque his similia, quæ
f lib. 2. cap. 2. g Bullingerus, Musculus, Zuinglius, Regius cæterique, passim
num. 4. iactant, quo spectant, si vestri sunt Patres? Cur Magdeburgici
g Vide in Re- h Statim intra centesimum Christi annum, magnas, magnorum articu-
ginald. libr. 4. lorum obscuraciones accidisse clamant, quia iustificationum operibus
Calui. Turcis. nimium tribuebatur, ex errore de necessitate operum ad salutem? Cur
c. 8. fol. 788 e- ijdem ipsi, i Lucem vera doctrina amisisse aiunt Doctores post du-
ditanni 1597. centesimum Christi annum, operũ necessitatem inculcantes? Eat nunc
h Præfat. Illyricus, & k Ducentis ac trecentis a Christo annis, prorsus consensit-
Cent. 2. se Lutherò, veterem Ecclesiam, Et ad sexcentiesimum annum, pernicio-
i Cent. 3. ca. 4. sis erroribus non laborasse Ecclesiam proclamet.
col. 53. 80. 81. Qui igitur, inquires, tot passim citant Lutherani Patres, si
k Præfat. Ca- nullus veterum cum illis facit? Nimirum, l Captant hæretici om-
tal. Testium. nes, ait Lyrinenlis, veteris cuiuspiam viri scripta, paulò inuolutius a-
l Lyrin. cap. 11. dita, ut quod proferunt, nec primi, nec soli, sentire videantur: Sed
contr. Profan. qua fide id præstent Lutherani, Audi: m Patrum nomina, ad sal-
vocum Nouit. lendos eos, qui Patres non legerunt, inani strepitu cumulant: Sed ex il-
m Palatinales lis excæpta testimonia, non nisi aperta sophisticà ab ipsis, in alienam à
Admonit. ad Patrum mente sententiam detorqueri, facile apparet, ex verbis testi-
libr. Concord. moniorum, cum alijs dictis patrum, collatis: Wittembergenfes ve-
fol. 289. edita rò, de Chemnitio ita. n Allegat Patrum sententias sine iudicio,
Nenstadij an- sine vlla cura, & sæpè mala fide nec perfectè. Sæpè vel truncat, vel
ni 81. imperfectè citat Patres, alieno sensu, contra propriam ipsorum mentem,
n Lib. de Per- vi & obtorto collo eos adducens: o Schlüsselburgius verò Lutheri-
fona, & Incar- sta Superintendens, plurimis in medium productis exemplis, o-
nat. Christi, e- stendit; Solenne esse Calvinistis, nihil ferè ex Patribus incorru-
dito an. 71. ptè
e Schlüssel. lib. 2. Theolog. Calvin. art. 2. à pag. 38. ad pag. 60. Alannu Dialog. 6. c. 24.

ptè adferre; Obscura verba captare, planam & apertam alijs locis explicatam, eorum sententiam, non attendere. Certè anno 1603. prodierit Moguntia Acta Colloquij inter Episcopum Ebroicensem, & Plesseum, vbi Doctissimus Episcopus, ostensurum se recepit, in vnico Plessei libello, quingentas falsas citationes Patrum; Et etiam Caluinistis Iudicibus, coram Christianissimo Rege Gallicæ aliquas ostendit, donec pudore victus Plesseus, infirmitatem causatus, se subduceret. Vt igitur verbo vno dicam, Struthionis stultitiam imitari mihi videntur Nouatores, qui si collum aliqua fronde texerit, se toto corpore obtectum, & absconditum existimat: Sic isti, si in Patre quopiam, verbulum obscurius dictum, ad suæ opinionis defensionem, quâ iure, quâ iniuria trahere possunt, suas omnes phantasias, probari veteribus clamant.

XLVII.

a *Staphil. Linden. Brendem.*

lib. 7. ca. 40.

b *Bolsecº, Præ-*

teolus, Pame-

liu, Feuardet.

c *Cyrola, vitæ Brendenbach,*

ESc.

d *Turonens. li.*

2. hist. ca. 3.

e *Tertull. Præ-*

Supra The-

cat, Pastores a Pastoribus ordinari: Et pugnare cum Diuino iure, ut si 20.

f *Tomo 1. citaz-*

g *At Extraordinaria est, ait Witak. nostra Vocatio. Idem Calvinus, 10 illa Thesi 20.*

Idem Seruetus, idem cæteri dicunt, sed qua ratione probant? Certè folio 442. in-

Thesibus de

Politia Eccle-

sia.

g folio 461.

h *Vide Sera-*

rium ES Gres-

serum. hac de

re.

Mitto hic, Quod nullis vnquam, Noua, Nouatorum doctrina, miraculis, sit confirmata: Noua inquam, quia scripturæ veteris, nonam adfert intelligentiam, Nouo, veteribus incognito sensu eam accipit, Conati quidem, & a Luther Dæmonem fugare, & Calvinus simulantem mortuum, velut alter o Cyrola, vitæ reddere, Sed, d *In peruersum Apostolos amulatus, de viuo mortuum fecit.* Mitto, quod nemini succedentes, à seipsis ordinati, de se nati, non missi, venerint Nouatores: Si enim Luther initio SOLVS fuit, à quo tandem mitti potuit? Cui legitime succedere? Præsertim cum Philippus in illis Thesibus, quas Luther doctrinæ Lutheranae e Breuiarium appellauit, f *Neceffe esse di-* cat, Pastores a Pastoribus ordinari: Et pugnare cum Diuino iure, ut si 20. *populus ad se rapias Electionem, sine iudicio, ES approbatione Pastorum:* f *Tomo 1. citaz-* g *At Extraordinaria est, ait Witak. nostra Vocatio.* Idem Calvinus, 10 illa Thesi 20. Idem Seruetus, idem cæteri dicunt, sed qua ratione probant? Certè folio 442. in Diuinæ prouidentia ratio exigit, vt quos extra ordinem mittit, ita Thesibus de sint ad persuadendum Diuinitus instructi, vt omnes prudenter possint, ac debeant illis potius credere, quàm contraria docentibus: Siue inducti miraculis quæ ipsi patrent, siue rebus admirandis circa ipsos factis, vt de Ioanne Baptista legimus: At verò nil dis circa ipsos factis, vt de Ioanne Baptista legimus: At verò nil b *Vide Sera-* rale quidquam in vobis est Witaker, vt ostendi fusè posset, si id rium ES Gres- nunc ageretur. h Mitto quod primi hodiernorum incendiorum serum. hac de

DISPUTATIO

Sinones, Luther & Zwinglius, doctrinæ suæ magisterium, ad Cæcodæmonē, à quo didicere, referunt, vt non immeritò hūc ipsum, Catalogo testium suorum adscripserint Lutherani. Mitto eorum in iudicijs Theologicis leuitatem, In sententijs inconstantiam, In scripturæ intelligentia superbiam, In despicientia Conciliorum, & Ecclesiæ peruiaciam, maledicam in omnes Ordines dicacitatem. Taceo, quòd Ecclesiæ illorum, aliud non sunt, quàm im-mensa quædam rixarum, & iurgiorum officina, quæ schismaticibus, & dissensionibus infinitam ianuam aperit: Quæ contentio-nibus interminatis, semper necessariò exorituris in dies singulos, fratres Euangelicos à fratribus distrahit, nec vllam habeat ineundę concordiæ rationem, quousquē tandem, & à seipsis, & inter se, secti ac disseci, mutuis ictibus absumantur, qui de secta ad sectam, quasi equites defultorij è sella ad sellam, quotidie transiliunt. Præ-tereò illud quoque, sacris illis dogmatibus, *Sola fides sufficit ad salutem: Opera ad illam inutilia: Omnia nostra opera sordes, inqui-namenta, peccata sunt: Peccata vero omnia mortalia*, sexcentisquę similibus paradoxis, omnem omninò virtutis amorem, studium omne, penitus extinguunt: Nec illud dico, Quòd absurdissimis, Ecclesiæquę S A N C T I T A T I penitus repugnantibus, de Deo, de Christo, de Homine, dogmatibus: Temeraria scripturæ sacræ mutilatione, deprauatione, ampliatione, adiectione, aper-tum suæ falsitatis testimonium præbent: Dissimulo & illud, ve-teres & olim damnatas hæreses ab ipsis reuocari, vt post Bellarmi-num, Sanderum, Stapletonum, alios, latè ostendit a Coccius: Quod à suis amoliri falsissimè nititur Witakerus: Multò verò falsius, veteres hæreses Catholicæ Ecclesiæ attribuit, vt alio in lo-co ostendimus Si igitur, *b qui aliquas ex damnatis opinionibus usurpat, habendo cum eis consortium prædicationis, habere debet eri-am consortium damnationis*. Nemo est qui non videat, quo loco ha-benda sit, veterum errorum, hodierna sentina: Mitto quàm plu-rima his similia, quorum vnumquodquę si pro dignitate tradan-dum foret, iustum opus expleret.

XLVIII.

Sed iam probemus, eam ipsam esse veram Christi Ecclesiam, quæ hodie Romano Pontifici coniungitur. Et mitto nunc ipsam aduer-

*Non est Vna,
Nouatorum
Ecclesia.*

*Nec Sancta,
Vide Theſ. 34.*

*a libro 8. The-
sauri Catholici
art. 3. fol. 1010.
Tom. 1.
b Tertullia. de
Prescrip. c. 34.
nu. 202. Alij
causa 24. q. 1.
c. 1. § 3.*

aduersariorum confessionem, qui etsi extra veram Christi Ecclesiam neminem saluari doceant, In Ecclesia tamen Romana, & saluari posse, & saluatos esse plurimos, totis iam mille annis, ingenuè *a Luth. Tomo 7. lat. Wit. an. 57. per Thomā Klug edito: lib. 236.* *a Ante me vera Ecclesia fuit Romana, In qua Deus miraculosè seruauit Baptismum: In publicis suggestibus textum Euangelij in idiomate patrio: Absolutionem, Altaris Sacramentum, Symbolum, &c.* Et alibi *b Testamur in Papatu esse de Missa primula bona, quæ inde ad nos fluxêre, Ibi enim est vera scriptura, verus Baptismus, vera Eucharistia, vera Clauis ad peccati remissionem, verum officium prædicandi, verus Catechismus, Imò verus Christianitatis nucleus.* Alibi *c Bernardum, Dominicum, Gregorium magnum, Sanctos vocat, d Witakerus cum Gregorio, etiam D. Franciscum, sanctum facit.* Taceo & illud, si Romana non est vera Christi Ecclesia, nullam fuisse ab annis mille aspectabilem Christi Ecclesiam, Nullum catum, Nullam fidei professionem Nullos pastores, qui pascere gregem, qui puræ scripturam populo traderent: Omnes pios, Verbum Dei, & Sacramenta, in Ecclesia Sathanæ percipisse: Eius ritus, sacra, caeremonias frequentasse. Nulla in re, quæ quidem percipi posset, ab ea discrepasse: Si quæ enim fuit alia, Christi Ecclesia, quæ, vel Romanæ sociata, vel pertet, etiam vestro iudicio, hæretica, non fuit, Dic quorum hominum, quarum gentium fuit? Quando, quo pacto, quibus duobus secessit à Romana? Quibus verbis, quibus libris, qua in re discessionem fecit? Si verò nulla fuit alia, & tamen hæc ipsa Antichristo, Idolis, seruiuit, totis iam mille annis: Non mansit igitur in æternum spiritus sanctus cum Ecclesia: Non suggessit ei omnem veritatem: Non custodiuit eam vt pupillam oculi: Et promissiones quidem omnes, quibus Amplitudo, splendor, claritas, vis insuperabilis, Ecclesiæ promittuntur, falsæ sunt: Falsæ prophetiæ, quibus iam olim prænunciatum, In populo Christum professio, *e Nullam fore Idololatriam, Si mille ipsis annis regnauit Idololatria: Falsum & illud f Abbreniandos dies Antichristi v 22. propter electos, si (vt isti impiè eructant) Papa sit Antichristus, qui amplius g mille annis orbem subiectum habuit, Nisi fortè, sicut apud Deum, ita apud Caluinistas h mille anni sint sicut dies bestiarum, breuissimi. Falsum denique, In nouissimis temporibus, i an- i Luca 18. v. 8.*

DISPUTATIO

te Christi aduentum, fidem imminutam iri, Si enim ante Lutherum omnia Infidelitatis plena erant, Venite tunc debuerat Christus, ne à sua prædicatione descisceret, Postquam enim Lutherus mundum suis radijs illustrauit, Ita fidem amplificauit, quæ sub papatu, in paucis, in occultis, in nullis, erat, vt, eam Solam & pulpita resonent, & vel femina ipsæ Luthericæ, præ nobis, Imò præ tota Antiquitate, præ Augustino, ac Cypriano, doctissimæ in fide, audire velint. Vel igitur Luthericæ fides rumpentur iterum, & deficient, vt Christus veniens in sono Tubæ, fides has non inueniat, Vel vera est Ecclesia Romana, cuius fides in multis mortalibus, Lutheri fraudibus est diminuta, his nouissimis temporibus. Mitto illud quoque, Quod si Romana non est vera Christi Ecclesia, Nullus veterum Ecclesiæ Doctorum, Nullus Martyrum, Nullus piorum, ab annis mille & amplius saluatus est: Damnanda est Religio in qua vixere sancti, quam sanguine testati, suis inscriptam libris reliquere: Deturbandi cælo Augustini, Cypriani, Athanasij, Ambrosij, veneranda capita: Nam nec extra Christi Ecclesiam saluari potuerunt: Nec in illa fuerunt: Si dogmata Romanæ Ecclesiæ, De sanctorum inuocatione, De orationibus pro defunctis, De cælibatu, De operum ad salutem necessitate, de alijs similibus, Idololatriæ sunt. Hæc enim omnia ipsi, crebrò, constanter, perseueranter crediderunt, eodem modo quo Romana Ecclesia: *Simpula*, inquiunt, *Et nani sunt isti patrum*. Itane verò, quæ in nobis Idololatriæ, in patribus nãui tantum? qua id ratione? quo iure? Fortè An, quia à nemine illi erroris admoniti, vt hodie Papistæ admonentur? An non admoniti de cælibatu, de Ieiunio, de cultu reliquiarum, de oratione pro defunctis, à Iouiniano, Aërio, Vigilantio, non secus quàm nos hodie à Luthero? Et, datis ergo, Idololatriam, si erroris non admoneatur sui, saluari posse? Datis, neminem his mille & amplius annis fuisse, qui vel moneret quidem Patres, Romana dogmata damnanda esse? Datis, neglexisse Sanctum Spiritum curam Ecclesiæ: Peiori Christi sponsam conditione gubernasse, quàm Synagogam, ad quam toties, tam crebrò Prophetas, Doctores destinauit, cùm ad Ecclesiam, post mille demum annos, Lutherum ablegarit? *Sed in ipso mortis articulo, errorem in quo vixerant, agnouerunt, repudiauerunt Patres*. Id verò quo

quo spiritu inspirante accepistis? Vbi id consignatum, in qua historia, in quo libro? Non pudet has fabulas comminisci, quæ significationem nullam, nullum indicium, in monumentis, in hominum memoria, habent? Sed fac errorem veterem agnouisse: Fac abiēcisse: Factine sunt Lutheristæ, an Calvinistæ, an potius Seruetistæ? Et si agnouere errorem, Cur non monuerunt victuros, quos sani valentesque in errorem duxerant, quorum pastores erant, quorum salus, ipsis à Deo commissæ erat? Cur non monuere Vxores, liberos, familiam, oues sibi creditas? Cur astantem sacerdotem non represserunt? Latro in cruce animam agens, privilegio raro, conuertitur, statim palam confitetur veritatem, errantem socium corripit: Et credat aliquis, mille, & eo amplius annis, sanctos omnes, toto vitæ cursu Idololatrias fuisse, morituros errorem agnouisse, nec tamen Christum confessos, nec viam à se repertam cæteris, quos ante in errorem duxerant, præmonstrasse, Atque adeò, non sanctos, sed scelestos, & Christum erubescerentes, fuisse? Certè S. Pater Augustinus, matura iam ætate, animaduertens quædam à se Catechumeno incautiùs effusa, corripuit vel explicauit illa, libris Retractionum: Ea interim de quibus hodie disputatur, tanquam certa, & inconcussa reliquit: An putamus silentio errores obtecurum, qui minutissimos etiam memoriæ lapsus reuocauit? Vt igitur hæc, Aliaque quàm plurima breuitatis causâ mittamus, Duas hic solùm Apodicticas adferam rationes, quibus Romanam Ecclesiam veram Christi Ecclesiam esse, concludam.

XLIX.

PRIMA ratio, est huiusmodi: Romanæ Ecclesiæ, nec vlli præter eam, sectæ, vera illa Ecclesiæ NOTA conuenit, Quod semper conspicua, quod à temporibus Apostolorum semper inuicta, successionem doctrinæ pariter, & doctorum retinuerit: Sola igitur hæc est vera Christi Ecclesia: Prior illa propositio non vna ratione ostendi potest: Certum enim inprimis est, Initio nascentis Christianismi, a Veram fuisse Romæ Fidem, Veram Christi Ecclesiam: At professio Fidei, quam semel suscepit Romana Ecclesia, nunquam est mutata, communi totius Ecclesiæ errore: Quoties enim vna fides, à multis suscepta, ipsa temporis diuturnitate

a Rom. 1. v. 8.

DISPUTATIO

nitare auctoritatem in animis piorum obtrunuit, mutari communi totius catus errore, contrarij dogmatis professione, non potest : Quin mutationem hanc aduertant, qui adhærent veritati : Quin errori nascenti à multis contradicatur, præsertim si viri doctissimi, sanctissimiq; non desint, qui vel ipso vitæ dispendio parati sint, veritatem propugnare : Et sanè prorsus incredibile est, vel tantam fieri mutationem Religionis, vt tota penitus intercidat, & Zizania Christi sementem præfocent, à nemine tamen aduertatur : Vel eo Ecclesiam redactam fuisse, vt tota erraret, nec vllus super esset, qui teterrimas abominationes irrepentes aduerteter : Nullus tam Christiani Spiritus ac Zeli, qui murum se pro domo Dei, nascenti errori opponeret : Cùm tamen, eo fine hæreses permittantur, a *Ut qui probati sunt manifesti fiant*, sese nimirum segregando, fortiter pro veritate repugnando : Et exemplis sæculorum omnium doceri potest, Nullam leuiculam turbam, Nullam de Religione, de ritibus, de loquendi modis dissensionem spargi potuisse ab hæreticis, quin S. Spiritus aperiret ora sanctorum, arma suppeditaret, gratiam ad superandos hostes impertiret. At verò veteres illi doctissimi sanctissimiq; viri, qui minutissimis etiam de rebus ortas dissensiones Ecclesiasticas enumerârunt : Authorem, originem, progressum, extirpationem errorum, notatis temporibus consignarunt : Augustinus inquam, Epiphanius, Philastrius, Hieronymus, Theodoretus, Eusebius, Damascenus, cæteri : Nullius vnquam mutationis in Ecclesia Romana, vel obscure meminerunt, Nullo verbo, nullo indicio, vel suspicandi quidem, de mutatione, ansam præbuerunt : Primi Lutheristæ, post annos mille, accusant sine teste, sine tabulis, sine vllis argumentis, Romanam Ecclesiam, mutasse, corrupisse Religionem, in ijs articulis, quæ ipsis non arrident : Et quia sine teste accusant, eo ipso (iuxta leges accusatorum) causa cadunt. Quare Witakerus ipse confitetur, *Designari non posse tempus, quo Romana Ecclesia Fidem mutare cepit, quia sensim errores orbi instillauit, nec vno velut impetu* : At hoc ipsum non nisi obesæ naris homini persuadebis Witakere, Ita profundo lethargo oculatissimos quondam viros fuisse confopitos, vt tam tetros errores, (vestro iudicio) & Idololatrias irrepentes, non aduertenterent : Et vt facilius de præteritis temporibus

a 1. Cor. II. v. 19

Folio 390.

bus iudices, ex nostris coniecturam sumas : Fac nostro sæculo errores Iaponiorum, Brasiliensium, vel aliorum, irrepere, & occupare totas Ecclesias vestras Reformatas, (Deformatas dicere debui) Credes fieri posse, vt nullus Superintendentium, nullus Prædicantium communem errorem grassantem nolet ? Nullus vt se opponat?

L.

Sed audiamus Witakerum. *a Nos scripturas habemus manifestas, aduersus singulos errores Papistarum. : b Et nisi probare pos-* *a folio 392. b folio 395.*
simus, nostram doctrinam semper fuisse in mundo, & contra, Papistarum dogmata noua esse, hærescos crimen non deprecamur. Audax stipulatio : Et, vt cum Augustino loquar, *c Arbitror, quod exstima-* *c Aug. 3. com. Iulian. c. 13. Vide As-*
ficies hoc loco non erubescit, tamen ipsum libri tui atramentum, erube-
scendo conuersum sit in minium. Nos vicissim si ista probes, Tui sumus. At qui id probet, qui nullum à temporibus Apostolorum dare potuit, sibi consentientem ? Antè verò quàm probare incipias, quæ promissisti. Duo illa consideres Witaker : PRIMVM est : Satis non esse, si tu fundatam in scripturis tuam sententiam putes, nisi eandem cum Ecclesia superiorum ætatum consentire doceas. Si quid igitur scripturis probare velis, scripturæ sensum, non tuo sensu, sed veterum consensu metiaris : Si quam enim eius intelligentiam Nouam, Veteri Ecclesiæ repugnantem, adferes : Eam ego non scripturam, sed scripturæ corruptelam reputabo : Scriptura enim certa est, ac verissima : Contra quam, si vel Angelus Euangelizet, Anathema sit : Interpretatio quæritur : Vos eam priuati cuiusque Iudicio, qui orat, & scripturas confert (velut Diuinam facem, caudis vulpium Samsonis) alligatis : Constanti communique Patrum, Conciliorum, Ecclesiæ antiquæ, sententiæ adimitis, quod ij, homines cum essent, errare potuerint. Quasi verò vos homines, & minuti homines, non possitis, Quasi sancti veteres, nec Christi oues fuerint, nec orant, nec scripturas contulerint : Quasi quod vobis lucidissimum est, id illis obscurum, ignotum fuerit : Nos non sic iudicamus, Vel enim infinita est, ac interminata de scripturarum intelligentia hæsitatio, Nec certum aliquod principium est veræ interpretationis, in quo stare & acquiescere, sine erroris periculo possimus, Atque ideò erroribus, dubi-

DISPUTATIO

dubitationibus, desperationibus plena erunt omnia: Semper incertis opinionibus fluctuabimus, scindemur sectis: Id verum censebimus, quod quisque pro sua libidine concludet è scripturis: Sicque nullæ hæreses erunt, cum omnes, consentire se scripturæ, putent: Vel certè priuati hominis, qui errare possit, iudicio, metiendâ non est scripturæ intelligentia, sed Ecclesiæ, quæ certius habet de spiritu veritatis testimonium, quàm priuatus quispiam: Si igitur à spiritu gubernatur Ecclesia. Ab illo spiritu, qui scripturam dictauit, qui contra se sentire, secum belligare non potest: Si hæc confessa semper Fidem fuit: Si quid confessa sit, ex libris, ex ordine Ecclesiæ, ex hominum memoria, ex ipsis templorum parietibus, recognoscere possumus: Ecquis tam temerarius erit, qui suam noctem lumini Ecclesiæ præferat? Qui velit sibi scripturarum intelligentiam comminisci, potiùs, quàm præmansum ab Ecclesiasticum sumere, quàm ex vberibus matris, in eius gremio, veritatem Christi sugere, quàm directam viam, vestigijs Martyrum, Sanctorum omnium, consignatam, ingredi, nec quidquam credere, quod nulla ante nos credidit publica Christi Ecclesia? Damnabisne, martyrum exercitum, senatum Patrum, qui vitæ innocentia, & vsu Christianæ Religionis auctoritatem obtinuit, qui secus intellexit scripturam? Credes totam Ecclesiam non intellexisse in scripturis, quod tu intelligis, præsertim cum ex tua præscriptione, tam claræ, tam apertæ sint scripturæ, quàm Sol in meridie? An Iudicem te constitues, omnium ætatum, damnabisque omnes oues, ouiarum omnia, quasi vocem pastoris sui non rectè audierint, quia non eodem quo tu modo, eam intellexerunt? Si Ecclesiæ credis, cum scripturas Diuinas proponit, Cum adulterina à Canonicis secernit, Cur eidem fidem derogas, cum veram à falsa, intelligentiam separat? Cum *Animalis homo non percipiat, quæ* *2. Pet. 1. v. 20. Dei sunt: Cum Scriptura non sit propria interpretationis,* atq; aded, neque collationis, Quo indicio, quo signo testaberis, te Animalem non esse, rectè scripturas intelligere? Quod igitur Ecclesia Dei, omnium Patrum ætatibus credidit, quod in eorum libris notatum legimus, hoc tanquam glossam, & legitimam scripturæ intelligentiam recipimus: Contra verò licet antiqua scripturæ verba adferas, si explicationem nouam adfers, Inauditam in Ecclesia,

sia, quamdiu hæc post Apostolos fuit, Tua somnia, non scripturam adfers.

ALTE RUM est, Si quid in Ecclesia Romana Nouitatis ostendere voles, Non ritus ac cæremonias, Non leges à Sum. Pont. ad rectam Ecclesiæ Oeconomiam, nunc latas, postea antiquatas, adferas, quæ mutari, abrogari, prout temporis, loci, personarum ratio exigit, possunt: Sed Nouitatem aliquam in rebus Fidei ac Doctrinæ adferas: Et ostendas, Non explicata solùm clariùs, quæ antè obscuriora erant: Sed abrogato aliquo dogmate, quod antè profitebatur Ecclesia, Nouum, priori contrarium, suffecisse: Certum enim est, & annotat Lyrinenlis, *a* *Id in Ecclesia Conciliorum a Lyrin. ca. 32. decreta effectum, ut quod antè simpliciter credebatur, postea diligen-* contra Profan-
tiùs crederetur, Quod prius à maioribus sola T R A D I T I O N E Voc. Nouit.
susciperat, hoc posteris, etiam per scriptura Chirographum configura-
ret, Et multa, b *Non noua, sed Nouè traderet: Nam & Lutheri-* b *ibid. cap. 27.*
stæ initio tumultuum, non iisdem Cantionibus, iisdem precibus,
Nec similibus in Baptismo & Cæna ritibus utebantur: Ne hodie c *Calu. libr. 4.*
quidem, omnes Synagogæ eorum congruunt, & tamen non idè ca. 6. nu. 16.
Baptismum, & Cænam suam, nouam dicunt: Eodem nobis iure d *Augus. 2. de*
frui, vestra ut spero venia, licebit. grat. Christ.
L I. cap. 17.

Sed est alia quoque expedita ratio Demonstrandi: Notam illam veræ Ecclesiæ, Romanæ, congruere. Post fundatam labore Apostolico Romanam Ecclesiam, certum est, omnes totius orbis Christianos, totis quingentis, imò sexcentis, & amplius annis, cum illa in Fide, ac Religione communicasse: Nullum ab ea nisi iudicio omnium, manifestè hæreticum dissensisse: c *Veteres enim de Mirac. seu* (Caluini verba sunt) *semper, magnum Ecclesiæ Romanæ honorem detulerunt, quod doctrina semel tradita, fuerit alijs* OMNIBVS, tenacior. Hinc factum, ut veram Ecclesiam, iam olim d *ROMANA* f *Cyp. Epif. 55.* NAM Ecclesiam, veros Christianos e *ROMANOS*, vocag *Bernar. Epif. 190. initio.* rint: Quin & illud clarè docuerint, f *Ad Romanos perfidiam non habere accessum.* g *Hanc esse sedis Romana prerogatiuam, ut ibi h* Aug. *Psal. fides, non POSSIT sentire defectum.* h *Hanc Perram non vincit, superbis inferorum portis.* i *Apud Romanos SOL OS, incorruptam patrum seruari hereditatem: Quicunq; extra hanc Ecclesiam* i Hieron. *Epif. agnum 57.*

DISPUTATIO

agrum comederit, profunum esse, qui in arca Noe non sit, periturum :
 a Hieron. li. 3. a Romanam verò Fidem, Pauli auctoritate munitam, non POSSSE
 cont. Ruff. c. 4. mutari : b Ideoq, cum esse Catholicum, qui Fidem Romana Eccle-
 b Hieron. li. 1. sie tenet : c Roma enim est vera Ecclesia. Nazianzenus verò d In-
 in Ruff. c. 11. ter veterem, Nouamq, Romam, hoc interesse ait, quòd hac, Veram si-
 c Epist. 17. c. 7. dem, quam olim habuit, amiserit : At, qua cadit Sol, Illa fulget : Fi-
 d Carmine de des vetusta, recta erat iam Antiquitus, Et recta perstat nunc etiam ;
 sua vita n. 38. Nexupio, Quodcumq, labens Sol videt, deuinciens, ut uniuersi PRÆ-
 Edit. anni 83. S IDE M mundi decet, Totam colit, que Numinis Concordiam .
 Paris. Atque idè sanctissimus Satyrius, illud ab Episcopis quærere
 c Ambros. in solitus erat, e An cum Episcopis Catholicis, hoc est, Romana Ec-
 Obis. Satyr. clesia, communicarent : Ut enim S. Cyprianus Martyr ad Pontifi-
 sub fine. cem scribens ait, f Qui communionem tuam tenet, Catholica Ec-
 f Cypr. Epist. clesia unitatem tenet, g Qui vero Cathedram Petri, super quam fun-
 45. n. 8. Epist. data est Ecclesia, deseruit, in Ecclesia se esse confidit ? Cùm ad hanc,
 52. n. 4. h Propter potentio rem PRINCIPALITATEM necesse sit,
 g De Unitate omnem conuenire Ecclesiam, in qua SEMPER conseruata est, ea,
 Eccl. nu. 11. que ab Apostolis est, Traditio : Hæc i CAPVT est omnium Ec-
 h Irena. lib. 3. clesiarum. (Caput inquam Ministeriale, non Vitale, quod vitam
 cap. 3. & spiritum de plenitudine sua largiatur, Id enim solius Christi est.)
 i Eugenius a- k Sedes nempe Roma Petri, que pastoralis honoris, Facta CAPVT
 pud Victorem mundo, Quidquid non possidet armis, Religione tenet. Ut proinde
 de Persecutio. merito Episcopi Aegyptij, cum magno Athanasio, sic Marcum Pa-
 post medium. pam alloquantur. l Domino sancto, Apostolici culminis, Marco
 k Prosp. lib. de sancta Romana, & Apostolica, atq, UNIVERSALIS Ecclesia
 Ingratis c. 2. Papa : Optamus ut a vestra sancta sedis Ecclesia auctoritate, qua est
 l Athan. Tom. MATER & CAPVT, omnium Ecclesiarum, Capitula Nica-
 2. Edit. Come- ni Concilij percipiamus. Hinc Cyprianus Romanam Ecclesiam,
 lin. fol. 440. vocat m Principalem Ecclesiam, unde UNITAS orta est : O-
 m Epist. 55. ptatus verò n In hac, ait, ab omnibus seruari UNITATEM, ut
 num. 90. iam schismaticus sit, qui contra hanc singularem Cathedram aliam
 n Lib. 2. initio. collocat, Cui hodie Syricius praesidet, cum quo TOTVS ORBIS
 o Aug. Epist. in vna communionis societate, concordat. Augustinus denique,
 162. o In Romana Ecclesia, inquit, SEMPER Apostolica Cathedra
 p Aug. de U- viguit PRINCIPATVS : p Quare dubitandum non est, in-
 rilita. credendi illius nos Ecclesie condere gremio, qua ab Apostolica sede, per Succes-
 cap. 17. sionem

fiorem Episcoporum, frustra circumlatrantibus hæreticis, partim Con- a *Aug. lib. 1.*
ciliorum gravitate, partim MIRACULORVM maiestate da- cons. *duas E-*
mnatis, culmen authoritatis obtinuit, Cui nolle P R I M A S dare, pif. Pelag. c.1.
vel summa Impietatis est, vel precipitis arrogantia. Atque aded non b Aët. 3. sub
folùm D. Bernardus, sed Auguftinus etiam, Romani Epifcopi cen- finem. *In Re-*
furæ, fua fcripta fubijciunt: Rogant a ut fi quid illi displiceat, e- latione Concil.
meudes, quia ipfe præcimet celfiore fufiggio, fpecula Paftoralis. fol. 137. Idem

LII.

ferè Ibid. Va-

Quid verò sancta illa Concilia? b Nos convenimus, scribunt *lentinianus,*
 Patres Chalcedonenſes, Pontifici Romano, quibus tu, ſicut mem- *Galla Placi-*
 bris CAPVT præaras: Rogamus igitur, ut tuis Decretis noſtrum, *dia, &c.*
 honora iudicium: Et ſicut nos CAPIT I adiecimus conſonantiam, c *Aët. 3. folio*
 Ita ſummus tua FILIIS quod decet, adimpleat. Nec vno loco, *110. Aët. 6. fo.*
 Idem illud ſanctiſſimum Concilium, Leonem Papam, c *San-* 156. *Gregor. li.*
 tiſſimum, Beatiſſimum, UNIVERSALEM Episcopum, vo- 4. *Indict. 13. c.*
 cat: Non eo quidem modo, quo Ioannes Conſtantinopolitanus *80. ad Enlogi-*
 vniuerſalem ſe vocari cupiebat, d *Ut deſpectis fratribus, ſolus vo-* um, *cap. 82. ad*
 caretur Episcopus, ſed alia longè diſſimili: Iuſtinianus verò Impe- *Ioan. Conſtan-*
 rator, quid ex quatuor Oecumenicorum Conciliorum decreto, *tinop.*
 ſanciat, audiamus. e *Sancimus, ait, ſecundum definitiones Nicæna, d Gregor. illo*
 Conſtantinopolitana, Epheſina, Chalcedonenſis Synodorum decreta, *vs cap. 82. initio.*
 ſanctiſſimus ſenioris Roma Papa, ſit CAPVT, & primus omnium, e *Novell. 131.*
 ſacerdotum: f *Summi enim Pontificatus apicem Roma eſſe, nemo eſt cap. 1. & lib. 1.*
 qui dubitet. Et demùm, ne ſingula per cenſeam, Nicæna Synodus *Codicis Tit. 1.*
 definiuit, g *Nullam Synodum legitime conuocari, Nec definiri quic-* lege 8. & 9.
 quam, poſſe, præter Romani Pontificis ſententiam, quod mala fide à f *Novell. 4.*
 Muſculo Socratem interpretante, reddi, iam pridem h viri do- g *Sozom. lib. 3.*
 cti, monuere. c. 10. *Theod. lib.*

Ex his omnibus, concludo: Non ſolùm Patres veteres, ſed *2. c. 22. Tripar.*
 etiam Concilia illa, i *Sacroſancta, & nil niſi puram & nativam li. 4. c. 9. & 19.*
 ſcriptura interpretationem continentia: Quorum definitio tantum *Socrat. lib. 2. c.*
 pondus habet, ut ſit inſtar Preiudicij, Si Caluino credimus: Imò to- *8. & 17. Atha-*
 tum orbem Chriſtianum, communicaffe, & in Religione conſen- *naſ. Apolog. 2.*
 fiſſe cum Romana Eccleſia: Summum illi honorem, ſummam E- *&c.*
 piſcopo Romano reuerentiam exhibuiſſe, & ut Cyprianus ad h *Copus Dial.*

M 2

Cor- 1. ca. 11. & alij.

i *Calu. libr. 4. cap. 9. num. 8.*

DISPUTATIO

a Cypr. Epist. 57. initio.
b Basil. Epist. 72.
c Psell. Tomo 3. Concil. folio 45.

Cornelium Papam scribit, *a* *Omnibus Ecclesiam unam, concordiam Individuam* fuisse, *b* *Nunquam enim nos fidenter scribit Basiliius, in Nouitatem consensimus, Fides apud nos, non alia est Constantinopoli, alia Seleucia, alia Roma.* Celebrata est, à 318. sanctis Patribus, Nicæna Synodus, annis post Christi in cælos Ascensum, (vt author est *c* Psellus) trecentis, sub Syluestro, contra Arium, quo ferè tempore Athanasius, Basiliius, Cyrillus Hierosolymitanus, Nissenus, Efreim, Nazianzenus, Hilarius, Eusebius, Chrysostomus floruerunt: Post annos quinquaginta sex, Indicta est prima Synodus Constantinopolitana centum quinquaginta SS. Patrum, sub Damaso, contra Macedonium, quo ferè tempore viri sanctitate, doctrinaque conspicui. Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Epiphanius, Paulinus, Optatus, Sulpitius, Petrus Chrysologus floruerunt. Annis deinde quadraginta lapsis, post quadringentesimum domini annum, Ephesum coiêre ducenti Patres, sub Cælestino, contra Nestorium: Eaque ferè tempestate, Cyrillus Alexandrinus, Theodoretus, Prosper, alijq; scripserunt. Post triginta rursus annos, sexcenti triginta Patres, Chalcedone congregati, sub Leone, contra Eutychetem: Cuius ferè temporis monumenta, consignarunt, Vincentius Lyrinensis, Saluianus, Fulgentius, Emissenus, Victor Vticensis, Cassiodorus, Boetius. Secuta deinceps, post annos centum & duos, Synodus Constantinopolitana secunda, centum & sexaginta quinque SS. Patrum, circa annum Domini 540. sub Agapeto, Syluerio, Vigilio, De tribus capitulis: Quo ferè tempore scriptis Ecclesiam illustrarunt, Gregorius Turonensis, Gregorius Magnus, Isidorus Hispalensis, Sophronius, Hildephonsus. Annis post quintam Synodum 129. lapsis, celebrata sexta Synodus Generalis ducentorum octoginta nouem SS. Patrum, Constantinopolitana tertia, sub Agathone Papa, contra Monotelitas: Cùm flourerent Damascenus, Beda, Paulus Diaconus, Alcuinus, Vsuardus, alij. Denique septima Synodus, Nicæna secunda, trecentorum quinquaginta Patrum, coacta est annis sexaginta post sextam, sub Adriano Papa, contra Iconomachos, quæ ferè ætas vidit, Ionam Aurelianensem, Rabanum, Anastasium, cæteros.

Toto hoc longissimo temporum tractu, nihil in fidei dogmati-

matibus immutatum : Nil variatum est à Romana Ecclesia, communione totius orbis, consensione omnium Christianorum id approbante. Si enim adeò fædè degenerauerat Romana Ecclesia, Adeò horrendas Idolomanias excogitârat, Adeò à primæua puritate degenerauerat, Quî factum est, vt sanctissima illa Concilia, flos, & medulla Christianitatis, Romano Pontifici, societatis communione iungeretur, Tantum illi honoris ac venerationis deferret? Cùm præsertim, veteres illi, vel speciem erroris adeò detestarentur, vt nec Aue dicerent, noui quidpiam in Ecclesiam inuehenti.

LIII.

Concludamus igitur : Sexcentis & eo ampliùs annis, Romanam Ecclesiam, toti mundo, fidei communione sociatam, Non aliud credidisse, quàm quod totus orbis Christianus credidit. Concludamus : Non illud solum, quod Calvinus veritatis vi adactus, fatetur, *a Quingentis annis floruisse Religionem, & synceriores, a Calu. libr. 1. Doctrinam in Ecclesia :* Verùm etiam, septingentis annis retinuisse *cap. 11. n. 13.* se Romanam Ecclesiam, Religionem, quam ab initio acceperat : Quanquam si vel trecentis, si vel ducentis retinuisse, ostendi posset, nobis in præsentî sufficeret abundantissimè.

Iam igitur, vt liquidò constet, Num eandem hodie Fidem retineat, quam vsque ad Augustini, ad Basilij, ad Cypriani, ad Nicæni Concilij tempora retinuit, quo vsque *b nihil in fide variatum fuisse, b Calu. libr. 4. cap. 2. n. 3.* Calvinus ipse, & vt vidimus, Witaker, consentitur. Osculos, si placet, ad Scriptorum, qui ijs vixere temporibus, monumenta reflectamus, Quid illorum tempore Ecclesia, quæ nondum vitata erat, nec Idolomanijs conspurcata, crediderit videamus : Etiam Nicæna Synodo antiquiores, duos Clementes, Dionysios, Ignatios, Iustinos, Irenæos, Cyprianos, Origenes, Tertulianos, Arnobios videamus : Nec attendamus, quid horum aliquis, ex suo priuato arbitrio, priuato in cerebro natum, & ab Ecclesia non approbatum, senserit, Sed quid de communi, & consentiente iudicio Ecclesiæ notauit, quid ex fontibus Ecclesiæ haustum, ex eius thesauris mutuatum, consignauit : Id enim iam Patrum non est, qui errare singuli possunt, sed Ecclesiæ infallibilis, *c Quicquid enim Patres, uno sensu, ac consensu tenuisse inueniuntur, c Lyrin. ca. 41.*

DISPUTATIO

- a Cap. 25. n. 39.* *id Ecclesiæ, id Catholicum, absq; ullo scrupulo, indicari debet: a Quid-
quid verò, quantumvis ille sanctus, & doctus, quantumvis Episcopus,
Confesser, Martyr, præter omnes, vel contra omnes sensit, id inter pro-
prias, ac priuatas opiniunculas secretum sit: Ad hoc, inquam, verta-
mus oculos: Extant monumenta fidelissimè conseruata, Config-
nata extant illorum fidei argumenta: Hi b Nullas nobiscum, vel
vobiscum amicitias attenderunt, vel inimicitias exercuerunt, Neq; no-
bis, neq; vobis irati, Nec vos, nec nos miserati: Quod innuerunt in
Ecclesiâ, tenuerunt, quod didicerunt, docuerunt, quod à patribus acce-
perunt, filijs tradiderunt: Nondum vobiscum aliquid, apud istos iu-
dices agebamus, & apud eos acta est causa nostra: Nondum vobiscum
certabamus, & eis pronunciantibus vincebamus. Sequamur sanctis-
simum illum Ecclesiæ morem, quem Ephesina Synodus secuta est.*
- c Lyrin. c. 42.* *c Ut in medium sanctorum Patrum sententia proferantur, & ex eo-
rum consensu atq; decreto, antiqui dogmatis Religio confirmetur, pro-
fana nouitatis blasphemia condemnetur. Extant monumenta vete-
rum, in quibus tanquam depositis quibusdam vltimam volunta-
tem suam, fidem ac sensus suos consignarunt. In scriptis illorum,
In vsu veteri, & more, & ritibus, & caeremonijs, quæ à maioribus,
tanquam hereditate relicta ad hanc vsque diem conseruamus: In
ipsis Iuribus, legibus, priuilegijs, publicis tabulis, templis, ædifi-
cijs, quid veteres ante nos crediderint, quid docuerint, videre
possumus. Summa est inter SS Patrum, SS. Martyrum Ecclesiam,
& inter Romanam, cōsensio: De sanctorum Inuocatione, De suf-
fragijs mortuorum, De altaris sacrificio, De operum valore, De
cæteris articulis, idem sensit vetus illa, & necdum variata puritas
Ecclesiæ, quod sentiunt hodie Catholici, vt & d aduersarij non
dissententur. Et ex Augustiniana, Ambrosiana, Hieronymiana,
Gregoriana confessione constat: Et latè in singulis controuersijs
ostendit Bellarminus, Genebrardus in Chronologia, Sanderus in
sua Ecclesia Visibili, Nouissimè Iodocus Coccius, Tomis duobus
Thesauri Catholici: Signum igitur euidentius est, Romanam Eccle-
siam, nunquam Fidem, quam ab Apostolis semel hausit, variasse,
nunquam corrupisse: Non igitur Sola SVCCCESSIO Pasto-
rum, sed Doctrinæ etiam, integra semper conseruata est in Eccle-
sia Romana: Nec præiudicant perpetuæ huic, nec interruptæ Pa-
storum*

florum successioni, Ecclesiæq; vnitati, schismata, in quibus Regiminis, non Fidei ac Religionis discordia est: Et quamdiu non constat, vter illorum, quos inter schisma vertitur, legitimè succedat, non minus quàm vacante sede, fidei ac doctrinæ Vnitas seruari potest, vt tempore interregni durat Respublica: Quanquam (quæ *Vide Staplet. lib. 13. Princip.* Dei est in sua Ecclesia procuranda benignitas) diu schisma durare non potest, quin verus ac legitimus Pastor, à Mercenario interno- *Doctrin. c. 15.* sci possit.

L. IV.

Finem non facerem, si omnia veritatis Romanæ Ecclesiæ argumenta, percerere vellem: Sed vt omittam, huic Soli VNI- *Vide Thesim 34.* TATEM, quam in Symbolo Ecclesiæ tribuimus, convenire, Ed quòd, non solum, in doctrinæ Vnitate, omnia eius membra, perpetua sibi quæ cohærente serie permanserunt: Sed etiam, vel maximè, a quòd certam rationem, ac modum habet, ad fidei ac *a Explicatus doctrinæ consensionem retinendam, qua sectæ omnes destituitur. est hic modus Thesi præce-*

SECUNDA ratio, sit, Quòd tam multis, tam crebris, tam *dente ex Lyri-* testatis MIRACVLIS, singula ferè Romanæ Ecclesiæ dogma- *nensi: Et Thesi 32. ex Caluino.* ta sint Diuinitus comprobata, & etiam num comprobentur, vt *Et Thesi 23.* negari nulla tergiversatione possint. Vt enim cætera nunc taceam quæ olim Gregorius Magnus, Gregorius Turonensis, Epiphanius, Rufinus, cæteri quæ historici recensent: Vt quæ Brendembachius, *b Feuardentius & alij collegerunt, prætermittam, Vnus b In lib. 1. Iren. c Augustinus, tam multa, tam admiranda recenset, quibus fusæ ad c. 8. n. 5. poster. sanctos, sanctorum quæ reliquias preces, approbantur, vt nullum Edit. dubitandi locum relinquant: Et per ætates singulas, insignia iam c. Aug. 22. Ci- pridem recensuit d Bellarminus, Imò & e Magdeburgici Chi- uir. a cap. 8. liastræ, miracula, licet ea ipsi dæmonum illusionibus attribuant, d Bellar. lib. 4. quia sicipsis adlubescit, Est quæ voluntas pro ratione, sufficiens. de Eccl. ca. 14. Hodie quoque ad D. Virginem Lauretanam, Hallensem, Cellen- c Cuiusq; Cen- sem, cæteros quæ sanctos, Non à deliris anniculis, Non ab ignara turia cap. 13. plebe, sed à viris doctissimis, integerrimis quæ, à Principibus sapientissimis, tanta, tam quæ singularia, Admiranda, beneficia percipiuntur, vt in dubium illa reuocare, nullus, nisi qui cum ratione f Lipsius ca. 5. insaniat, possit. Vt enim f vir magnus nuper annotauit, Mira- Hallensis cula Virg.*

DISPUTATIO

- a Vide Aug. Assert. 30.* cula sæpiùs hodie in Diuorum, sæpiùs in Dei matris nomine, edi, visum Deo; Quia Christo asserendo opus nunc miraculis non est, *a* cui si quis, mundo credente non credat, miraculum ipse est: At in Diuis, aliter est: Quia multi etiam Christum professi, obstrigillant eorum cultui, & honori, meritò extrà ordinem eos asserit Deus, & quos abijciunt, alleuat, quos obtenebrant, illustrat.
- Vide simile in Antiloquio ex Aug. in Ps. 30.* Sed obstreperit hic Witaker, & quia Veritate nil effici posse contra Veritatem, vidit, fucò, & mendacijs rem aggreditur: diuerticula, flexiones quærit. *b Multa a Gratiano recensentur inquit nouitia Pontificum instituta:* Si de ritibus, ac carceronijs agatur, fateor: Si de Fidei dogmatibus, Nego. Falsò autem arbitrari videtur Witaker, Illius primum Pontificis esse institutum dogma, cuius de eo Gratianus Decretum adfert: Non ita est: Etiam de rebus antè creditis, decreta condere Pontifices, & Concilia, *c* notauimus antè, cum Lyrinensi. *d At Romana Ecclesia, vnius vrbius Ecclesia est, Non igitur Vniuersalis, nec toto orbe diffusa.* O te caudicem Witakere, qui ne in fine quidem disceptationis, qua de re disputetur, intelligis. Cùm Ecclesiam Romanam nominamus, Non cum solùm carum intelligimus, qui menibus Romanis clauditur, sed eos omnes, qui Romanæ Ecclesiæ vniti, cum ea communicant, quos conficò recens nomine, vos vel Papistàs, vel Romanenses, *e* Antiqui Romanæ Fidei homines, & Catholicos nuncupabant.
- e Vide Thef. 51.* Addit Witaker, *f Romanum Pontificem Episcopum non esse, quippè qui neminem doceat, Nec ad Pontificem spectare, ut quenquam doceat, definit.* Si fide bona agis, Cur locum, quo id Pontifex definit, non profers? Qua verò ratione Pontifex (& par est Regum ac Principum conditio) regere, docere subditos, debeat, præclare explicat Bernardus, *g Non enim percurrendus est tibi mundus, inquit, sed inuigilandum Vniuersis.* Id si Pontifex negligat, vitium est moris, non doctrinæ: At vt magis quàm faciat, negligeret, volupe esset opinor Nouatoribus.
- g Libro 1. de Considerat.* *h Sed multa palam falsa docet, inquit, Romana Ecclesia, ut quod Deus nostris operibus exciteatur, ut nos ad se cōuertat. Et, Idèò misereri, quia nostris operibus inducitur, quod docet Tridentinum Sess. 6. cap. 6. & 7.* Ni Anglum te esse scirem Cretensem, vel Penum dicerem:

cerem : Nunquam Tridentina Synodus, Nunquam Romana Ecclesia ita docuit, sed potius : *a Nos idèò gratis Iustificari, quia nihil eorum, quæ Iustificationem præcedunt, gratiam Iustificationis promeretur.* *a Trid. Sess. 6. cap. 8. 9.*

Carpit deinde varia Ecclesiæ Romanæ dogmata, quæ interdum, mendacijs interspersis, mala fide refert : Sed quia nec Witakeri mendacijs onerare Theses, libet. Nec ad singulos nunc articulos controuersos descendere par est, alium in locum ista reijciantur.

EPIGRAMMA

POETÆ CALVINISTÆ,
POSTHYMO WITAKERI LIBRO, DE
*Ecclesia, Præfixum, contra Illustrissimum
Bellarminum.*

Bellarmine, sonat, tibi quæ tria, nomen, in vno,
Vix vnum, è tribus his, nomina terna ferunt.
Bella sonat, sonat arma, minas sonat ; Omnia Martis.
Nec quæ orbem vincunt singula, terna Deum.
Bella geris armis, arma aggrediêre minando ;
Ordine ridiculo, verba sonora fluunt.
Incipis à Bello, sic demùm pergis ad Arma,
Arma minæ deinceps, ora secuta manum.
Ira minas parit, Arma minæ, post Arma duellum,
Bella necem : Nihil est, qui sonat ista retrò.
Claude minis : tutum est ; Concedimus, Incipe Bello,
Maçte age, qui solo nomine victor eras.

A N T I S T R O P H E.

Bellarmino, sonas vno benè nomine, trina,
 Vixq; vnum è tribus his, hostica turba ferat.
 Bella, Minas, ac Arma sonas, hisq; omnibus Orcus,
 Caluiniq; simul dogmata fæda, tremunt.

BELLÀ GERIS ARMIS, ARMA AGGREDIERE MI-
 NANDO.

ORDINE mirifico, VERBA SONORA FLVVNT.
 INCIPIS à BELLO, SIC DEMVM PERGIS AD ARMA,
 ARMA MINÆ DEINCEPS, ORA SECVTA MANŪ.

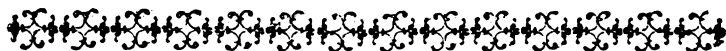
O Bellam seriem : Diuersa lege tenentur
 Bella, quibus Tellus, & quibus Astra premunt.
 Terra, minas, ac arma sonat priùs; horrida tandem
 Prælia, lethifera gaudet inire manu.

At Cælum, Expugnat primùm, deuiantia sensa,
 Et Veri, hærescos nubila, luce fugat.

Inde Minas spargit, si obfistat dura Voluntas,
 Et iacit extremi fulmina Iudicii:

Sic post Bella, Minas, ac Arma intendere, pulchrú est,
 Nec NIHIL esse potest, QVI SONAT ISTA RETRÒ.

*Wolfgangus Föchlinger, Gracensis,
 Styria Prouincia Nobilis.*

A L I V D.

IN WITAKERVM, MINIS BEL-
 LIGERANTEM.

Qui sapit, Indictò fert Arma, Minasq;, Gradino,
 Ne nudo, temerè, fulmen ab ore, cadat.

Indicit Bellum, pòst Bellarminus, in Arma,

Inq; Minas properat, Bellaq; fausta gerit:

At tibi, Bella Minis surgunt, finemq; capeffunt
Bella Minis, NIHIL EST belligerare Minis.

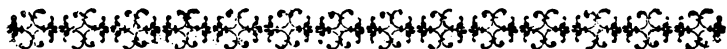
Dominicus Iöchlinger, Græcenſis,
Styriæ Prouinciæ Nobilis.

A L I V D.
IN AMAZONIVM POETAM, RE-
GINEI PROFESSORIS.

Q*Vi Bella, Arma, Minas, verſo ſonat ordine NIL EST.*
Inſanè inſanus perſtrepit Hæreticus.
Ergo MINARBELLVM, recto dico ordine vatem,
Cui, MINÆ ARBELLÆ mentem, animumq; tenent.

Ferdinandus Iöchlinger, Græcenſis,
Styriæ Prouinciæ Nobilis.

DOCTISSIMO DOMINO FRI-
DERICO BRENNER, THESIVM
propugnatori.

D. D. C. Q.

D*VmFRIDRICE tuo, caderet Mauorte, recifa,*
Lernæas criſpans, hæreſis atra, faces ;
En tibi, Tartareus, patulum ferit æthera, clangor,
Eumenides dubio, ſtatq; , labatq; , metu.
Buſirim, magnumq; Libyn, ſonat aula triformis,
Trinacrio mæſtus funditur ore fragor :
Torpens tergemino, metuendus ianitor, ore,
Tænareæ linquit limina dira ſpecus.
Nam ferus Alcides, regnatæ gloria Dirces.
Fertur ab Elyſijs ſe retuliſſe iugis.

Hæc

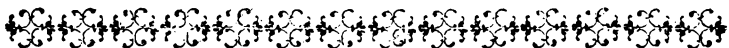
Hæc vbi Theſſalicæ pietatis, inaudit Erichto,

Æmonijs vlulat, talia dicta, modis.

Alter, in exitium, Tirynthius editur, Orci;

Aut Alcmena parens edidit antè Duos.

Blasius Iöchlinger, Viennensis Austriacus.

ALIVD.

Cvm Witakeri, contorta Sophismata, soluis,

Quis non Oedipotem te, FRIDERICE, putet?

Nec sat: Mortiferos iaculum dum mittis in hostes,

Nunquid Deliacum te rear esse Deum?

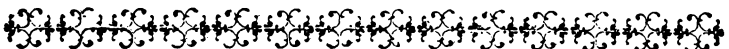
In superos etenim iacta argumenta refellis;

Pro superis etiam, mutua tela iacis.

Ergo ambos superas: Deuincis Oedipe sphinga,

Arcitenensque tuo subditur ingenio.

Stephanus Iöchlinger, Viennensis Austriacus.

E mendis operarum emenda.

B.1.lin.13. post Caput, adde, Christum. Pag.1.a.lin.7. νατ'ὁ λον, pro καθ'ὁ λον. Pag.3.b.lin.11. calumna, pro columna. Pag.8.a.lin.14. stirpatus, pro stirpius. Pag.9.a.lin.26. desertè, pro diserie. Pag.10.b.lin.3. sorditata, pro sordidata. Pag.17.b.lin.3. ei, pro eo, lin.5. soccesserant, pro successerant, lin.25. aduersariur, pro aduersarius, lin.26. possunt, pro possunt. Pag.18.a.lin.34. certum, pro certam, lin.35. habent, pro haberet. Pag.25.a.lin.34. latissimè, pro latissimè. Pag.32.b.lin.33. scriptas, pro Cryptas. Pag.33.a.lin.16. Reges, pro Reges. Pag.36.a.lin.16. pura, pro purè. Pag.37.b.lin.29. quæ, pro qui. Alia his similia, & minuta magis, etiam non monitus, notabit Lector: ut cum inueniet, Lenuam, pro leuam. Eutichianos, pro Eutychianos. Hyppolitus, pro Hippolytus. Polytica, pro Politica. Synecdochen, pro Synecdochen. Chymeram, pro Chimaram. Inclitum, pro inclytum. Baratrum, pro barathrum. Ceditis, pro caditis. Quarebatur, pro querebatur, &c.

F I N I S.

